

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

PUOLUSTUSTEOLLINEN YHTEISTYÖ EUROOPAN UNIONIN ALUEELLA

Pro gradu- tutkielma

Kadetti
Timo Komulainen

Kadettikurssi 90
Maavoimalinja

Helmikuu 2007

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Kadettikurssi 90	Linja Maavoimalinja
Tekijä Kadetti Timo Komulainen	
Tutkielman nimi Puolustusteollinen yhteistyö Euroopan unionin alueella	
Oppiaine johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka Kurssikirjasto (MPKK:n kirjasto)
Aika Helmikuu 2007	Tekstisivuja 65 Liitesivuja 6

TIIVISTELMÄ

Eurooppalainen puolustusmateriaaliteollisuus on käynyt läpi perusteellisen muutoksen Kylmän sodan päättymisen jälkeen. Muutoksesta on seurannut huomattavia leikkauksia tuotantoon ja tuotantokapasiteetteihin sekä teollisuudenalan rakenteisiin ja omistusrakenteisiin. Suurin syy tähän on teknologisen kehityksen aiheuttama aseiden ja asejärjestelmien hintojen nousu ja puolustukseen käytettävien määrärahojen pieneneminen. Samalla yhä suurempi osa puolustusbudjeteista menee kasvavien henkilöstökulujen kattamiseen, jolloin puolustusmateriaalihankinnat vähenevät ja yritysten toiminta vaikeutuu.

Puolustusmateriaaliyhteistyöllä on Euroopassa pitkät perinteet. 2000-luvulla tapahtuneet muutokset turvallisuusympäristössä ja uhkakuvissa lisäävät yhteistyön merkitystä entisestään ja sitä pyritään kehittämään yhä yhdenmukaisempaan suuntaan. Toimivan yhteistyön aikaansaaminen on kuitenkin usein epäonnistunut kun yksittäisten valtioiden turvallisuuspoliittiset intressit eivät ole kohdanneet.

Tässä tutkimuksessa selvitetään yksityiskohtaisesti eurooppalaisen puolustusteollisuuden ja siihen liittyvien monimutkaisten yhteistyöjärjestelyjen erilaisia toimintoja. Vaikka kartoitus on laaja, siinä ei keskitytä yksittäisten eurooppalaisten valtioiden puolustusteollisuuteen tai puolustuspoliittisiin ratkaisuihin. Lähtökohtaisesti asioita ja ilmiöitä tarkastellaan yleiseurooppalaisesta näkökulmasta.

Asioita käsitellään pluralistis-liberalistisesta näkökulmasta, jossa erilaisten järjestöjen, yritysten ja muiden, ei valtiollisten toimijoiden rooli korostuu. Euroopan taloudellista ja poliittista integraatiota eli yhdentymistä tulkitsevia teorioita on käytetty tutkimuskohteen toiminnan selittämiseen. Tästä johtuen tutkimuksessa sivutaan

myös paljon yleistä eurooppalaista kehitystä.

Tutkimuskysymyksiä ovat: toimivatko puolustusteollisuusyritykset samalla tavalla kuin muilla aloilla toimivat eurooppalaiset yritykset, joko fuusioitumalla tai yritysostoihin ryhtymällä? Minkälainen rooli puolustusteollisuudella on verrattuna muuhun kaupalliseen yritystoimintaan ja millaisilla sopimuksilla sen toimintaa säädellään? Miksi Euroopan unionin puitteissa tapahtuva puolustusmateriaaliyhteistyö ei pyrkimyksistä huolimatta näytä tuottavan toivottuja tuloksia? Miksi materiaalin hinta nousee? Pystyykö EU tulevaisuudessa kilpailemaan puolustusmateriaalimarkkinoilla Yhdysvaltojen kanssa ja mihin USA:n ylivoimainen asema puolustusmarkkinoilla perustuu?

Tutkimusaineistona ovat olleet asiakirjat sekä aiheesta tehdyt aiemmat tutkimukset. Tutkimusmenetelmä perustuu näiden tutkimiseen ja analysointiin.

Tutkimuksessa ilmeni, että eurooppalaisen puolustusteollisuuden rakennemuutos jatkuu edelleen ja yritykset joutuvat sopeutumaan uudenlaiseen toimintaympäristöön, missä pelkän puolustusmateriaalin tuottaminen ei ole enää kannattavaa. Euroopan unionin sisällä kehittyvän jäsenmaiden puolustusmateriaaliyhteistyön tulevaisuudesta ja toimivuudesta ei voida vielä tässä vaiheessa sanoa mitään varmaa koska yhteistyörakenteet ovat vasta muotoutumassa. Potentiaalia toimivan yhteistyön aikaansaamiseksi on mutta poliittiseen konsensukseen pääsy voi osoittautua haasteeksi. Euroopassa ei kyetä nykyisessä tilanteessa muodostamaan varteenotettavaa kilpailijaa Yhdysvaltain asepteollisuudelle, joka menestyy liittovaltion kasvavien puolustusbudjettien tuoman edun turvin. Materiaalin hinta nousee teknologisen kehityksen mukana. Hinnannousun ainoa syy ei kuitenkaan ole tekniikan kehittyminen ja sen tuottamisen kalleus, vaan usein huonosti johdettu hankintapolitiikka ja heikko asiantuntemus sekä yritysten ja hankintoja tekevien valtioiden puutteellinen yhteistyö.

AVAINSANAT

puolustusteollisuus, puolustusmateriaaliyhteistyö, integraatio

PUOLUSTUSTEOLLINEN YHTEISTYÖ EUROOPAN UNIONIN ALUEELLA

1	JOHDANTO	3
1.1	Tutkimuksen rajaus ja tutkimusmenetelmä	4
1.2	Tutkimuksen ajankohtaisuus	5
1.3	Tutkimuskysymykset	5
1.4	Tutkimuksen teoreettinen tausta ja viitekehys	5
1.5	Integraatioteoriat	6
1.5.1	Poliittisen integraation tutkimus	7
1.5.2	Taloudellisen integraation tutkimus	10
1.5.3	Johtopäätöksiä integraatioteorioista	12
2	YLEINEN POLIITTINEN JA TALOUDELLINEN YHDENTYMINEN EUROOPASSA	14
2.1	Poliittinen kehitys	14
2.1.1	Rooman sopimukset	14
2.1.2	EFTA, laajentuminen ja ensimmäiset kriisit	15
2.1.3	Euroopan yhtenäisasiakirja	16
2.1.4	Euroopan unionin luominen ja viimeaikainen kehitys	17
2.1.5	Johtopäätöksiä poliittisesta yhdentymiskehityksestä	18
2.2	Taloudellinen kehitys ja markkinoiden vapauttaminen	19
2.2.1	Faktoja yritystaloudellisesta yhdentymiskehityksestä	20
3	YHDENTYVÄ PUOLUSTUSTEOLLISUUS	22
3.1	Kansainvälinen aseiden tuotannon ja kaupan järjestelmä - taustaa	22
3.2	Puolustusalan markkinoiden erityispiirteet	24
3.3	Puolustusteollisuuden kehitys Kylmän sodan jälkeen	26
3.4	Aseteollisuuden keskittyminen Länsi-Euroopassa	28
3.4.1	BAE Systems	28
3.4.2	EADS	29
3.4.3	Thales	29
3.5	Yhteenvedo	30
4	PUOLUSTUSMATERIAALIYHTEISTYÖ EUROOPAN UNIONISSA	32
4.1	Järjestelmäkeskeistä yhteistyötä	32
4.2	1990-luvulla tehdyt aloitteet	33
4.3	Euroopan unionin puolustusmateriaaliyhteistyötä koskevat aloitteet ennen yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa	35

4.4 Euroopan unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan syntyvaiheet	37
4.5 ESDP: n rakenne	39
4.6 Headline Goal ja ECAP	40
4.7 Viimeaikainen kehitys	42
4.7.1 Euroopan puolustusvirasto	42
4.8 Johtopäätöksiä	44
5 KILPAILU EU-USA	47
5.1 Yhdysvaltojen ja Euroopan puolustusmenojen kehitys	47
5.2 Transatlanttinen asetelma	49
5.3 Euroopan haasteet	50
5.4 Puolustusteollisuus Yhdysvalloissa ja kasvavien puolustusmenojen vaikutukset	51
5.5 Yhteenveto	54
6 PUOLUSTUSJÄRJESTELMIEN HINTAKEHITYS	57
6.1 Teknologinen muutos	57
6.2 Hankintojen luonne	58
6.3 Kolmijakoinen ongelma	59
7 LOPPUPÄÄTELMÄ JA DISKUSSIO	62
LÄHTEET	66
LIITTEET	71

PUOLUSTUSTEOLLINEN YHTEISTYÖ EUROOPAN UNIONIN ALUEELLA

1 JOHDANTO

Eurooppalainen puolustusmateriaaliteollisuus on käynyt läpi perusteellisen muutoksen Kylmän sodan päätyttyä 1990-luvun alussa. Muutoksesta on seurannut huomattavia leikkauksia tuotantoon ja tuotantokapasiteetteihin sekä teollisuudenalan rakenteisiin ja omistusjärjestelyihin. Suurin syy tähän on teknologisen kehityksen aiheuttama aseiden ja asejärjestelmien hintojen kasvaminen ja puolustukseen käytettävien määrärahojen pieneneminen. Samanaikaisesti asevoimien budjeteista yhä merkittävämpi osa menee henkilöstökulujen kattamiseen, jolloin puolustusmateriaalihankinnat vähenevät ja yritysten tilauskanta laskee. Tämä transformaatio heijastelee niitä muutoksia, jotka ovat tapahtuneet sekä Eurooppalaisessa turvallisuusympäristössä, kuin myös kansallisissa puolustuspoliittisissa ratkaisuissa viimeisen 15 vuoden aikana. Vaikutus on molemminpuolista, sillä teollisuudessa tapahtunut muutos vaikuttaa puolustuspolitiikkaan ja aseiden tapahtuvaan puolustukseen itseensä, samanaikaisesti kun ympäristön muuttuminen vaikuttaa itse teollisuuteen. Eurooppalaisen puolustusteollisuuden kehityksellä on merkittävä vaikutus kansainväliseen aseiden tuotanto- ja kaupankäyntijärjestelmään. Teollisuudessa tapahtunut rakennemuutos, jonka seurauksena hajanaiset kansalliset yritykset ja sisämarkkinat ovat joutuneet yhdentymään suuremmiksi kansainvälisiksi toimijoiksi ja markkina-alueiksi, voivat tulevaisuudessa muodostaa potentiaalisen kilpailijan tällä hetkellä markkinoita suvereenisti hallitsevalle Yhdysvaltain aseeteollisuudelle. Suuremmassa mittakaavassa nämä tekijät antavat viitteitä myös siitä, mihin suuntaan Euroopan Unionin (EU) yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka yleisellä tasolla kehittyy ja miten se vaikuttaa esimerkiksi transatlanttisiin suhteisiin Yhdysvaltojen kanssa.

1.1 Tutkimuksen rajaus ja tutkimusmenetelmä

Tämä tutkimus liittyy Euroopassa 1990-luvulla nopeasti käynnistyneeseen yhdentymiskehitykseen. Tarkoituksena on käsitellä ennekaikkea taloudelliselta pohjalta tapahtuneeseen poliittiseen yhdentymiseen johtaneita syitä, sen vaikutuksia puolustusmateriaaliteollisuuteen sekä tämän kokonaisuuden vaikutuksia Euroopan unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikalle. Apuna näiden asioiden hahmottamisessa ovat keskeisimpänä Toisen Maailmansodan jälkeen muotoutuneet poliittisen ja taloudellisen integraation tutkimukseen kehitellyt teoriat.

Tutkimus on tarkoituksellisesti rajattu käsittämään läntisen Euroopan puolustusmateriaaliteollisuutta- ja yhteistyötä. Perusteluna tälle on se että nykyinen kehityssuunta on hyvin pitkälle sidonnainen läntisten jäsenvaltioiden talouteen ja kehitykseen Kylmän sodan aikana ja sen jälkeen. Itäblokkiin eli Neuvostoliiton vaikutuspiiriin kuuluneet maat, vaikka ne nykyään ovatkin suurimmaksi osaksi EU-jäseniä, on jätetty selvästi vähemmälle huomiolle koska niiden vaikutus EU:n puolustusmateriaaliyhteistyöhön ei ole ollut niin merkittävää kuin nykyisten läntisten kumppaniensa. Toinen peruste rajaukseen on se että suurimmat ja merkittävimmät muutokset viimeisten vuosien aikana ovat kohdistuneet pääsääntöisesti läntisiin rikkaisiin teollisuusvaltioihin. Lisäksi integraatiota käsittelevät teoriat keskittyvät käsittelemään pääsääntöisesti Länsi-Eurooppaa.

Tutkimusmenetelmänä on laadullinen asiakirja- ja kirjallisuustutkimus. Aihetta on tutkittu paljon, materiaalia on valtava määrä ja se on kohtuullisen helposti saatavilla. Erityisen hyviä, puolustusteollisuutta ja puolustusmateriaaliyhteistyötä koskevia lähteitä ovat olleet Tukholman rauhantutkimuslaitoksen julkaisemat vuosikirjat ja tutkimusraportit sekä Euroopan unionin Institute for Security Studiesin tuottamat tutkimukset. Integraatioteorioiden käsittelyyn olen käyttänyt alkuperäisiä teoreettisia lähteitä ja näitä selittäviä tuoreempia julkaisuja.

Suuri lähdemateriaalin määrä on tehnyt tutkimuksesta myös haasteellisen, koska lähdemateriaalin läpikäyminen ja relevantin tiedon löytäminen suuresta tietomassasta on usein vaivalloista. Olen pyrkinyt löytämään ja selittämään puolustusmateriaaliteollisuuteen liittyvät keskeiset ilmiöt ja syy-seuraussuhteet. Näiden ilmiöiden selittäminen ja analysointi ei kuitenkaan ole mahdollista ilman sen poliittisen ja taloudellisen toimintaympäristön kuvausta ja luonnehdintaa. Tästä

seikasta johtuen tutkimuksessa on huomioitu paljon myös muuta eurooppalaista kehitystä, ei pelkästään puolustusmateriaalialaan liittyviä asioita.

1.2 Tutkimuksen ajankohtaisuus

Eurooppalaisen puolustusteollisuuden, sen kansallisten ja kansainvälisten suhteiden tutkiminen on ajankohtaista, johtuen sen Kylmän sodan jälkeen alkaneesta ja edelleen jatkuvasta kehityksestä. Euroopassa on 2000-luvulla kehitymässä yhä yhtenäisempiä puolustusteollisuuden ryhmittymiä ja EU onkin asettanut selväksi tavoitteekseen puolustusmateriaalin kehittämisen, tutkimisen ja hankkimisen osana turvallisuus- ja puolustuspoliittista ohjelmaansa sekä kilpailukyvyn parantamisen puolustusvälinemarkkinoilla. Tätä taustaa vasten tarkasteltuna tutkimus auttaa myös ymmärtämään puolustuspoliittisten ratkaisujen perustaa EU:ssa ja siihen kuuluvissa valtioissa.

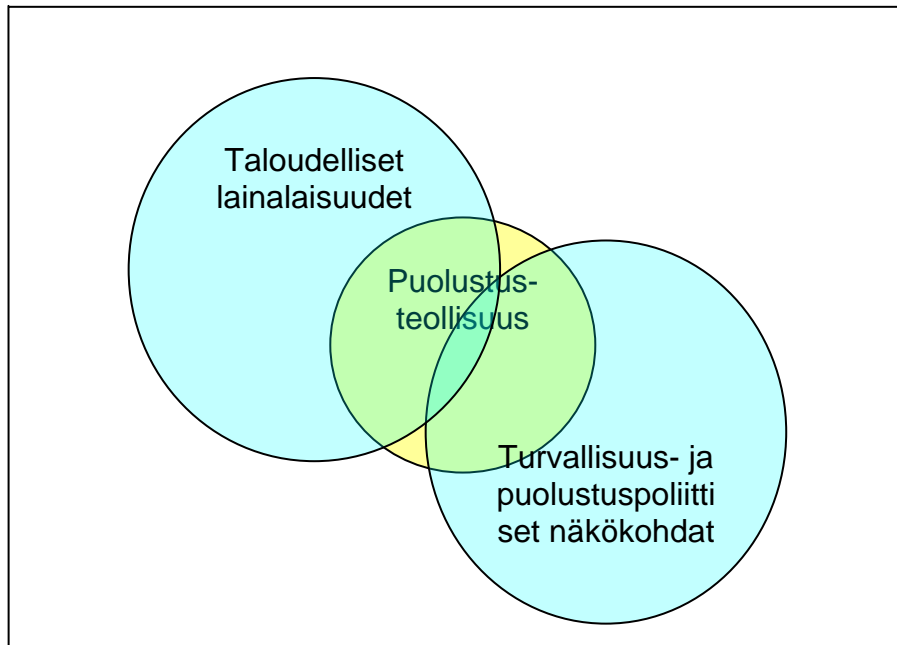
1.3 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksiä ovat: toimivatko puolustusteollisuusyritykset samalla tavalla kuin muilla aloilla toimivat eurooppalaiset yritykset, joko fuusioitumalla tai yritysostoihin ryhtymällä? Minkälainen rooli puolustusteollisuudella on verrattuna muuhun kaupalliseen yritystoimintaan ja millaisilla sopimuksilla sen toimintaa säädellään? Miksi Euroopan unionin puitteissa tapahtuva puolustusmateriaaliyhteistyö ei pyrkimyksistä huolimatta näytä aina tuottavan toivottuja tuloksia? Miksi materiaalin hinta nousee? Pystyykö EU tulevaisuudessa kilpailemaan puolustusmateriaalimarkkinoilla Yhdysvaltojen kanssa ja mihin USA:n ylivoimainen asema puolustusmarkkinoilla perustuu?

1.4 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja viitekehys

Aseita valmistavat ja niitä kehittävät yritykset ovat aina poliittisesti merkittävässä roolissa puhuttaessa valtioiden ja liittoumien välisistä keskinäisistä suhteista, koska aseellinen voima (tässä yhteydessä teknologia, eivät inhimilliset resurssit) on yhä yksi tärkeimmistä valtioiden vallankäytön ja diplomatian välineistä ja yritykset, olivatpa ne valtio-omisteisia tai yksityisiä, niiden ensisijaisia tuottajia. Talouteen vaikuttavana toimijana, usein juuri korkean teknologian alalla, puolustusteollisuudella on myös ekonominen ulottuvuus. Tämä tarkoittaa sitä että se joutuu toimimaan taloudellisten lainalaisuuksien puitteissa ja sillä on myös omat vaikutuksensa

muuhun elinkeinoelämään. Johtuen tästä kaksinaisesta roolista voidaan joutua tilanteeseen missä poliittiset näkökohdat ovat ristiriidassa yritysten kaupallisten tavoitteiden kanssa.¹ (Kuva 1)

Kuva 1. Puolustusteollisuuden toimintaympäristö

Koska kyseessä on sekä poliittinen että kaupallinen ala on sitä tutkittaessa otettava huomioon poliittisteoreettisen tarkastelun lisäksi myös taloudellista integraatiota koskeva tutkimus. Tutkittaessa yleiseurooppalaista poliittista ja taloudellista yhdentymistä, on huomattava että puolustusteollisuus on vain pieni osa suurempaa kokonaisuutta. Tutkimuksessa liikutaan siis kahdella hyvin vahvasti toisiinsa kytköksissä olevalla tasolla, poliittisella sekä taloudellisella, jossa painopisteenä on kaupallisen yritystoiminnan tutkiminen.

1.5 Integraatioteoriat

Seuraavissa kappaleissa käsitellään yleisimmät poliittista ja taloudellista integraatiota tutkivat teoriat Toisen Maailmansodan jälkeisenä ajanjaksona. Tässä tutkimuksessa teoriat on jaettu kahteen kategoriaan, poliittista ja taloudellista integraatiota tutkiviin teorioihin. Poliittista ja taloudellista puolta ei kuitenkaan voida, eikä ole tarkoituskaan täysin erottaa toisistaan, sillä ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

¹ Sköns, Elisabeth: The European defense industry. CIAO case study. maaliskuu 2002. s. 1.

Poliittista integraatiota lähestytään liberalistis-pluralistisesta näkökulmasta. Käsiteltävinä teorioina ovat funktionalismi, neofunktionalismi sekä uudempi ”kompleksinen keskinäisriippuvuus”, jotka kaikki ovat keskinäisriippuvuutta korostavan liberalistisen koulukunnan tutkimussuuntauksia. Yhdentymisen taloudellista puolta käsitellään taloudellisen integraation teorian pohjalta.

Poliittista integraatiota käsitteleville teorioille on ominaista että ne pyrkivät kehittämään rauhanomaisia keinoja valtioiden välisten suhteiden hoitamiseen. Ne korostavat valtioiden keskinäisen yhteistyön ja yhdentymisen tarvetta. Aseellinen voima nähdään kyllä tärkeänä elementtinä mutta sitä ei pidetä hallitsevana tai ainoana vallan muotona kansainvälisessä politiikassa, toisin kuin realistisen tai uusrealistisen koulukunnan käyttämissä teorioissa.

1.5.1 Poliittisen integraation tutkimus

Tässä yhteydessä keskinäisriippuvuus (interdependence) tarkoittaa kansojenvälistä molemminpuolista riippuvuutta. Ihmisiin ja hallituksiin vaikuttavat muualla tapahtuvat asiat ja muiden valtioiden toimet. Mitä enemmän valtioiden välille muodostuu suhteita sitä enemmän myös keskinäinen riippuvuus kasvaa. Tällä on vaikutuksensa myös modernisaatioprosessiin, mikä yleensä vielä lisää valtioiden välistä riippuvuutta.²

Eniten keskustelua herättänyt ja myöhempään tutkimukseen vaikuttanut poliittisen integraation tutkimuksen suuntauksista on funktionalismi ja ennen kaikkea sen uudempi suuntaus neofunktionalismi. Poliittisena strategiana funktionalismi muotoiltiin vahvistamaan globaalia rauhaa. Funktionalistien tavoitteena on luoda yhä vahvempi riippuvaisuussuhteiden verkosto, joka heikentäisi vastakkain olevien yksittäisten valtioiden poliittista roolia kansainvälisissä suhteissa. Teoriana funktionalismi korostaa sitä että teknologisen kehityksen ja yhä kasvavan ja liikkuvamman työvoiman lisääntyessä myös keskinäinen riippuvuus lisääntyy. Yhteistyötä tarvitaan koska poliittiset instituutiot eivät muutoin pysy teknologisten ja taloudellisten muutosten perässä.³ Funktionalistisen teorian kehittäjä David Mitrany

² Jackson, Robert & Sörensen, Georg: Introduction to International Relations. Oxford University Press 2003. s. 112.

³ Nieminen, Ari: Towards a European Society? Integration and regulation of capitalism. University of Helsinki, Departement of Sociology. Research Reports No. 245, 2005. s. 78.

korosti erityisesti ”teknisen” asiantuntijuuden asemaa kaikilla hallinnan tasoilla, jättäen poliitikkojen roolin valtioiden johdossa vähemmälle.⁴

Neofunktionalismi on erityisesti Euroopassa tapahtuvaa integraatiota tutkiva suuntaus. Tutkimusuuntaus muotoutui 1950- ja 60-lukujen vaihteessa, lähinnä talousteoreetikko Ernst B. Haasin ajatusten pohjalta. Ajattelumallin lähteinä olivat Euroopan hiili- ja teräsyhteisö (ECSC) ja Euroopan talousyhteisö (EEC), sekä Euroopan Yhteisön varhaismuodot. Suuntaus muodostui hallitsevaksi alueellisen yhdentymisen tutkimuksen työkaluna. Se sai vaikutteita ryhmäpoliittisesta teoriasta ja funktionalismista. Läntisen Euroopan yhdentyminen näytti myös osoittavan yhden tavan valtioiden rauhanomaiseen rakennemuutokseen.⁵

Tutkimuskohteena oli pääasiassa taloudelliselta pohjalta tapahtuva ”poliittinen yhdentyminen” eli vähitellen tapahtuva kehitys kohti yhteisöä, jossa hallitustenvälinen ja laajeneva ylikansallinen päätöksenteko yhdistyvät. Taustaehtoina vaadittiin osapuolten samanlaista taloudellisen kehityksen tasoa, niiden keskinäistä intensiivistä kaupankäyntiä, kehittyntä järjestöelämää sekä eliitin arvojen samanlaisuutta. Talousliittoa perustettaessa edellytettiin osapuolten sitoutumista yksityiskohtaiseen sopimukseen, jossa tavoitteena on poliittinen liitto, aikataulun luominen toiminnoille ja itsenäistä toimivaltaa käyttävien ylikansallisten elinten perustaminen. Teorian mukaan kehitys etenee kohti poliittista liittoa jos päätöksenteko on asiapitoista ja tapahtuu yhteisymmärryksessä. Keskinäinen vuorovaikutus lisääntyy hallitusten ja yksittäisten ryhmien mukautuessa kehitykseen. Yhdentyminen etenee näin vähitellen yhä uusille aloille, kuten esimerkiksi teollisuuteen, kuin itsestään (”spillover”-efekti).⁶

Länsi-Euroopan yhdentymisen hidastuminen sekä kansainväliset kriisit 1960- ja 70-luvuilla pakottivat neofunktionalistit korjaamaan valtion ja sen intressien asemaa tärkeämmäksi yhdentymisen määrittäjänä ja rajaajana. Myös yhdentymisen kehitysnäkymät muuttuivat epävarmemmaksi. Esimerkiksi spillover-teoria alkuperäisessä muodossaan havaittiin toimimattomaksi.⁷ Neofunktionalismin asema

⁴ Jackson, Sörensen (2003) s. 112-113.

⁵ Lintonen, Raimo: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Helsinki 1999. s. 34-35.

⁶ Sama. s. 34.

⁷ Haas, Ernst B.: Beyond the Nation-State, Functionalism and International Organization. Stanford University Press, Stanford California 1964. s. 496-497.

kansainvälistä politiikkaa selittävänä teoriana heikkeni 1970-luvulla, realismin ja etenkin sen tuoreemman muodon uusrealismin noustessa maailmanpolitiikkaa selittäväksi suosituksi teoriaksi. Neofunktionalismi on kuitenkin säilynyt edelleen yhtenä vahvana Euroopan unionin tutkimuksen ajatusmalleista.⁸

Neofunktionalismin suurimpana ongelmana on nähty sen liian yksioikoinen näkemys Euroopan yhdentymisen etenemisestä. Neofunktionalistien näkemyksen mukaan yhdentymisen pitäisi edetä asteittain ja automaattisesti kohti yhä syvempää integraatiota ja ylikansallisten instituutioiden vahvistumista. Historia on kuitenkin osoittanut yhdentymisen olevan pikemminkin tempoileva, hallitustenvälisten kaupankäyntien määräävä prosessi. Neofunktionalismia on moitittu myös teoreettisesti puuttelliseksi. Teoriana sillä ei ole selkeää perustaa, joka mahdollistaisi tarkkojen empiiristen oletusten testauksen ja parantelun. Alun perin neofunktionalistit ennustivat optimistisesti että Euroopan Unionista muotoutuisi liitovaltio. Tästä ajatuksesta tutkijat ovat nyttemmin suurelta osin luopuneet.⁹

Otettaessa lisäksi huomioon tämän tutkimuksen perimmäinen konteksti, joka ei suinkaan ole yleisen politiikan tai talouden tutkimus, vaan turvallisuuteen ja puolustukseen liittyvät seikat, on huomattava etteivät edes neofunktionalistit aluksi ennustaneet, että integraatio etenisi koskemaan myös puolustusta ja turvallisuutta. Heidän mielestään puolustukseen liittyviä kysymyksiä ei voitu käsitellä samalla tavalla kuin muita asioita. Jopa näissä teorioissa puolustus oli kansallisen itsemääräämisoikeuden ydin. Ajatus että kansalliset valtiot Euroopassa, vaikka olivatkin muuten yhdentymässä, integroituisivat myös puolustuksen osalta nähtiin epätodennäköisenä. Puolustuskysymykset yksinkertaisesti irrotettiin muusta integraatiokehityksestä omaksi immuuniksi kokonaisuudekseen. Nyttemmin integraatio on toki jo edennyt käsittämään myös turvallisuus- ja puolustuskysymykset. Itse asiassa voisi sanoa että EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan synty tuli monille teoreetikoille yllätyksenä. Tämä johtunee luultavasti siitä, että mitä pidemmälle teoriaa viedään ja mitä enemmän sen puolustukseksi kerätään aineistoa, sitä vaikeampaa sitä on muuttaa vastaamaan muuttuvia olosuhteita. Turvallisuus- ja puolustusasioiden luonteen ja olosuhteiden muutos on ollut erittäin merkittävää ja tapahtunut lyhyessä ajassa.

⁸ Lintonen (1999), s. 34-35.

⁹ Moravcsik, Andrew: Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. Journal Of Common Market Studies 31, 1993. s. 476-477.

1970-luvun lopulla Robert Keohane ja Joseph Nye esittelivät uuden teorian teoksessaan *Power and Interdependence* (1977). Teoriaa kutsutaan nimellä kompleksinen keskinäisriippuvuus (Complex interdependence). Toisin kuin aiemmat samaa aihepiiriä käsittelevät liberalistisen koulukunnan tutkijat, Keohane ja Nye eivät sulje pois realismia ajattelumallina. Läntiset teollisuusmaat voivat teorian mukaan edelleen joutua tilanteeseen jossa realismin mukaisten periaatteiden mukainen vallankäyttö on järkevämpää ja toimivampaa.¹⁰

Käsiteltiinpä mitä tahansa liberalistista teoriaa on huomattava, että ne ovat hyvin usein epäonnistuneet ennustamaan tai selittämään kansainvälisen politiikan ja suhteiden toimintaa. Vaikka realistinen näkemys toimii tässä suhteessa luultavasti paremmin, se ei kuitenkaan tarjoa samanlaisia työkaluja integraation tutkimukseen kuin monet liberalistiset teoriat, jotka ovat luonteeltaan yhteistyötä ja yhdentymistä korostavia.

1.5.2 Taloudellisen integraation tutkimus

Taloudellisen integraation teoreettisessa tutkimuksessa, ”integraatio” perustuu sekä alueellisen integraation prosessiin, että integraation eri tasoihin. Prosessina taloudellinen integraatio perustuu jatkuvaan kansallisten talouksien rajojen ja esteiden hävittämiseen. Katsottuna integraation eri tasojen näkökulmasta, havaitaan etteivät erot ole kovinkaan monimuotoisia kansallisten talouksien välillä. Yhä yhtenäisempiin talouksiin johtavat poliittiset toimenpiteet voivat olla joko positiivisia tai negatiivisia. Negatiiviseksi integraatioksi kutsutaan tapahtumia, jotka lisäävät esteitä kansantalouksien välille. Luotaessa yhteiset poliittiset puitteet ja tasavertaiset olosuhteet talouden toimijoille integroituvan alueen sisällä, voidaan puhua positiivisesta integraatiosta.¹¹ Tässä tutkimuksessa on käytetty kahden taloudelliseen integraatioon perehtyneen ekonomistin El-Agraan ja Mollen tutkimuksia aiheesta.

Integraation voidaan katsoa etenevän asteittain. Ideana on että Integraation seuraava aste edellyttää aina edellisen tason ominaisuudet, alkaen tuonnin

¹⁰ Keohane, Robert & Nye, Joseph: *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Brown Little. Boston 1977. s. 28-29.

¹¹ Molle, Willem: *The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy*. Aldershot, Dartmouth 1994. s. 8-15.

rajoitteiden vähentämisellä, yhteisen kauppaa-alueen luomisella, edeten aina yhteisiin markkinoihin ja edelleen talous- ja rahaliittoon saakka. Tavoitetilana on talouksien yhteenliittymä, unioni, jota ohjataan poliittisesti. Taloudellisella integraatiolla katsotaan siis olevan vaikutusta poliittisen integraation kehittymiseen.¹²

Todellisuudessa siirtymät integraation eri tasojen välillä ovat suhteellisia ja erilaiset kombinaatiot ovat mahdollisia. Mitä syvemmälle integraatio etenee, sitä enemmän tarvitaan poliittista yhdenmukaistamista varmistamaan alueellisen yhdentymisen toteutumista. Poliittiset päätökset luovat uutta dynamiikkaa talouteen, joka puolestaan luo välttämättömyyksiä laajemmalle taloudelliselle ja poliittiselle integraatiolle ja edelleen uusille poliittisille päätöksille. Poliittis-taloudellinen dynamiikka, jossa kehityksen katsotaan etenevän alemmalta tasolta ylemmälle, leviten samalla yhä uusille aloille, voidaan nähdä hyvin samanlaisena kehityksenä kuin neofunktionalistien käyttämissä spillover-prosesseissa.¹³

Poliittinen integraatio, mikä edellyttää taloudellista integraatiota omaa myös eri tasoja, joissa korkeampi yhteistyön taso sisältää aina alemman tason kehityksen. Politiikassa kehitys alkaa kansallisten hallitusten informaation vaihdosta edeten yhteistyöhön, konsultointiin ja koordinointiin päätyen lopulta hallitusten päätöksenteon yhdenmukaisuuteen. Periaatteessa, mitä pidemmälle taloudellinen integraatio kehittyy kohti talouksien yhteenliittymää, sitä pidemmälle poliittinen integraatio kehittyy kohti yhdenmukaisuutta. Tämä toimii myös toisinpäin, jotta taloudellinen integraatio voi syventyä kohti täyttä unionia, tarvitaan poliittista yhdenmukaistamista.¹⁴

Minkälaisia suhteita integraation poliittisella ja taloudellisella ulottuvuudella sitten on? Johtuuko alueellinen integraatio pääasiassa poliittisista vai taloudellisista syistä? Taloudellisen integraation teoria ei anna tähän selvää vastausta. Monissa tapauksissa taloudellisen integraation poliittisia alkutekijöitä selvästi painotetaan. Taloudellinen integraatio alkaa ja etenee poliittisten päätösten kautta ja se on poliittisesti motivoitunutta.¹⁵ Itse asiassa tämä poliittisten tekijöiden painottaminen seuraa taloudellisen integraation määritelmää. Jos integraatio määritellään

¹² Sama. s. 10-12.

¹³ Sama. s. 15-17.

¹⁴ Sama. s. 20-22.

¹⁵ El-Agraa, Ali: International Economic Integration. Macmillan Press, London 1989. s. 10.

(poliittisten) eroavaisuuksien poistamisena kansallisten talouksien väliltä, silloin tästä määritelmästä on johdettavissa se seikka, että taloudellista kehitystä on edellettävä poliittinen päätöksenteko. El-Agraa ja Molle kuitenkin esittävät, että joissakin tapauksissa poliittista päätöksentekoa ovat motivoineet taloudelliset tarkoitusperät.¹⁶

Modernit markkinat perustuvat poliittisiin sääntöihin. Jos näin ei olisi, markkinat pohjautuisivat luultavasti uhkailuun, lahjontaan ja voimankäyttöön. Poliittiset säännökset ovat siis välttämättömyys järjestelmän toimivuudelle ja taloudelliset voimavarat ovat yksi poliittisen vallan tärkeimmistä perusteista. Nämä kaksi puolta ovat koko ajan erottamattomasti vuorovaikutuksessa keskenään moninaisilla tavoilla. Tämä monimutkainen vuorovaikutussuhde kansainvälisessä kontekstissa, politiikan ja talouden sekä valtioiden ja markkinoiden välillä on kansainvälisen poliittisen talouden (eng. international political economy, IPE) tutkimuksen ydin.¹⁷

1.5.3 Johtopäätöksiä integraatioteorioista

Edellä esitetty yhdistelmä taloudellisesta ja poliittisesta integraatiosta tulee lähelle funktionalistien ja neofunktionalistien käsityksiä alueellisesta yhdentymisestä. Itse asiassa on väitetty että neofunktionalistit saivat ideansa integraation laajenemisen logiikasta juuri taloustieteilijöiltä.¹⁸ Poliittisen ja taloudellisen integraation syvenemisen ja laajenemisen ei ole kuitenkaan havaittu etenevän niin juohevasti kuin sen teorioiden mukaan tulisi edetä ja välillä se näyttäisi etenevän sellaisille alueille, joille sen ei alun perin uskottu leviävän, kuten turvallisuus- ja puolustusasioihin.

Aihetta käsiteltäessä ei mielestäni ole myöskään otettu huomioon riittävästi kansallisten etujen ja intressien vaikutusta poliittisessa ja taloudellisessa päätöksenteossa. Teoriat tukeutuvat pitkälti siihen oletukseen että valtiot pyrkivät tekemään yhteistyötä kaikkia osapuolia hyödyntävien etujen ajamiseksi. Esimerkiksi Euroopan yhdentymistä tutkittaessa havaitaan ettei näin yleensä ole, vaan päätöksiä tehdään edelleen paljon omien etujen turvaamiseksi. Teoriassa katsotaan integraation alueellisen laajentumisen eli tapahtumaketjun, jossa yhdentymiseen osallistuu uusia jäseniä, olevan positiivista kehitystä. Herää kysymys voiko integraatiolle olla hyväksi jatkuva laajentuminen mistä esimerkkinä Euroopan unioni,

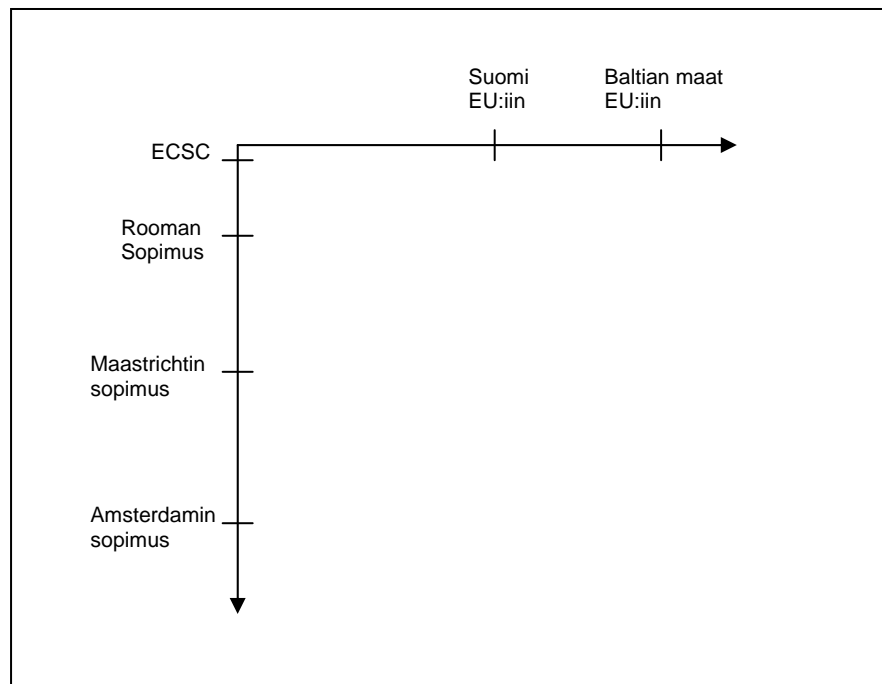
¹⁶ El-Agraa (1989), s. 10 ja Molle (1994), s. 23.

¹⁷ Jackson, Sörensen (2003), s. 176.

¹⁸ Rosamond, Ben: Theories of European Integration. St. Martin's Press, New York 2000. s. 60.

joka on viimeisen kymmenen vuoden aikana laajentunut käsittämään useita Itä-Euroopan maita. Näiden valtioiden taloudellinen ja poliittinen kehitys ei tule olemaan läntisten jäsenmaiden tasolla vielä pitkään aikaan. Tämä ainakin hidastaa integraatiota, kun jäsenmaat eivät ole samankaltaisessa asemassa. Tämä sotii myös neofunktionalistien periaatteita vastaan, joiden mukaan integraation taustaehtoina vaaditaan muun muassa samanlaista taloudellista ja teknistä kehityksen tasoa.

Alueellisen integraation voi Euroopassa nähdä kuitenkin edenneen, joskin se on ollut usein takkuilevaa ja hidasta. Kehityksen voi nähdä etenevän kahteen suuntaan. Yhä useampien toimijoiden mukaan tuleminen voidaan nähdä integraation laajenemisena. Poliittisten ja taloudellisten, kaikkia jäseniä sitovien sopimusten solmiminen, myös puolustuskysymyksiä koskevien, voidaan nähdä integraatiota syventävänä ja sille suuntaa antavana kehityksenä (Kuva 2).

Kuva 2. Integraation eteneminen

2 YLEINEN POLIITTINEN JA TALOUDELLINEN YHDENTYMINEN EUROOPASSA

Jotta puolustusvälineteollisuutta ja materiaaliyhteistyötä sekä siihen liittyviä ilmiöitä voi tutkia, on ensin syytä perehtyä siihen miten Eurooppa on kehittynyt poliittisesti ja taloudellisesti Kylmän sodan aikana ja erityisesti sen päättymisen jälkeen.

2.1 Poliittinen kehitys

Euroopan poliittisen yhdentymiskehityksen voi katsoa varsinaisesti alkaneen Toisen maailmansodan jälkeen. Ensimmäiset askeleet otettiin vuonna 1951 Ranskan, Länsi-Saksan, Belgian, Luxemburgin, Alankomaiden ja Italian perustaessa Euroopan hiili- ja teräsyhteisön, EHTY:n (eng. European Coal and Steel Community, ECSC), hiili- ja teräsvarojen käytön ja tuotannon koordinoimiseksi. EHTY:n puitteissa tapahtuva yhteistyö havaittiin tuottavaksi ja yhteistyötä päätettiin pian syventää myös yhteiseen puolustukseen liittyen. Sekä amerikkalaiset että eurooppalaiset olivat tulleet vakuuttuneiksi siitä ettei Länsi-Euroopan sotilaallista turvallisuutta pystytty takaamaan ennen kuin Länsi-Saksa voitaisiin uudelleenaseistaa. Kumpikin Saksa oli edelleen Toisen maailmansodan voittajien miehittämä. Lännessä miehitystä pitivät amerikkalaiset, englantilaiset ja ranskalaiset ja idässä neuvostojoukot. Saksalla ei ollut armeijaa, eikä omaa ulkopoliittikkaa. Toisen maailmansodan kokemukset olivat vielä tuoreena eurooppalaisten muistissa ja saksalaisen militarismin uudelleen nousua pelättiin. Orastavan puolustusyhteistyön nähtiin kuitenkin mahdollistavan Saksan teollisten ja inhimillisten resurssien käyttämisen yhteisen puolustuksen hyväksi. Euroopan puolustusyhteisöä (EDC) koskevan sopimuksen ratifioi kuitenkin vain viisi kuudesta EHTY:ssä mukana olleesta maasta ja se mitätöitiin 1954 Ranskassa pidetyssä kokouksessa.¹⁹

2.1.1 Rooman sopimukset

Edellä esiteltyt suunnitelmat olivat liian kunnianhimoisia toteutettaviksi Euroopassa vielä tuohon aikaan. Liian harva eurooppalainen, erityisesti Ranskassa, oli vielä valmis panostamaan verrattaen suuria voimavaroja monikansalliseen instituutioon.

¹⁹ Russett, Bruce - Starr, Harvey: Regional Economic Integration and Globalization teoksessa World Politics The Menu for Choice, 7th edition. Thomson Wadworth 2004. s. 409-410.

Jälkeenpäin katsottuna tämä ei ole yllättävää; funktionalistien ”spillover” teoria esitti että yhdentymisprosessi etenee nimenomaan vähitellen kohti täyttä yhtenäisyyttä, ei suurina harppauksina.²⁰ EHTY:ssä toimineiden kuuden valtion solmima Rooman sopimus vuodelta 1957 on perusteiltaan tasaisempaan kehitykseen tähtäävä. Kyseessä on Euroopan yhteisön perustamissopimus. Sopimuksen tärkeimpinä saavutuksina voidaan pitää Euroopan talousyhteisön (ETY) ja Euroopan atomienergiayhteisön (Euratom) perustamista.²¹ Euratom ei kyennyt toimimaan kovinkaan tehokkaasti sen jälkeen kun atomienergiakysymyksistä tuli myös kansalliseen turvallisuuteen vaikuttava asia ja eurooppalaiset, jälleen erityisesti ranskalaiset, olivat vastahakoisia luovuttamaan itsemäärämisoikeuttaan näihin kysymyksiin liittyen. ETY-yhteistyö sen sijaan toimi heti alusta alkaen tehokkaammin. Sen tavoitteena oli mahdollistaa jäsenmaiden alueella tavaroiden ja palveluiden vapaa liikkuvuus, mikä johti seuraavalla vuosikymmenellä tulliliiton perustamiseen. Lopullisesti tullit poistuivat jäsenmaiden väliltä 1968. EHTY, Euratom ja ETY yhdistyivät Euroopan Yhteisöksi (EY) vuonna 1965.²²

2.1.2 EFTA, laajentuminen ja ensimmäiset kriisit

EY:n vastapariksi muodostui Itävallan, Tanskan, Norjan, Portugalin, Ruotsin, Sveitsin ja Iso-Britannian muodostama Euroopan vapaan kaupan alue (EFTA) vuonna 1960. Myöhemmin siihen liittyivät vielä Suomi, Islanti ja Lichtenstein. Myös EFTA:n tavoitteena oli muodostaa Eurooppaan vapaan kaupankäynnin alue. Se erosi EY:stä kuitenkin siinä ettei se kannattanut talousalueelle muualta tulevien tavaroiden ja palveluiden tulleja, eikä pyrkinyt saamaan jäseniään ylikansallisen hallinnon alle. EFTA:n suurin taloudellinen jäsen, Iso-Britannia irrottautui liitosta 18 kuukautta sen perustamisen jälkeen ja haki ETY-jäsenyyttä. Yritys kuitenkin kaatui Ranskan vastustukseen ja Yhdistyneestä Kuningaskunnasta tuli EY:n jäsen vasta vuosikymmentä myöhemmin. Lopulta EFTAan jäi vain kolme jäsentä muiden liittyessä EY:n.²³

²⁰ Sama. s. 410.

²¹ Fontaine, Pascal: 12 oppituntia Euroopasta. Euroopan komissio, Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto 2004. s. 7.

²² Russet ja Starr (2004). s. 410.

²³ Milestones of the EU, 1960: EFTA: Another Europe?

<http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/europe/2001/inside_europe/milestones/1960.stm>11.11.2006

Euroopan Yhteisö laajeni ensimmäisen kerran vuonna 1973 Yhdistyneen Kuningaskunnan liittyttyä siihen yhdessä Irlannin ja Tanskan kanssa. Ensimmäisen laajentumisen alettiin vaatia tiukempaa budjettikuria ja maatalouspolitiikan uudistamista.²⁴ 1970-luku oli vaikeaa aikaa. Vaikka yhteisö laajeni ja sen jäsenyyttä hakivat vuosikymmenen lopulla Kreikka, Espanja ja Portugali, taloudellinen integraatio hidastui 1970-80-lukujen taitteessa. Talouksia vaivasivat kasvava inflaatio ja työttömyys. Taloudellista ahdinkoa pahensivat myös vuosien 1973 ja 1979 öljykriisit.²⁵ Energiakriisit loivat paineita ennenkaikkea valuuttajärjestelmään. Vakavia taloudellisia ja sosiaalisia vaikeuksia aiheuttaneen valuuttojen yleisen epävakauden kanssa kamppailevat jäsenvaltiot pyrkivät ottamaan käyttöön kehyksen, joka mahdollistaisi vähimmäisvakauden säilymisen ainakin Euroopan tasolla ja voisi lopulta johtaa rahaliittoon. vuonna 1978 perustettiin Euroopan valuuttajärjestelmä (EMS), valuuttojen epävakauteen liittyvän ongelman ja sen yhteiselle maatalouspolitiikalle ja jäsenvaltioiden väliselle yhteenkuuluvuudelle aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseksi. Euroopan valuuttajärjestelmä luotiin vapaaehtoisuuden ja tilannekohtaisuuden pohjalle (britit päättivät olla osallistumatta valuuttakurssimekanismiin), mutta se perustui kuitenkin yhteisen laskentayksikön, ecun, olemassaoloon.²⁶

2.1.3 Euroopan yhtenäisasiakirja

Yhdeksän jäsenvaltiota allekirjoitti 17. helmikuuta 1986 Euroopan yhtenäisasiakirjan ja myöhemmin joukkoon liittyivät Tanska, Italia ja Kreikka 28. helmikuuta 1986. Jäsenvaltioiden vuoden 1986 kuluessa ratifioima asiakirja tuli voimaan heinäkuussa 1987. Euroopan yhtenäisasiakirja on Rooman sopimuksen ensimmäinen merkittävä muutos.²⁷ Laajojen sisämarkkinoiden luominen vuoteen 1993 alkuun mennessä, tuli EY:n tärkeimmäksi tavoitteeksi. Yhteisön toimivaltaa vahvistettiin luomalla uusia toimivaltuuksia, jotka koskivat rahapolitiikkaa, sosiaalipolitiikkaa, taloudellista ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta, tutkimusta, teknologista kehittämistä ja ympäristöä.

²⁴ Euroopan Parlamentti: Faktatietoja Euroopan Unionista, Euroopan yhtenäisasiakirjaa edeltävä kehitys <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/1_1_2-fi.htm> 11.11.2006

²⁵ Russet ja Starr (2004). s. 411, katso myös Pascal s. 8.

²⁶ Euroopan Parlamentti: Faktatietoja Euroopan Unionista, Euroopan yhtenäisasiakirjaa edeltävä kehitys <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/1_1_2-fi.htm>, Rahapoliittisen yhdentymisen historiaa <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/5_1_0-fi.htm> 11.11.2006

²⁷ Euroopan Parlamentti: Faktatietoja Euroopan Unionista, Euroopan yhtenäisasiakirjaa edeltävä kehitys <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/1_1_2-fi.htm> 11.11.2006

Euroopan yhtenäisasiakirja myös vakiinnutti perustamissopimuksen tasolla ulkopoliittisen yhteistyön sekä rahaliiton perustamisen.²⁸

2.1.4 Euroopan unionin luominen ja viimeaikainen kehitys

Euroopan unionin perustamissopimus kirjoitettiin Maastrichtissa Hollannissa vuonna 1992. Maastrichtin sopimuksella muutettiin Euroopan talousyhteisön nimi Euroopan yhteisöksi. Lisäksi siinä määrättiin uusista jäsenvaltioiden hallitusten välisen yhteistyön muodoista, muun muassa puolustuksen sekä oikeus- ja sisäasioiden alalla. Näin Maastrichtin sopimuksella luotiin vanhan yhteisöjärjestelmän tilalle uusi "kolmen pilarin" rakenne, jonka sisältö oli osaksi poliittinen ja osaksi taloudellinen. Tämä rakenne nimitettiin Euroopan unioniksi (EU). Sopimus syntyi niin sisäisten kuin ulkoistenkin tekijöiden vuoksi. Ulkoisesti kommunismin luhistuminen Itä-Euroopassa ja Saksan uudelleen yhdistyminen johtivat siihen, että yhteisön kansainvälistä asemaa pyrittiin lujittamaan.²⁹ Tässä vaiheessa turvallisuuskysymykset tulivat ensi kertaa selvästi esille.

Itävalta, Suomi ja ruotsi liittyivät EU:n jäseniksi vuonna 1995 ja EU laajeni käsittämään 15 kaikkiaan jäsenvaltiota. 1997 solmitulla Amsterdamin sopimuksella EU:n päätöksentekojärjestelmää yksinkertaistettiin sekä muutettiin Maastrichtin sopimusta, tärkeimpinä kehittämiskohteina unionin toimielinten toiminta, ulkopoliitiikka ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset.³⁰

Talous- ja rahaliiton (EMU) kolmannen vaiheen käynnistyminen vuoden 1999 alusta kiihdytti rahoitusmarkkinoiden integraatiota euroalueen maiden kesken. Euro tuli käyttöön aluksi vain tilivaluuttana ja käteisvaluuttana kaikissa EU-maissa poislukien Ruotsi ja Iso-Britannia vuoden 2002 alusta alkaen.³¹

²⁸ Russet ja Starr (2004). s. 411

²⁹ EUROPA: Maastrichtin sopimus Euroopan unionista

<http://europa.eu/scadplus/treaties/maastricht_fi.htm>12.11.2006

³⁰ Russet ja Starr (2004). s. 412-413.

³¹ Mörttinen, Leena ja Virolainen, Kimmo: Suomen rahoitusmarkkinoiden kehityspiirteet. Suomen rahoitusmarkkinat 2002. Suomen Pankki. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2003. s. 14.

Vuonna 2004 Euroopan unioni laajeni jälleen kun siihen otettiin 10 uutta, pääasiassa Itä-Euroopan maata. EU käsittää tällä hetkellä 25 valtiota, 454 miljoonaa asukasta. Se laajenee edelleen vuonna 2007 kun Bulgaria ja Romania liittyvät mukaan.³²

2.1.5 Johtopäätöksiä poliittisesta yhdentymiskehityksestä

Euroopan unionin yhdentymiskehityksen voidaan katsoa edenneen pitkälti aiemmin kappaleessa 1.5.3 esitetyn mallin mukaan kahteen suuntaan. Integraatio on syventynyt, eli taloudellinen ja poliittinen yhteistyö on kehittynyt. Samanaikaisesti integraatio on laajentunut yhä useampien maiden liittyessä unioniin. Unionin kehitystä tarkasteltaessa, voidaan kuitenkin päätellä etteivät nämä kaksi ole pelkästään toisiaan tukevia asioita. Integraation on havaittu toimivan parhaiten sekä teoriassa että käytännössä samankaltaisten toimijoiden välillä. Uusien, säännöllisesti taloudeltaan heikommassa tilanteessa olevien, vähemmän teollisesti kehittyneiden valtioiden asema on erilainen. Ne ovat tarvinneet ja tarvitsevat edelleen enemmän tukea yhteisöltä ja näin ollen hidastavat integraation syvenemistä. Tällaisen kehityksen seurauksena Eurooppa voi pahimmassa tapauksessa jakaantua sosiaalisesti kahteen leiriin, rikkaisiin ja köyhiin eurooppalaisiin, mikä taas voisi johtaa sisäisiin konflikteihin. Jatkuva laajeneminen monimutkaistaa poliittista yhtenäistymistä kun valtioiden intressit eivät kohtaa, eikä yksimielisyyteen enää päästä. EU:n kyvyttömyys puuttua esimerkiksi entisen Jugoslavian alueella riehuneisiin sotiin ja raakuuksiin 1990-luvulla osoittaa, että unionilla on vielä paljon haasteita yhteisen uskottavan politiikan toteuttamisessa, etenkin nyt kun se on vielä entisestään laajentunut.

Kehitys voidaan kuitenkin nähdä positiivisena vaikka se onkin haastavaa. Eurooppa on vakaampi ja rauhallisempi maanosa kuin satoihin vuosiin ja keskeinen tekijä tämän vakauden luomisessa ja ylläpitämisessä on ollut unionilla. Unionin alueella tuotetaan neljäsosan maailman bruttokansantuotteesta ja se on maailmanlaajuisesti merkittävä toimija, jonka etujen mukaista on edistää ainakin lähialueidensa, kuten Pohjois-Afrikan ja Kaukaasian vakautta joiden poliittiset ja sosiaaliset ongelmat heijastuvat myös Eurooppaan laittoman siirtolaisuuden, järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin muodoissa.

³² Pascal (2004). s. 13.

2.2 Taloudellinen kehitys ja markkinoiden vapauttaminen

Euroopan kansallisia markkinoita erottavat edelleen monet erilaiset esteet. Näihin kuuluivat taloudelliset tariffit ja kiintiöt ennen kuin sopimus yleisistä markkinoista saatiin luotua 1968.³³ Tariffit ja maksut ETY:n ja EFTA:n väliltä poistuivat 1974 vapaakauppasopimuksen myötä.³⁴ Vaikka Euroopan sisäinen kaupankäynti onkin ollut verovapaata jo yli kolme vuosikymmentä, se ei silti ole edelleenkään yhtä vapaata kuin valtioiden sisäinen kauppa ja taloudellinen toiminta. Edelleen monet tekniset, fyysiset ja taloudelliset esteet luovat yrityksille paremmat mahdollisuudet toimia ennemmin kotimaisilla markkinoilla kuin EU:n laajuisesti. Vaikka monet näistä esteistä ovatkin merkityksettömiä, niitä on kuitenkin niin paljon että niiden yhteisvaikutus rajoittaa merkittävästi EU:n sisäistä kaupankäyntiä. Tästä johtuen monet yritykset ovat usein hallitsevassa asemassa kotimaassaan mutta marginaalisia toimijoita muiden EU-maiden markkinoilla.³⁵ Hyvänä esimerkkinä Patria-konserni, joka on sotilasajoneuvojen osalta Suomessa markkinajohtaja mutta eurooppalaisesta näkökulmasta katsottuna hyvin pieni toimija.

Tällainen tilanne, jota taloustieteissä kutsutaan markkinoiden sirpaloitumiseksi (market fragmentation) vähentää kilpailua johtaen hintojen nousuun ja siihen että markkinoilla toimii liikaa yrityksiä. Useiden yritysten toiminta ei itsessään ole negatiivinen asia. Tämä kuitenkin johtaa sellaiseen teolliseen rakennemuutokseen jossa useat tehottomat pienet yritykset voivat pitää hinnat korkealla peittääkseen kannattamattomuutensa. Kilpailun puutteesta johtuen huonojen ja huonolaatuisten tuotteiden ja palvelujen hinta myös pysyy korkeana. Ratkaisu ongelmaan on EU:n sisäisten kehitystä haittaavien muurien poistaminen ja markkinoiden vapauttaminen. Markkinoiden yhdentyminen esteiden poistumisen myötä luo lisää kilpailua. Tällainen kilpailua lisäävä efekti luo painetta ja markkinoilla tämä johtaa lähes väistämättä yritysten fuusioitumiseen. Kilpailun kovetessa vähiten kannattamattomiin yrityksiin kohdistuu yhä enemmän paineita, mikä johtaa teollisiin uudelleenjärjestelyihin, minkä seurauksena heikoimmat eurooppalaiset yritykset joko fuusioituvat tai ne ostetaan. Eurooppaan kehittyä toimivampi teollinen rakenne, jossa lukumäärältään pienemmät mutta kooltaan suuremmat ja voimakkaammat yritykset kilpailevat tehokkaammin

³³ EUROPA: Euroopan Unionin historia <http://europa.eu/abc/history/1968/index_fi.htm>12.11.2006

³⁴ EUROPA: Euroopan Unionin historia <http://europa.eu/abc/history/1974/index_fi.htm>12.11.2006

³⁵ Baldwin, Richard & Wyplosz, Charles: The Economics of European Integration. McGraw-Hill Education 2004. s. 147-148.

keskenään. Samalla eurooppalaisten materiaallinen hyvinvointi lisääntyy hintojen laskun ja tuotannon kasvun myötä. Joillakin teollisuudenaloilla uudelleenjärjestelyt tarkoittavat myös työvoiman uudellsijoittumista kun kuluja leikataan vähentämällä työntekijöitä ja sulkemalla kannattamattomia tuotantolaitoksia ja muita yksiköitä, mikä on tietenkin negatiivista työntekijöiden kannalta. Joillakin aloilla kaupankäynnin vapautuminen ja kilpailun lisääntyminen kuitenkin kasvattavat myyntiä, tuottavuutta ja työllisyyttä. Yhdentymisen voidaan havaita etenevän siis loogisesti portaittain seuraavalla tavalla: markkinoiden vapauttaminen-> markkinoiden yhdentyminen-> kilpailun lisääntyminen-> teollinen ja taloudellinen uudelleenjärjestyminen. Tuloksena pienempi määrä suurempia ja tehokkaampia keskenään kilpailevia yrityksiä.³⁶

2.2.1 Faktoja yritystaloudellisesta yhdentymiskehityksestä

Fuusioiden ja yritysostojen (mergers and acquisitions, M&A) määrä EU15- maissa säilyi korkeana, noin 10 000 vuosittaisen tapahtuman tasolla vuoteen 1997 asti. EU15- maihin lukeutuvat Saksa, Ranska, Yhdistyneet Kuningaskunnat, Italia, Espanja, Kreikka, Irlanti, Ruotsi, Suomi, Tanska, Portugali, Belgia, Alankomaat, Itävalta ja Luxemburg. Tästä eteenpäin luku kasvoi tasaisesti ennätyslukemiin 12 557 tapahtumaan vuonna 2000. Kauppojen ja hankintojen yhteisarvo kasvoi tasaisesti ja nopeasti vuodesta 1991 vuoteen 2000, noin 100 miljardista eurosta 2400 miljardiin euroon. Vuonna 2001 luvut tulivat hieman alaspäin johtuen talouskasvun hidastumisesta. Luku pysyi kuitenkin yli 10 000 tapahtumassa vuosittain. On merkillepantavaa miten moni yritysfuusio tai yrityskauppa tapahtuu samassa jäsenvaltiossa sijaitsevien yritysten välillä. Esimerkiksi saksalaiset yritykset ostavat toisia saksalaisia yrityksiä. 10 vuoden ajanjakson aikana tapahtuneista kaupoista ja hankinnoista noin 55% oli mainitunkaltaisia valtakunnallista tyyppiä olevia tapahtumia. 24%:ssa toinen yritys oli EU:n jäsenvaltiossa toimiva ja toinen/muut eivät. Noin 15%:ssa tapahtumista kyseessä oli EU-maiden yritysten keskinäinen toiminta, loput 6%:a olivat sellaisia joissa kauppakumppanin kansallisuus ei selvinnyt. Fuusioiden ja ostojen jakaantuminen euroopassa on hyvin vaihtelevaa ja kaksi asiassa havaittavaa seikkaa ovat erityisen huomion arvoisia. Ensinnäkin neljässä suurimmassa taloudessa (Ranska, Saksa, Italia ja Yhdistyneet Kuningaskunnat) tehdään suurin osa yhdistymisistä ja ostoista. Kuitenkin näiden valtioiden osuus kyseisessä toiminnassa on huomattavasti pienempi kuin niiden osuus Euroopan taloudesta, pois lukien Yhdistyneet Kuningaskunnat, joissa vuosien 1991-2001 tehtiin

³⁶ Sama. s.148.

31,4% kaikista M&A- toimista. Ranskassa, Saksassa ja Italiassa tehtyjen M&A- tapahtumien yhteenlaskettu määrä on 36%, vaikka niiden talouden koko on yhteensä lähes 60%:a EU15- alueen talouksista. Vastaavasti monien pienempien maiden osuus toiminnassa on systemaattisesti suurempi kuin niiden osuus alueen taloudesta kun mittarina on bruttokansantuote.³⁷

Yhteys kansallisten markkinoiden koon ja yhdentymisen myötä tapahtuneiden uudelleenjärjestelyiden välillä on selvä. Voidaan sanoa että liian pienten markkinoiden muodostama ongelma on kaikkein haitallisin pienille jäsenmaille; yhdentyminen aiheuttaa suurimmat muutokset, suuret suhteessa niiden talouden kokoon, pienemmille jäsenille. Toinen tärkeä seikka ovat poikkeukset jotka liittyvät edellä esitettyyn faktaan. EU on tähän mennessä yhtenäistänyt säännöksiä koskien yritysostoja tai valtauksia. Huolimatta vuosien yrityksestä, joissakin jäsenmaissa on edelleen hyvin rajoittava käytäntö liittyen yrityskauppoihin, joten toiminta on vaikeaa. Toisissa jäsenmaissa, esimerkiksi Englannissa säännökset ovat vastaavasti erittäin liberaalit. Sekavuus säännösten yhtenäistämisessä on johtanut siihen että yhdentymisen mukanaan tuomien uudelleenjärjestelyjen vaikutus näkyy ja tuntuu hyvin eri tavoin eri jäsenmaissa.³⁸

³⁷ Sama. s.148-150.

³⁸ Sama. s.147-150.

3 YHDENTYVÄ PUOLUSTUSTEOLLISUUS

Edellisessä luvussa tarkastellulla yleisellä kehityksellä on ollut voimakas vaikutus myös eurooppalaisen puolustusteollisuuden kehitykselle ja sen toimintaympäristölle. Tässä luvussa tarkastellaan tämän kehityksen vaikutuksia siihen, miten Euroopan aseellinen sektori on kehittynyt, kuinka se toimii nykyisissä poliittisissa ja taloudellisissa olosuhteissa ja millaisia erityispiirteitä sillä on.

Osittain haasteelliseksi tutkimisen tekee se että aseellisuus ja muu puolustusmateriaaliteollisuus on monelta kannalta katsottuna sekamuotoista liiketoimintaa. Useat tuotteet on kehitetty ainoastaan sotilaskäyttöön mutta yhä suurempi määrä on kaksi- tai monikäyttöisiä, eli ne soveltuvat myös muuhun kuin asevoimien tarpeisiin. Osa teollisuudesta on täysin valtio-omisteista ja osa vapailla osakemarkkinoilla kilpailevia toimijoita. Alalla ei myöskään ole selkeitä kansainvälisiä yhtenäistettyjä normeja, joitka loisivat selvät oikeudelliset puitteet toiminnalle. Tuloksena on käytäntöjen sekoitus, jossa kansalliset säädökset joko mahdollistavat toiminnan läpinäkyvyyden tai sitten eivät. Toiminta on tästä huolimatta läpikotaisin kansainvälistynyt, mikä on omiaan lisäämään asian vaikeaa hahmotettavuutta.³⁹

3.1 Kansainvälinen aseiden tuotannon ja kaupan järjestelmä - taustaa

Kansainvälinen aseiden tuotannon ja kaupan järjestelmä on aina ollut sidoksissa muutoksiin tuotantotavoissa, sotilasteologiassa, turvallisuusympäristössä ja yleensä asevoimien vaatimuksissa. Ajan kuluessa muutokset organisaatioissa sekä asejärjestelmien tuotannon ja kaupan hallinta ovat luoneet kansallisia eroavaisuuksia puolustusteollisuuksien keskittymisen, kansainvälistymisen ja yksityistämisen määrässä.⁴⁰

Aseellinen nousu alkoi 1800-luvulla, kun aseiden massamainen tuotanto mahdollistui teollisen ja teknologisen vallankumouksen seurauksena. Sektoria hallitsivat vähälukuiset, suuret, yksityisomisteiset, kansainvälisesti toimivat yritykset. Aseiden vientiä tai tuotantoa ei säännöstellty koska sen havaittiin vahvistavan kansallista teollista pohjaa. 1930-luvun alusta alkaen suurvallat rakensivat kotimaista

³⁹ Surry, Eamon: Transparency in the Arms Industry. SIPRI Policy Paper No. 12. January 2006. s. iv.

⁴⁰ Sköns (2002) s. 8.

valtiollisesti hallittua puolustusteollisuutta, joka kasvoi huomattavasti Toisen maailmansodan nostettua kysyntää. Sota tuhosi suurimman osan eurooppalaisesta puolustusvälineteollisuudesta ja vuoden 1945 jälkeen aseeteollisuus muuttui rakenteeltaan kaksinapaiseksi, kahden suurvallan USA:n ja Neuvostoliiton hallitsemaksi järjestelmäksi. Sodan jälkeen aseiden viennistä tuli tärkeä väline suurvaltojen poliittis-ideologisessa kilpailussa⁴¹ Lännessä USA palautti suurimman osan aseeteollisuudestaan rauhan ajan tilaan, eli niissä jatkettiin tuotteiden valmistamista siviilimarkkinoille mutta vahvan aseeteollisuuden perusta oli edelleen olemassa. Neuvostoliitossa alasajoa ei tapahtunut, vaan raskas teollisuus jatkoi pääasiassa asemateriaalin valmistamista. Kilpavarustelu, joka on muuttanut muotoaan mutta jatkuu yhä, piti tilauskannat korkeana.

Eurooppalaiset puolustusteollisuusyritykset pysyivät 1950-, 60- ja 70-luvun erillään läntisessä euroopassa hiljalleen etenevästä taloudellisesta ja poliittisesta integraatiosta. Kylmä sodan jännitteet pitivät yritykset markkinoilla ja ne oli valjastettu palvelemaan valtioiden politiikkaa. Kahden maailmansodan kokemukset olivat nostaneet kansallisen kyvyn tuottaa aseita tärkeään rooliin ja yrityksiä pidettiin kansallisesti hyödyllisinä. Yritysten merkitys ja asema kansainvälisessä taloudessa heijasteli sotilasteknologisten innovaatioiden edistyksellistä roolia, jonka Kylmä sota ja kaksi sitä edeltävää sotaa olivat luoneet. Lisäksi yritykset olivat säännöllisesti valtio-omisteisia, niitä kontrolloitiin ja suojattiin kilpailulta rahallisella tuella.⁴²

Vaikka suurimmat muutokset tapahtuivat 1990-luvulla, oli muutoksia tapahtunut jo sitä ennen. Puolustusmateriaalin hintojen nousu pakotti yritykset ja hallitukset aloittamaan kansallisen rationalisoinnin. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa aloitettiin 1980-luvun alussa puolustusteollisuuden yksityistämiseen johtava ohjelma. Tämä tarkoitti suuria muutoksia sellaisille perinteisille yrityksille kuin British Aerospace ja Royal Ordnance, jotka muodostivat pohjan myöhemmin muodostetulle BAE-Systemille. Samanaikaisesti Saksassa puolustusvälineyritys DASA hankki omistukseensa Messerschmidt-Bölkow-Blomin (MBB), sekä tunnetut ilmailuyritykset Fokkerin ja Dornierin. 1980-luvun loppuun mennessä DASA hallitsi noin 60% saksan puolustusvälinemarkkinoista. Yhtäläisesti alan muutokseen vaikutti luultavasti myös yhä kasvava siviiliteknologian tarve vaikkakaan tämän seikan vaikutuksesta ei voida

⁴¹ Sama. s. 8.

⁴² P. Gummet ja W. Walker: Britain and the European Armament Market. International Affairs. Vuosikerta 65, numero 3, 1989.

olla aivan varmoja, koska esimerkiksi Ranskassa valtio-omisteisuus säilyi vielä 1980-luvulla vahvasti. 1990-luvun alun muutokset loivat kuitenkin paineita, jotka pakottivat alan muuttamaan suuntaansa.⁴³

3.2 Puolustusalan markkinoiden erityispiirteet

Puolustusmateriaaliteollisuus on liiketoimintaa, jossa valtion osuus on yleensä suuri ja politiikan vaikutus näkyvää. Oman maan turvallisuutta pidetään yleisesti teollisuuden alan toimintaa ohjaavana päätekijänä. Nykyään aseiteollisuus on merkittävä tekijä niin maiden sisäpolitiikassa kuin valtioiden välisissä suhteissa jo pelkällä olemassaolollaan. Sillä on myös huomattava merkitys ulkomaankaupassa, sillä varsinaisten aseiden lisäksi kaupoissa on usein mukana myös huomattava ulkopoliittinen panos, jolla taataan myyjämaan mahdollisuus heijastaa vaikutusvaltaansa rajojensa ulkopuolelle rauhanomaisin keinoin.⁴⁴

Puolustusmateriaalin hankinta eroaa luonteeltaan muista valtioiden tekemistä hankinnoista. Harvat muut suorat hankinnat herättävät niin paljon julkista keskustelua sekä kansallisissa parlamenteissa että kansalaisten keskuudessa kuin aseet. On selvää että suurin huomio keskittyy isoihin hankintoihin, esimerkiksi uusien hävittäjälentokoneiden, panssarivaunujen tai merivoimien alusten hankintaan. Vastaavasti monet pienemmät hankinnat eivät yleensä herätä juurikaan julkista huomiota. Puolustusmäärärahat tulevat veronmaksajilta, joten niiden odotetaan hyödyntävän kansallista hyvinvointia ja taloutta mahdollisimman paljon. Aseita valmistavat yritykset luovat työpaikkoja, joten kansalliset hankinnat pyritään suuntaamaan kotimaisille yrityksille. Pienille maille, joilla ei ole kaiken kattavaa puolustusteollisuutta, erilaisten sopimusjärjestelyjen ja alihankintasopimusten tekeminen on tärkeää, jotta ne voisivat saada omalle teollisuudelleen tärkeisiin hankintoihin liittyen mahdollisimman suuren hyödyn.⁴⁵

⁴³ Mawdsley, Jocelyn: The European Union and Defence Industry Policy. Paper 31. Bonn International Center of Conversion 2003. s. 8-9.

⁴⁴ Berqgvist, Jaakko: Aseteollisuus keskittyy. Suomen Sotilas. Vuosikerta 87, numero 5/2006. s. 8.

⁴⁵ Van Eekelen, Willem: The Parliamentary Dimension of Defence Procurement Requirements, Production, Cooperation and Acquisition. Geneva Centre For The Democratic Control Of Armed Forces (DCAF). Occasional Paper no 5. Geneva March 2005. s. 4.

Hankintojen tekeminen ”suoraan hyllyltä”⁴⁶, edellyttää usein hyvityksiä, joiden mukaan ostajamaa voi vaatia vastaostoja, joiden arvo voi olla jopa yli 100 prosenttia sopimuksen arvosta. Vastike voi olla välitön, jolloin se voidaan suorittaa kansallisille yrityksille tehtynä tilauksena tai alkuperäiseen sopimukseen liittyvänä tietotaidon ja teknologian siirtona. Se voi olla myös välillinen ja kohdistua muuhun kuin kyseisen sopimuksen kattamaan teollisuudenalaan, jopa ei-sotilaalliseen alaan.⁴⁷

Kaikki aseidenvalmistajamaat pyrkivät luonnollisesti suojelemaan oman teollisuutensa innovaatioita. Tämä näkyy erityisesti aseeteollisuuden integraatiossa. Yleinen näkemys on että aseet pyritään valmistamaan omassa maassa, vaikka yrityksen omistaja olisikin ulkomainen yhtiö. Aseisiin ei haluta ulkomaisia osia. Näin pyritään suojaamaan aseisiin liittyvää tietotaitoa eli henkinen pääoma säilyy kotimaassa. Valmistusnäkökulmalla perustellaan usein sellaistenkin tuotteiden valmistamista kotimaassa, joilla ei ole strategista merkitystä ja joiden osakomponentteja tai materiaaleja joudutaan joka tapauksessa tuomaan ulkoa. Hallitukset pyrkivät myös varomaan riippuvuutta suurista monopolistisista toimittajista, joten kilpailua pidetään yllä joskus keinotekoisestikin. Tämä on kuitenkin hankalaa sillä alan suuret vaikuttajat eivät välttämättä enää valmista koko tuotetta, vaan ne ovat järjestelmien vastaavia rakentajia, ”järjestelmä-integraattoreita, joiden vastuulla on järjestelmän toimiminen ja toimitus. Useat järjestelmät ovat niin kalliita, että usein yksittäinen pienehkö maa ei pysty niitä yksin kustantamaan. Hyvänä esimerkkinä ovat Naton AWACS-valvontalentokoneet, jotka ovat Natoon kuuluvien maiden yhteisessä omistuksessa.”⁴⁸

Puolustusmateriaaliteollisuutta koskevat sopimukset antavat sille myös omat erityispiirteensä. Jo Euroopan yhteisön perustamissopimukseen, niin sanottuun Rooman sopimukseen, on kirjattu jäsenvaltioiden turvallisuusetuja koskevien pykälien yhteyteen, aseiden tuotantoa ja kauppaa koskevia määräyksiä. Sopimuksen mukaan jäsenmaiden on annettava myös muiden jäsenmaiden kansalaisten osallistua yhtiöiden pääomaan, kuitenkin rajoittamatta sopimuksen muiden määräysten soveltamista. Sopimuksen määräykset eivät estä soveltamasta sääntöjä, jotka on kirjattu sopimuksen 296 artiklaan. Sen mukaan mikään valtio ei ole

⁴⁶ Valmiiksi kehitetyt ja myynnissä olevat tuotteet.

⁴⁷ Euroopan Yhteisöjen Komissio: Vihreä Kirja, Puolustusalan julkiset hankinnat. Bryssel 23.09.2004. KOM(2004)608 lopullinen. s. 5.

⁴⁸ Berqvist (2006) s. 8-9.

velvollinen antamaan tietoja, joiden ilmaisemisen se katsoo keskeisten turvallisuusetujensa vastaiseksi. Lisäksi jokainen jäsenvaltio voi toteuttaa toimenpiteet, jotka se katsoo tarpeelliseksi keskeisten turvallisuusetujensa turvaamiseksi ja jotka liittyvät aseiden, ammusten ja sotatarvikkeiden tuotantoon tai kauppaan; nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan saa heikentää sellaisten tuotteiden kilpailun edellytyksiä yhteismarkkinoilla, joita ei ole tarkoitettu nimenomaan sotilaalliseen käyttöön.⁴⁹ Puolustusalan julkiset markkinat ovat siis suurelta osin vielä kansallisen lainsäädännön alaisia.

3.3 Puolustusteollisuuden kehitys Kylmän sodan jälkeen

Kansainvälisessä aseeteollisuudessa tapahtuu edelleen merkittäviä muutoksia, vaikka Kylmän sodan jälkeen alkaneessa kiivaassa alan rakennemuutoksessa on alkanut näkyä merkkejä hiljenemisestä. Tämänhetkiselle aseeteolliselle kehitykselle on ominaista keskittyminen, tuotannon kansainvälistyminen, informaatioteknologiaa tuottavien puolustusteollisten yritysten kasvanut rooli sekä palveluiden, jotka olivat aiemmin asevoimien tarjoamia, yksityistäminen.⁵⁰

Otettaessa huomioon pikän aikavälin kehitys puolustusmateriaaliteollisuudessa Kylmän sodan jälkeisenä ajanjaksona, havaitaan kolme ilmeistä muutosta: rakenteellinen, teknologinen ja koostumuksellinen.

Yritystöjen ja fuusioiden lisääntymisestä johtuen puolustusteollisuuden rakenteet ovat muuttuneet. Toiminnasta on tullut sekä kansallisesti että kansainvälisesti voimakkaasti keskittynyttä. Tukholman rauhantutkimuslaitoksen mukaan viisi suurinta toimijaa alan sadasta suurimmasta yrityksestä, on kasvattanut osuuttaan aseiden myynnistä 44%:iin vuoteen 2003 mennessä, kun se vuonna 1990 oli 22%. Kaikkein suurinta ja nopeinta kasvu on ollut Yhdysvalloissa. Viidestä suurimmasta toimijasta neljä on amerikkalaisia ja yksi, BAE Systems, ainoa eurooppalainen.⁵¹

⁴⁹ Sopimuskokoelma, 2. Euroopan yhteisön perustamissopimus, Kuudes osa: yleiset määräykset ja loppumääräykset. <<http://europa.eu.int/eur-lex/fi/treaties/selected/livre257.html>> 14.11.2006

⁵⁰ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI): Trends in Arms Production. <<http://www.sipri.org/contents/milap/milex/aprod/trends.html>> 14.11.2006

⁵¹ SIPRI: Concentration in the arms industry: data on mergers and acquisitions. <http://www.sipri.org/contents/milap/milex/aprod/m_and_a_jv.html> 14.11.2006

Teknologinen muutos on ollut selvä ja se on pysyvää. Siviiliteknologiasta on tullut yhä tärkeämpi osa asejärjestelmiä. Tämä on johtanut siihen, että informaatioteknologiaa ja elektronisia laitteita valmistavat, aiemmin siviiliyrityksinä toimineet yritykset, ovat tulleet yhä tärkeämmäksi osaksi puolustusteollisuutta ja niiden määrä alihankkijoina toimitusketjuissa on kasvanut. Aiemmin aseeteollisuuden merkitystä perusteltiin sen kehittämän, myös siviilisektorin tarpeisiin vastaavan teknologian tuottajana. Nykyään asetelma on kääntynyt toisinpäin ja siviiliteknologiaa pyritään hyödyntämään yhä enemmän sotilastarpeisiin. Tavallisten kaupallisten komponenttien käyttö puolustusmateriaaliteollisuudessa on kasvussa ja useat asejärjestelmien komponentit ovat yhä useammin kaupan hyllyltä saatavia tuotteita, joiden valmistajat eivät luonnehdi itseään osaksi aseeteollisuutta. Tämä on johtanut siihen, että suurimmista yrityksistä onkin tullut hyvin pitkälle järjestelmien kokoonpanijoita ja toimittajia.⁵²

Puolustuspalveluiden yksityistäminen on tuonut alalle uudenlaisia toimijoita. Tämä on ollut kaikkein näkyvintä Irakissa, missä yksityiset yritykset ovat ottaneet hoitaakseen useita aiemmin Yhdysvaltain asevoimien vastuulla olleita tukipalveluita. Nopeasti kasvava ala ovat turvallisuuspalvelut eli henkilöiden ja kohteiden suojaamiseen erikoistuneet yritykset. Osa näistä tapahtumista voidaan nähdä puolustusteollisuuden laajentumisena. Osa taas ei tuota palveluita suoraan asevoimille, vaan yleisiä turvallisuuspalveluita ja rakenteita, jotka muodostavat yksityisten yritysten periferian puolustusteollisuuden ytimen ympärille.⁵³

Edellämainitun kaltainen kehitys on aiheuttanut merkittäviä muutoksia ja niitä voidaan odottaa tapahtuvan myös jatkossa. Joka tapauksessa on tärkeää huomata, että aseeteollisuus säilyttää sille ominaisen luonteen johtuen puolustusalan markkinoiden erityispiirteistä, jotka tekevät siitä erilaisen verrattuna muihin teollisuudenaloihin. Huolimatta kansainvälistymisen vaikutuksista markkinoihin ja toimitusketjuihin, säilyvät kotimarkkinat ja oman hallituksen tuki edelleen elintärkeinä elementteinä aseita tuottaville yrityksille.

⁵² SIPRI: Trends in Arms Production. <<http://www.sipri.org/contents/milap/milex/aprod/trends.html>> 14.11.2006

⁵³ Sama.

3.4 Aseteollisuuden keskittyminen Länsi-Euroopassa

1990-luvun alussa alkanut puolustusalan keskittyminen oli nopeinta ja voimakkainta Yhdysvalloissa. Euroopassa sen sijaan kehitys oli hitaampaa koska valtio-omisteisuuden aste oli Kylmän sodan aikana ja sen päätyttyä huomattavasti korkeampi kuin USA:ssa. Lisäksi kansalliset rajoitukset vaikeuttivat rajojen yli tapahtuvaa yhteistyötä. 15 vuoden aikana yksityistäminen ja valtioiden asteittainen luopuminen osuuksistaan on kuitenkin ollut yhä yleisempää ja kansallisista yrityksistä on tullut rajat ylittäviä ylikansallisesti keskittyneitä toimijoita. Viime vuosina on tapahtunut kehitystä, jonka tarkoituksena on ollut yhtenäistää ja vahvistaa Euroopan puolustusvälinemarkkinoita.⁵⁴ Eurooppaan on kehittynyt erilaisten fuusioiden ja yrityssulautumien tuloksena kolme muista selvästi erottuvaa, suurta puolustusteollisuuden konsernia: BAE Systems, EADS ja Thales.

3.4.1 BAE Systems

British Aerospace muodostettiin useasta valtio-omisteisesta yrityksestä vuonna 1977. Se yksityistettiin osittain 1980-luvun alussa ja kokonaan vuosikymmenen puoliväliin mennessä. Samalla yrityksen osakekanta avattiin osittain myös ulkomaisille sijoittajille. Ulkomaisen pääoman osuutta lisättiin koko 1980- ja 90-luvun ajan kunnes vuonna 2002 ulkomaista pääomaa koskevat rajoitukset poistettiin kokonaan. Vuonna 1999 British Aerospace nimi vaihtui BAE Systemsiksi sen ostaessa Marconi Electronics Systemsin.⁵⁵ BAE on toistaiseksi mukana myös Euroopan suurimmassa lentokoneita valmistavassa Airbus-yhtiössä 20%:n osuudella. BAE systemsin asekaupan liikevaihto on noin 20 miljardia dollaria ja aseitten osuus koko liikevaihdosta 80%. Yritys on koonnut yhteen merkittävän määrän englantilaista aseteollisuutta. Nyt se on kuitenkin ilmoittanut siirtävänsä painopistettään Yhdysvaltoihin, koska se arvioi sikäläiset hankintamahdollisuudet suuremmiksi kuin Euroopassa. USA:ssa BAE on tehnyt vuosina 2003-2005 merkittäviä yritysostoja ja

⁵⁴ Valasek, Tomas: EU wants more defense competition, lower costs, ISN Security Watch, 1 joulukuuta. 2005. <<http://www.isn.ethz.ch/news/sw/details.cfm?id=13686>> 15.11.2006

⁵⁵ SIPRI: The formation and major acquisitions of BAE systems, 1977-2005. <http://www.sipri.org/contents/milap/milex/_and_a/baesystems.pdf/download> 16.11.2006

vuoden 2005 myynnistä kolmannes kertyi Amerikasta. Yritysohjensa ansiosta BAE:sta on tullut Yhdysvaltain puolustusministeriön, Pentagonin avaintoimittaja.⁵⁶

3.4.2 EADS

Euroopan merkittävin ilmailu- ja puolustusteollisuusyhtiö on European Aeronautic Defence & Space Company eli EADS. Se on vuonna 2000 pääasiassa ranskalaisista, saksalaisista ja espanjalaisista osista muodostettu konserni. Pääosakkaat ovat saksalais-amerikkalainen DaimlerChrysler (33%), Ranskan valtio (15,5%), ranskalainen Legardere (11,5%) ja espanjalainen SEPI (5,5%). Loput osakkeista ovat vapailla markkinoilla. EADS on tulos pitkään jatkuneesta rajat ylittävästä yhteistyöstä, jonka tarkoituksena on ollut integroida Länsi-Eurooppalaista aseeteollisuutta⁵⁷

EADS:n tärkein omistus on Airbus, mistä sen osuus on 80%. Se noussee sataan kun BAE myy osuutensa. Vaikka Airbus on siviililentokoneisiin pääasiallisesti keskittyvä yritys, sen liittää aseeteollisuuteen A400M-sotilaskuljetuskoneen kehittäminen ja valmistus. EADS:n omistukseen kuuluu lisäksi Eurocopter. EADS on merkittävä omistaja myös Eurofighter ryhmässä ja MBDA European Missiles konsernissa, joka on nykyisin maailman suurin ohjusten valmistaja. EADS:lla on osuus myös suomalaisesta Patriasta, joka on osallaan mukana EADS:n ilma-alustuotannossa. EADS:n liikevaihto on 10 miljardia dollaria mutta aseiden osuus tästä vain 24%.⁵⁸

3.4.3 Thales

Thales, alunperin Thomson CSF, on pääasiassa ranskalaisomisteinen. Se on pitkälti tulosta ranskalaisen puolustusmateriaaliteollisuuden uudelleenjärjestelyistä. Eroavaisuuksia esimerkiksi EADS:aan verrattuna on se, että Thalesissa valtion osuus on säilynyt suurena, eikä se ole myöskään lähtenyt niin vahvasti mukaan yhteiseurooppalaisen puolustusteollisuuden kehittämiseen. Thalesin suurin osakas on edelleen Ranskan valtio (33,4%), ranskalainen Alcatel (25,3%) ja ranskalainen

⁵⁶ Berqgvist, Jaakko: Eurooppa yhdentyy, entä aseeteollisuus? Euroopan kahdeksan kaunista. Suomen Sotilas. Vuosikerta 87, numero 5/2006. s. 15.

⁵⁷ SIPRI: The Major acquisitions of EADS, 1985-2005.

<http://www.sipri.org/contents/milap/milex/_and_a/eads.pdf/download> 16.11.2006

⁵⁸ Berqgvist (2006) s. 16.

Dassault Industries (5,8%). Loput osakkeista ovat vapailla markkinoilla.⁵⁹ Thales on tällä hetkellä Britannian puolustusministeriön toiseksi suurin puolustusmateriaalin toimittaja heti BAE:n jälkeen.⁶⁰ Yrityksen liikevaihdon koko on 9 miljardin dollarin luokkaa, josta 63% koostuu aseista.⁶¹

3.5 Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että puolustusmateriaaliteollisuus on seurannut paljolti yleistä Euroopassa meneillään olevaa taloudellista integraatiokehitystä. Tilauskantojen pienentyminen puolustusmäärärahojen leikkausten myötä, sekä teknologian ja sen tuottamisen kallistuminen ovat yhdessä johtaneet siihen, että pienet toimijat ovat lopettaneet toimintansa tai niin kuin useimmissa tapauksissa, ne ovat sulautuneet osaksi suurempia konserneja. Tapahtumat näyttäisivät siis noudattavan taloudellista yhdentymiskehitystä käsittelevässä luvussa kuvattua loogista ja portaittain etenevää kehitystä eli markkinoiden yhdentymisen ja kilpailun lisääntymisen sekä ennen kaikkea markkinoiden sirpaloitumisen seurauksena tapahtuvaa teollista ja taloudellista uudelleenjärjestelyä. Aihetta käsiteltäessä ei voida kuitenkaan riittävästi korostaa teollisuudenalan erikoisasemaa valtioiden politiikassa. Sen toimintaa ei siis näin ollen voida myöskään selittää tai ennustaa pelkkien integraatioteorioiden pohjalta.

Puolustusmateriaaliteollisuus sijoittuu kansallisten turvallisuusintressien ja voimakkaasti globalisoituneen talouden leikkauspisteeseen, mistä johtuen siihen on vaikuttanut kaksi lähtökohdiltaan erilaista vaikutusta Kylmän sodan päättymisen jälkeen. Neuvostoliiton muodostaman uhan häviäminen on integraation etenemisestä huolimatta johtanut eurooppalaisten valtioiden turvallisuuspolitiikassa osittaiseen sisäänpäin suuntautumiseen ja nostanut esiin olennaisia kysymyksiä sotilasliittojen ja yhteisen puolustuspolitiikan tarpeesta. Globalisaatiolla on ollut päinvastainen vaikutus, sen edistäessä ja tukiessa kansainvälistä yhteistyötä ja monikansallisia organisaatioita yritysten tasolla. Tämä on tuottanut joitakin kansainvälisiä poliittistaloudellisia jännitteitä. Koko Toisen maailmansodan jälkeisen ajanjakson,

⁵⁹ SIPRI: The major acquisitions of Thales, 1987-2005.

<http://www.sipri.org/contents/milap/milex/_and_a/thales.pdf/download> 16.11.2006

⁶⁰ Dunne, Paul ja Surry, Eamon: Arms Production teoksessa SIPRI Yearbook 2006. Oxford University Press 2006. s. 401.

⁶¹ Berqgvist (2006) s. 15.

erityisesti 1980-luvulta alkaen, teollistuneiden länsimaiden voidaan nähdä edistäneen uusliberaalin kansainvälisen talouden leviämistä, joka perustuu vapaaseen kauppaan ja suorien ulkomaisten investointien rajoittamattomaan virtaan.

Puolustusteollisuuden alalla tämän ei ole nähty toimivan, vaan näiden periaatteiden noudattaminen on ennemminkin johtanut poliittis-sotilaallisiin ristiriitoihin, samoja taloudellisia periaatteita noudattavien maiden välillä. Aseiden tuotannon alalla vapaata kilpailua vaikeutetaan säännöllisesti ja omaa kansallista työvoimaa pyritään hyödyntämään. Oman aseteollisuuden tuotantokyvyn ei haluta heikentyvän ulkomaisen tuonnin seurauksena vaikka kyseessä olisi kannattamaton yritys. Valtioiden edut ovat aseiden tuotannon osalta ristiriidassa vapaiden markkinoiden periaatteiden kanssa. Viimeaikaiset tapahtumat läntisen Euroopan puolustusteollisuudessa ja alan lisääntyneet transatlanttiset yhteydet, voivat johtaa näiden jännitteiden vähenemiseen ja ainakin osittaiseen puolustusteollisuuden vapautumiseen. Tämä vaatisi ennenkaikkea eurooppalaisten yritysten pääsyn Pohjois-Amerikan markkinoille

Kyse on joka tapauksessa läpeensä poliittisesta alasta, joka sekä vaikuttaa politiikkaan että on myös sen kohteena. Siksi on tärkeää että sen valvonta pysyy myös jatkossa, huolimatta vapaan kaupan periaatteista, edelleen ainakin osittain valtiolla. Jo vuonna 1961 Yhdysvaltain silloinen presidentti Dwight Eisenhower, varoitti jäähyväispuheessaan liian voimakkaaksi kasvavan aseteollisen sektorin voivan vaikuttaa valtion politiikkaan, ohjaten sitä ei kansallisen turvallisuuden edistämiseksi, vaan yritysten ja muiden toiminnassa mukana olevien tahojen etujen ajamiseksi. Tällaisen kehityksen seuraukset voisivat epäilemättä olla vakavat.⁶²

⁶² Dwight D. Eisenhower Library: Farewell Radio and Television Address to the American People by President Dwight D. Eisenhower. January 17. 1961. <http://www.eisenhower.archives.gov/farewell.htm> 29.11.2006

4 PUOLUSTUSMATERIAALIYHTEISTYÖ EUROOPAN UNIONISSA

4.1 Järjestelmäkeskeistä yhteistyötä

Eurooppalaisella puolustusmateriaaliyhteistyöllä on pitkät perinteet. Ensimmäiset yhteistyöprojektit syntyivät 1960-luvulla ja niiden määrä lisääntyi huomattavasti seuraavina vuosikymmeninä. Projektit, kuten Tornado-hävittäjä tai Milan-panssarintorjuntaohjus, osoittavat poliittisen tahdon ja teknologisen kyvykkyyden riittävän monimutkaistenkin asejärjestelmien tuottamiseen yhteistyössä. Järjestelmäkeskeisyys onkin ollut aina aseteollisen yhteistyön näkyvin piirre. Projektit ovat harvoin keskittyneet yksinkertaisten aseiden, ajoneuvojen tai ampumatarvikkeiden kehittämiseen ja tuottamiseen. Tämä on luonnollista, koska pienetkin maat ovat tässä suhteessa usein omavaraisia. Teknologisesti kehittyneiden asejärjestelmien kehittäminen on aina paitsi kallista myös aikaa vievää, mikä on Euroopassa johtanut tuloksiltaan hyvin vaihtelevaan yhteistyöhön. Euroopassa tällä hetkellä meneillään olevat, tärkeimmät monikansalliset yhteistyöprojektit ovat liitteessä 2 olevassa taulukossa. Osa järjestelmistä on jo valmiita, toisia vasta kehitetään.

Yhteistyössä on ollut myös paljon ongelmia. Se on rajoittunut pääasiassa ilmailualaan ja puolustuselektroniikkaan, maa- ja merivoimien kaluston tuottamisen ollessa enemmän kansallisesti fokusoitunutta. Yhteistyö on ollut yleensä puhtaasti monikansallisesti organisoitua, ad hoc-pohjaista toimintaa. Tämä tarkoittaa monimutkaisia institutionaalisia ja teollisia järjestelyjä, mikä taas usein johtaa viivästymisiin ja kustannusylityksiin. Hyvänä esimerkkinä Suomeenkin hankitut NH90-kuljetushelikopterit, joiden toimitus on takkuillut pahasti. Ongelmana on myös se seikka, että järjestelmäkohtaiset sopimukset eivät ole muuttaneet Eurooppalaisen asesektorin heikkoutta, markkinoiden sirpaloitumisesta aiheutuvaa kallista ja tarpeetonta päällekkäisyyttä aseiden kehittämisessä ja valmistamisessa.⁶³

Kylmän sodan päättymisen jälkeen, kansallisten markkinoiden sirpaloitumisesta aiheutuvat kulut ovat muuttuneet usein lähes kestämättömiksi. Monimutkaisten asejärjestelmien kehittämiskustannukset ja sitä mukaa järjestelmien hinnat ovat

⁶³ Schmitt, Burkard: Armaments Cooperation in Europe. European Union Institute for Strategic Studies 2005 s. 3.

nousseet huomattavasti jopa niin paljon, että eurooppalaisten maiden taloudelliset vaikutuskeinot alkavat käydä vähiin. Samanaikaisesti asevoimien uudistukset ja kriisinhallintaoperaatioiden lisääntyvä määrä ovat vielä entisestään lisänneet kuluja, vähentäen materiaalinvestointeihin käytettävän rahan määrää. Tilannetta ei helpota myöskään se, että eurooppalaiset maat leikkasivat puolustusmenojaan lähes koko 1990-luvun. Vaikka vuodesta 1995 vähennysten määrä on hiipunut, on trendi muuttunut vasta äskettäin ja vain harvoissa EU-maissa. Ristiriita pienten puolustusbudjettien ja lisääntyneiden kulujen välillä on vaikuttanut haitallisesti kahteen suuntaan. Ensinnäkin se on johtanut ilmiselviin puutteisiin Euroopan sotilaallisissa kyvyissä. Kosovo ja Afghanistan ovat osoittaneet eurooppalaisten asevoimien olevan riittämättömästi varustetut moderniin sodankäyntiin. Toiseksi puolustusmenojen vähentäminen on vahingollista Euroopan puolustusteollisuudelle ja teknologiselle perustalle. Tutkimustyön rahoitusvaje on omiaan vesittämään teollisuudenalan teknologisen kyvyn varautua tulevaisuuteen, lisäksi tutkimus- ja kehitystoiminnan hajaantuneisuus Euroopassa aiheuttavat veronmaksajille ylimääräisiä kustannuksia. Samalla eurooppalaiset yritykset ovat huomanneet että niiden on entistä vaikeampaa kilpailla suurten amerikkalaisten kumppaniensa kanssa, jotka hyötyvät suurista ja suojatuista kotimarkkinoista sekä USA:n kasvavasta puolustusbudjetista.⁶⁴

4.2 1990-luvulla tehdyt aloitteet

Edellä mainittu kehitys on pakottanut eurooppalaiset maat kehittämään kunnianhimoisempia ja systemaatisempia yhteistyömenetelmiä. 1990-luvulla eritasoisten, monikansallisten aloitteiden määrä lisääntyi merkittävästi, mikä johti erittäin monimutkaiseen institutionaalisen verkoston muodostumiseen. Tärkeimmät materiaaliyhteistyötä koskevat aloitteet tehtiin Länsi-Euroopassa, vastaamaan suurimpien aseidentuottajien tarpeisiin.

Western European Armament Group (WEAG, aiemmin IEPG), muodosti 1990-luvulla kattavimmat puitteet manner-eurooppalaiselle puolustusmateriaaliyhteistyölle. Siihen kuuluivat kaikki Naton eurooppalaiset jäsenmaat sekä EU-jäsenvaltiot, poislukien Irlanti ja Islanti. Järjestön tavoitteina olivat: tehokkaampi resurssien käyttö, muun muassa vaatimusmäärittelyjen harmonisointi, kansallisten puolustusmarkkinoiden avaaminen rajat ylittävälle kilpailulle, Euroopan puolustusteknologisen ja

⁶⁴ Schmitt (2005) s. 3.

puolustusteollisen perustan vahventaminen sekä kehitys- ja tutkimusyhteistyö. WEAG:n toiminta oli organisoitu kolmeen paneeliin: vaatimusmäärittelyjen harmonisointi (paneeli 1), tutkimus ja teknologia (paneeli 2) ja puolustustalous (paneeli 3). WEAG:n toiminta lopetettiin keväällä 2005, materiaaliyhteistyötä koskevien asioiden ja WEAG:n toimintojen siirryttyä EU:n puolustusviraston (European Defence Agency, EDA) alaisuuteen.⁶⁵

Havaittaessa vaikeuksia eurooppalaisen puolustusmateriaaliviraston (European Armaments Agency, EAA) perustamisessa, joka olisi vastannut laaja-alaisesta hankintatoiminnasta WEAG:iin kuuluvien maiden puolesta, esitti erityinen WEAG:n puitteissa perustettu asiantuntijaryhmä yhteistyön syventämiseksi uudenlaisen organisaation muodostamista. Vuosikymmenen puolivälissä luotu Western European Armament Organisation (WEAO), oli tarkoitettu syventämään yksilöllisiä yhteistyöalueita. WEAO:n operoi ainoastaan tutkimuksen ja kehittämisen alueella ja tarjosi jäsenilleen neuvoa-antavaa ja sopimusjärjestelyihin liittyvää tukea, yhteistyön ohessa tapahtuville tutkimus- ja teknologiaprojekteille.⁶⁶ Kuten osa WEAG:sta myös WEAO sulautettiin osaksi EDA:a vuosien 2005-2006 aikana.

Vuonna 1996 saksalais-ranskalainen aloite johti jälleen uuden yhteistyöelimen luomiseen. Organisation for Joint Armaments Cooperation (OCCAR, JOAC) sai laillisen toimielimen statuksen 2001 ja nykyään siihen kuuluvat Saksan ja Ranskan lisäksi Italia, Englanti, Belgia ja Espanja. Verrattuna laaja-alaiseen WEAG/WEAO järjestelyihin, OCCAR on toimija jonka puitteissa siihen kuuluvat maat voivat pyrkiä kehittämään pienempiä monenkeskisiä projekteja. OCCAR on puhtaasti hallinnollinen virasto, jonka tavoitteena on tehokkaammin toimiva puolustusmateriaaliyhteistyö sen jäsenten välillä. Sen työskentelytapoihin ja toimenpiteisiin kuuluvat valtioiden välisten projektityöryhmien perustamisen lisäksi erityisesti joustavampi laskelmointi teollisuuden vastikeperiaatetoiminnassa (juste retour), mikä korvaa yleensä yhteistyössä sovelletun tasaisen tuotantokulujen ja työn jaon periaatteen. sopimusjärjestelmä perustuu aikaisempaa enemmän kilpailuun ja siinä vastikejärjestelmät korvataan "yleisellä vastikeohjelmalla", joka voidaan toteuttaa useiden vuosien ja useiden ohjelmien avulla. Sopimusjärjestelmän

⁶⁵ European Defence Agency: European Defence Agency Steering Board agrees transfer of WEAG/WEAO activities to EDA. Lehdistötiedote. Bryssel 22. huhtikuuta 2005. Katso myös <<http://www.weu.int/weag/index.html>> 7.12.2006

⁶⁶ Schmitt (2005) s. 4.

soveltaminen riippuu kuitenkin järjestölle hoidettavaksi annettujen uusien ohjelmien määrästä. OCCAR:n hallinnoimat ohjelmat ovat tällä hetkellä Tiger-taisteluhelikopteri, tulevaisuuden ilmasta-maahan ohjukset, BOXER-panssariajoneuvo, COBRA-vastatykistötutka, FREMM-monikäyttöfregatti sekä ehkä tärkeimpänä A400M-kuljetuskone, jolla olisi tarkoitus paikata EU:lta puuttuvaa strategista ilmakuljetuskykyä. OCCAR on avoinna myös muille kuin siinä tällä hetkellä mukana olevalle kuudelle valtiolle, mikäli jäseneksi pyrkivä maa pystyy tuomaan yhteistyöhön lisäarvoa. Esimerkiksi Ruotsi on ollut kiinnostunut yhteistyöstä mutta siltä puuttuu ohjelma, joka avaisi järjestön ovet.⁶⁷

Vuonna 1998 kuusi Euroopan suurinta aseidentuottajamaata, Ranska, Saksa, Italia, Espanja, Ruotsi ja Englanti, solmivat aiesopimuksen (Letter of Intent, Lol), helpottamaan eurooppalaisen puolustusmateriaaliteollisuuden uudelleenjärjestelyjä. Vuoteen 2000 mennessä maat päättivät puitesopimuksesta, jonka oli tarkoitus olla ensimmäinen askel kohti poliittista ja laillista puiteyhteistyötä rajat ylittävässä teollisessa uudistumisessa. Sopimus käsittää seuraavat alueet: huoltovarmuus, vientikäytännöt, tietoturvallisuus, tutkimus- ja teknologia, teknisen tiedon käsittelyä koskevat asiat sekä asevoimien vaatimusmäärittelyjen harmonisointi.⁶⁸ Osa sopimuksen alueista on innovatiivisia ja lupaavia. Yleisesti ottaen tulokset eivät ole olleet kuitenkaan tyydyttäviä. Markkinoiden hajaannus sekä duplikaatiot tuotannossa sinnittelevät edelleen vahvasti ja sopimus vaatisikin korjaamista ja tarkennuksia. Tällä hetkellä sopimus on epätasapainossa kun joillakin alueilla osaamista on päällekkäisyyksiin asti ja toisilla ei ollenkaan. Useat sopimusalueet ovat koordinoimattomia, eikä minkäänlaista kokonaisstrategiaa ole, koherentin puolustusmateriaalipolitiikan puuttuessa.⁶⁹

4.3 Euroopan unionin puolustusmateriaaliyhteistyötä koskevat aloitteet ennen yhteistä turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa

WEAG, WEAO, OCCAR ja puiteyhteistyösopimukset ovat kaikki EU:n ulkopuolella tapahtuneita järjestelyjä. Viime aikoihin asti EU-maat ovat harkitusti sulkeneet

⁶⁷ OCCAR- the multinational defence acquisition organisation. Esite 2006. <http://www.occar-ea.org/view.php?nid=48>

⁶⁸ Chaillot Papers nro. 59, European Armaments Cooperation, core documents. Institute for security Studies 2003. s. 68.

⁶⁹ Schmitt (2005) s. 4-5.

aseiden tuotannon, kaupan ja hankinnat Euroopan integraatioprosessin ulkopuolelle. Tämä politiikka on pohjautunut perustamissopimuksen artiklaan 296, joka sallii jäsenmaiden soveltaa sopimusta, mikäli ne voivat osoittaa asian vaarantavan kansallisia turvallisuusintressejään.⁷⁰ Kansalliset hallitukset ovat perinteisesti tulkinneet näitä turvallisuusintressejä laaja-alaisesti ja käytännössä pystyneet artiklaan vetoamalla tekemään tyhjäksi unionin politiikan puolustusmateriaaliin liittyvissä asioissa. Samanaikaisesti unionin jäsenmaat ovat kieltäytyneet hallitusten välisestä, toisen pilarin mukaisesti organisoidusta puolustusmateriaaliyhteistyöstä. Tämän seurauksena jäsenmaat eivät ole suostuneet siirtämään kansallista suvereniteettiaan Eurooppalaisille instituutioille, eivätkä kehittäneet systemaattisesti koordinoitua kansallista varustelupolitiikkaa.

Yhtenäisten markkinoiden säätelijänä Euroopan komissio on toistuvasti esittänyt, että se haluaisi olla enemmän mukana puolustusmateriaaliasioissa. Vuodesta 1996 se onkin luonut paljon yhteyksiä puolustukseen sidoksissa oleviin yrityksiin. Vuonna 1997 komissio julkaisi tiedonannon puolustukseen liittyvien teollisuudenalojen koskevan Euroopan unionin strategian täytäntöönpanosta ja luonnoksen yhteisestä kannasta. Sen tarkoituksena oli pyrkiä viemään kehitystä kohti yhtenäisempiä puolustusalan markkinoita kehittämällä lyhyen aikavälin strategia ja toimintasuunnitelma puolustusteollisuuden rakenneuudistuksen helpottamiseksi.⁷¹ Aloite ei ole kuitenkaan johtanut merkittävään kehitykseen. Neuvosto ei koskaan hyväksynyt luonnosta yhteisestä kannasta, koska jäsenvaltiot olivat eri mieltä yhteisen puolustusmateriaalipolitiikan sisällöstä. Vain tullikäytännöissä ja standardisoinnissa tapahtui jonkin verran edistystä.

Huolimatta jäsenvaltioiden vastahakoisuudesta, EU on saanut kehitettyä kykyä alueilla, jotka ainakin epäsuorasti liittyvät puolustusmateriaaliin. Vuonna 1994 Euroopan neuvosto loi yleisen kaksikäyttötuotteiden⁷² vientiä koskevan valvontajärjestelmän. Tavoitteena on asettaa kaksikäyttötuotteiden (mukaan lukien ohjelmistot ja teknologia) vienti yhteisöstä tehokkaaseen valvontaan sen varmistamiseksi, että asesulkua koskevia jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kansainvälisiä sitoumuksia noudatetaan. Tällaisella vientivalvonnalla varmistetaan

⁷⁰ Sopimuskokoelma, 2. Euroopan yhteisön perustamissopimus, Kuudes osa: yleiset määräykset ja loppumääräykset. <<http://europa.eu.int/eur-lex/fi/treaties/selected/livre257.html>> 14.11.2006

⁷¹ Tiedote EU 11-1997 (Teollisuuspolitiikka 4/5) <<http://europa.eu/bulletin/fi/9711/p103090.htm>>

⁷² Tuotteet jotka soveltuvat sekä siviili- että sotilaskäyttöön.

kaksikäyttötuotteiden vapaa liikkuvuus yhteisössä. Järjestelmää päivitettiin laillisista ja käytännön syistä vuonna 2000.⁷³

Vuonna 1995 neuvosto perusti Euroopan asevarustelupolitiikkaa käsittelevän työryhmän (Ad Hoc European Armaments Policy Group, POLARM), joka on keskittynyt käsittelemään millaisia asevarustelusektoriin liittyviä vienti-, huoltovarmuus- ja T&K- edellytyksiä yhteistyön tiivistämiseksi on mahdollisesti olemassa. POLARMin toiminta ei kuitenkaan ole ollut menestyksestä konkreettisten tulosten tuottamisessa koska senkään toiminnasta ei olla päästy konsensukseen.⁷⁴

EU maat ovat lisäksi allekirjoittaneet käytännösopimuksen koskien aseiden vientiä. Sopimuksessa on kahdeksan kriteeriä, joiden avulla hallinoidaan ja säädellään Euroalueelta kolmansiin maihin tapahtuvaa aseiden myyntiä ja vientiä. Se on myös tärkeä tiedonvaihtokanava ja konsultointimekanismi jäsenmaiden välisessä yhteistyössä. Kyseessä on poliittisesti muttei laillisesti sitova sopimusjärjestely. Käytännösopimuksen tavoitteena on tehdä aseiden toimituksesta ja kaupasta läpinäkyvämpää ja rohkaista lähentymiseen kansallisissa aseiden vientiin liittyvissä poliittisissa kysymyksissä.⁷⁵

4.4 Euroopan unionin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan syntyvaiheet

Perusteet EU:n yhteiselle ulko- ja puolustuspolitiikalle (YUTP, eng. Common Foreign and Security Policy, CFSP) luotiin Maastrichtin sopimuksella. YUTP muodostaa Unionin toisen pilarin ja sen tärkein elementti on Euroopan turvallisuus- ja puolustuspolitiikka (ETPP, eng. European Security and Defence Policy, ESDP). EU:n perussopimuksessa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan määritellään käsittävän kaikki unionin turvallisuuteen liittyvät kysymykset, mukaanlukien puolustusmateriaalia koskeva yhteistyö.

Yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan perustamiselle ja toteuttamiselle voidaan nähdä useita institutionaalisia syitä. Tärkeimpänä ja perimmäisenä tavoitteena on

⁷³ Schmitt, Burkard: A common European export policy for defence and dual-use items? Occasional Paper 25. The Institute for Security Studies. WEU 2001 s. 3-7.

⁷⁴ Schmitt (2005) s.6.

⁷⁵ The Council of the European Union: European Code of Conduct on arms exports. Bryssel 5. kesäkuuta 1998.

EU:n aseman vahvistaminen poliittisesti, sotilaallisesti ja puolustuksellisesti. Tähän pyritään kehittämällä unionin yhteistä kriisinhallintakykyä sekä puolustusmateriaaliyhteistyötä. YUTP:n tavoitteena voidaan nähdä myös integraation edelleen edistäminen, sekä EU:n yhtenäisen toimintakyvyn kehittäminen.⁷⁶

Lähes alusta alkaen YUTP:n keskeiseksi tavoitteeksi muotoutui unionin kriisinhallintakyvyn luominen niin sanottuja Petersbergin tehtäviä varten, jotka sisällytettiin unionin tehtäviin Amsterdamin sopimuksen myötä. Näitä ovat humanitaariset- ja pelastustehtävät, rauhanturvaaminen sekä taistelujoukkojen käyttö kriisinhallinnassa, mukaan luettuna rauhanpalauttaminen. Amsterdamin sopimusta laadittaessa ajatuksena oli, että Petersbergin operaatioiden käytännön toteuttamisesta vastaisi Länsi-Euroopan unioni (Western European Union, WEU), joka olisi eräänlainen Euroopan unionin aseellinen toimija.⁷⁷

Balkanin kriisit ja EU-maiden turhautuminen unionin kyvyttömyyteen puuttua niihin, olivat selviä merkkejä siitä että Euroopassa oli pakko alkaa kehittää yhtenäistä sotilaallista kriisivalmiutta- ja kykyä. Yhdysvallat ei nähnyt Eurooppaa enää strategisesti niin merkittävänä intressinä kuin kylmän sodan aikana. Jo ennen syyskuun 11. päivän iskuja, oli selvää että Yhdysvaltojen turvallisuusintressien kannalta painopiste oli siirtymässä pois Euroopasta. Eurooppa oli kyllä taloudellisesti merkittävä toimija, sen talouden yhteenlaskettu koko oli suurempi kuin USA:n mutta sen maailmanpoliittinen vaikutusvalta oli huomattavasti potentiaali huomioiden pienempi. Tämä johti lopulta yhteistyöhön Britannian ja Ranskan välillä, jotka kumpikin näkivät puolustusyhteistyön mahdollisuutena vaikuttaa Euroopan politiikkaan. Englannissa tilanne nähtiin mahdollisuutena kompensoida vaikutusvaltavajetta mikä sille oli synytynyt kun se jättäytyi valuuttaunionin ulkopuolelle. Ranskassa yhteistyön taas uskottiin voimistavan Euroopan poliittista ja itsenäistä toimintakykyä, jossa Ranskan nähtiin olevan vaikutusvaltaisessa asemassa.⁷⁸

⁷⁶ Kerttunen, Mika: Suomi ja EU:n puolustusolottuvuus, luento Maanpuolustuskorkeakoululla 4.9.2006.

⁷⁷ Savola, Heikki: Euroopan Unionin puolustusolottuvuuden kehittyminen teoksessa Sotataloustietoutta VIII. Sotataloudellinen seura-Krigsekonomska Samfundet ry. Pääesikunta sotatalousosasto, Helsinki 2004. RT- Print Oy. s. 41.

⁷⁸ Haine, Jean-Yves: ESDP: An Overview. European Union Institute for Security studies. s. 2-3 .

Vuonna 1999 Helsingin Eurooppa-neuvosto päätti että unionille tulee kehittää itsenäiset valmiudet tehdä päätöksiä ja toteuttaa kriisinhallintaoperaatioita, siinä tapauksessa ettei Nato ole kokonaisvaltaisesti mukana. Samalla pyrittiin jakamaan kriisinhallinnan taakkaa transatlanttisissa kumppanuussuhteissa. Washington oli koko 1990-luvun vaatinut tasapuolisempaa vastuunjakoa Yhdysvaltojen ja sen eurooppalaisten liittolaisten kesken. Ajatus otettiin myönteisesti, joskin varovasti vastaan Atlantin toisella puolella.⁷⁹ Kun asiasta päästiin sopimukseen Naton kanssa siirtyi brittiläis-ranskalainen aloite koko unionin tavoitteeksi ja Kölnin Eurooppa-neuvostossa hyväksyttiin ajatus Euroopan yhteisestä turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta, ESDP:sta. Samalla sovittiin myös WEU:n toiminnan lopettamisesta sotilaallisena järjestönä vuoteen 2000 mennessä EU:n ottaessa sen tehtävät hoitaakseen.⁸⁰

4.5 ESDP: n rakenne

Vuoden 1999 lopulla unionimaat hyväksyivät uusien poliittis-sotilaallisten rakenteiden perustamisen, joiden avulla unioni varmistaa poliittisen ohjauksen ja strategisen johdon toimeenpanemilleen operaatioille.

Poliittisten ja turvallisuusasioiden komitea (Political and Security Committee, PSC tai COPS) koostuu jäsenmaiden lähettiläistä. Komitea käsittelee kaikkia yhteiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan sekä puolustuspolitiikkaan liittyviä asioita. Sen tehtävänä on erilaisten kriisien seuranta, arviointi ja suunnittelutehtävät. Komitea toimii Euroopan neuvoston neuvoo-antavan elimenä, varsinaiset ESDP-operaatioita koskevat päätökset tekee neuvosto. Unionin kriisinhallintaoperaatioissa se vastaa operaation poliittisesta valvonnasta ja strategisesta johdosta.⁸¹

EU:n sotilaskomitea (European Union Military Committee, EUMC) koostuu jäsenmaiden puolustusvoimien komentajista mutta käytännössä toimen hoitavat näiden pysyvät sotilasedustajat. Komitea antaa neuvoja ja suosituksia PSC:lle ja neuvostolle sotilasasioissa ja ohjeistaa sotilasesikuntaa sotilaallisissa kysymyksissä.

⁷⁹ Suomen Puolustusministeriö: Euroopan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan taustaa <<http://www.defmin.fi/index.phtml?s=87>> 4.12.2006. ks. myös Sotataloustietoutta VIII s. 42.

⁸⁰ Sotataloustietoutta VIII s. 42.

⁸¹ Haine. s. 4

Sotilaskomitean puheenjohtaja osallistuu myös neuvoston kokouksiin, joissa käsitellään puolustukseen liittyviä asioita.⁸²

Euroopan unionin sotilasesikunnan (European Union Military Staff, EUMS) tehtävinä ovat varhaisvaroitus, tilanteen seuranta ja strateginen suunnittelu. Esikunta toimii EU:n viranomaisten poliittisessa ohjauksessa ja sotilaskomitean sotilaallisessa ohjauksessa. Kriisitilanteessa esikunnan tehtävänä on tarjota priorisoituja sotilaallisia strategiavaihtoehtoja unionin poliittisille päätöksentekijöille.⁸³

4.6 Headline Goal ja ECAP

Jotta ESDP-prosessi kaikkine rakenteineen toimisi tehokkaasti, sille laadittiin tavoitteet joihin kriisinhallintayhteistyössä pyrittäisiin. Tavoitteeksi tuli perustaa joukot, jotka voisivat toteuttaa kaikkia Petersbergin tehtäviä. Tämän ns. Helsinki Headline Goal-ohjelman tavoitteena oli muodostaa vuoteen 2003 mennessä 50-60 000 sotilasta käsittävä yhtymä, meri- ja ilmavoimavahvennuksineen. Voimavarakonferensseissa läpi vuoden 2000 selvitettiin minkälaisia joukkoja tehtävien suorittaminen vaatisi ja listattiin puutealueita, joita joukoilla havaittiin olevan. Vuoden loppuun mennessä havaittiin että määrällisesti unionimaiden tarjoamat joukot ovat tavoitteiden mukaiset, noin 100 000 sotilasta, 400 lentokonetta ja 100 alusta.⁸⁴ Puutteita tuli kuitenkin esille koskien mm. strategista kuljetuskykyä, johtamis- ja viestijärjestelmiä, strategista tiedustelukykyä sekä joukkojen koulutus- ja suorituskkyä. Näiden puutteiden korjaamiseksi käynnistettiin erityinen voimavarojen kehittämissuunnitelma, ECAP (European Capabilities Action Plan). ECAP-työn periaatteena on, että puutteet pyritään poistamaan 1-2 jäsenmaan muodostamissa, tiettyyn erityisosaamisalueisiin keskittyvissä paneeleissa.⁸⁵

Vaikka ECAP on osoittautunut lupaavaksi menetelmäksi puutealueiden korjaamisessa, sillä on edelleen monia heikkouksia. Ensinnäkin se perustuu vapaaehtoisuuteen ja kärsii uskottavuuspulaa niin kauan kuin sitoumuksia ei tueta välttämättömällä rahoituksella. Toiseksi ECAP:lla ei ole selkeää johtoa. Jäsenvaltiot

⁸² Sama.

⁸³ Sotataloustietoutta VIII s. 43.

⁸⁴ Luvut ovat liian positiivisia. Todellisuudessa jäsenmaiden yhteisiin operaatioihin tarjoamista joukoista osa on jo sitoutunut muihin esim. YK- tai Nato-johtoisin kansainvälisiin operaatioihin.

⁸⁵ Haine s. 6 ks. myös Sotataloustietoutta VIII s. 46-47.

voivat osallistua erilaisiin projekteihin tai jättäytyä niistä pois vapaasti, minkä vuoksi työtä koordinoivalla EUMS:lla on ollut vaikeuksia hallita eri paneeleissa tapahtuvaa työskentelyä. Kolmanneksi työskentelymetodi, joka perustuu kansallisten asiantuntijoiden säännöllisiin kokoontumisiin, ei ole ollut erityisen innovatiivista. Yhtenä ongelmana voidaan nähdä myös se, että ECAP on pitkälti sen toimijoiden muodostama kokeilu, jonka toiminta rajoittuu ajallisesti (keskittyminen pelkästään tämänhetkisiin puutteisiin) ja näkemyksellisesti (toimii ainoastaan Headline Goal-ohjelman puutteiden poistamisessa).⁸⁶

Headline Goalin mukaisia päämääriä tarkastettiin 2004 ja uudeksi tavoitteeksi tuli vuosi 2010. Alkuperäinen, erittäin kunnianhimoinen joukkotavoite on saavutettu määrällisesti mutta ei laadullisesti. Tavoitteen saavuttaminen vuosikymmenen loppuun mennessä näyttää vaikealta, koska puutealuiden korjaaminen ei ole edennyt aikatalun mukaan. Suurimmat puutteet kohdistuvat edelleen strategiaan kuljetus-, tiedustelu- ja johtamiskykyihin. Näiden resurssien puute rajoittaa Euroopan kriisinhallintaoperaatioiden toteuttamista erityisesti mantereen ulkopuolella. Koska kykyä ei ole, sitä joudutaan hankkimaan eri poikkeusjärjestelyillä. Esimerkiksi johtamiseen EU käyttää Naton resursseja, erillisen Berlin+ sopimuksen mukaan, strategista kuljetuskykyä joudutaan hankkimaan, esimerkiksi vuokraamalla koneita Ukrainalta⁸⁷. Euroopan unioni julkaisi vuonna 2003 uuden turvallisuusstrategiansa, seurauksena vuoden 2001 syyskuun 11. päivän tapahtumien vaikutuksista maailmanpolitiikkaan. Strategiassa suurimmiksi uhiksi luetellaan terrorsimi, joukkotuhoaseiden leviäminen, alueelliset konfliktit toimintakyvyttömät valtiot ja järjestäytynyt rikollisuus.⁸⁸ Jos paperia verrataan vuotta aiemmin julkaistuun USA:n turvallisuusstrategiaan, havaitaan että uhakuvat ovat lähes täysin samoja. Näiden uhkien torjuminen ja ennaltaehkäisy tuli osaksi Headline Goal 2010-ohjelmaa ja sitä mukaa osaksi ESDP:a.

⁸⁶ Schmitt, Burkard: European Capabilities Action Plan (ECAP). European Union Institute for Security Studies 2005 s. 3-4.

⁸⁷ Sotataloustietoutta VIII s. 49-52.

⁸⁸ Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa. Euroopan unionin turvallisuusstrategia. Bryssel 12. päivä joulukuuta 2003. s. 3-8.

4.7 Viimeaikainen kehitys

4.7.1 Euroopan puolustusvirasto

Vuoden 2003 kesällä pidetyssä Thessalonikin Euroopan neuvoston kokouksessa päätettiin ryhtyä konkreettisiin toimiin puolustusmateriaalihankintojen koordinoimiseksi ja ECAP-ohjelman puutteiden korjaamiseksi. Turvallisuusstrategiassa todetaan puolustusviraston perustamisen olevan tärkeä vaihe pyrittäessä tekemään Euroopan unionin sotilasvoimavaroista nykyistä joustavampia ja tehokkaampia. Neuvosto antoi ”asiaankuuluville neuvoston elimille tehtäväksi ryhtyä tarpeellisiin toimiin puolustusvoimavarojen kehittamisestä, tutkimuksesta ja hankinnasta sekä puolustusmateriaalista vastaavan hallitustenvälisen viraston perustamisesta vuonna 2004”.⁸⁹ Kokouksen jälkeen neuvosto perusti valmisteluryhmän kehittämään konseptin uuden viraston organisaatiosta ja tehtävistä. Syksyllä 2003 valmisteluryhmä esitti suunnitelmansa Yleisten asioiden ja ulkosuhteiden neuvostolle (GAERC), jonka se hyväksyi perustaksi asioiden eteenpäin viemiselle.⁹⁰ Euroopan puolustusvirasto EDA, aloitti toimintansa vuonna 2004 ja kaikki jäsenvaltiot Tanskaa lukuun ottamatta ovat liittyneet sen jäseniksi.

EDA toimii neljällä osa- alueella. Tarkoituksena on kehittää puolustusvoimavaroja kriisinhallinnan alalla, edistää ja kehittää puolustusmateriaalialan yhteistyötä Euroopassa, vahvistaa Euroopan puolustuksen teollista ja teknologista perustaa (DTIB) ja luoda kilpailukykyiset Euroopan puolustusmateriaalimarkkinat. Virasto pyrkii myös edistämään, tarvittaessa yhteisön tutkimustoimintaan liittyneenä, tutkimusta, jonka tavoitteena on johtoaseman saavuttaminen tulevaisuuden puolustus- ja turvallisuusvoimavarojen edellyttämän strategisen teknologian alalla, millä se puolestaan pyrkii lujittamaan Euroopan teollisuuden valmiuksia. Tarkoituksena on yhdensuuntaistaa hankintoja, jolloin saavutettaisiin myös hintaetua.⁹¹

⁸⁹ Neuvoston yhteinen toiminta 2004/551/YUTP, 12. päivänä heinäkuuta 2004, Euroopan puolustusviraston perustamisesta. Euroopan unionin virallinen lehti.

⁹⁰ Schmitt (2005) s. 7.

⁹¹ Euroopan unionin neuvosto: Ehdotus: Neuvoston yhteinen toiminta Euroopan puolustusviraston (EPV) perustamisesta. Bryssel 14. kesäkuuta 2004.

Vuoden 2006 heinäkuussa EDA:n jäsenet avasivat yhteiset eurooppalaiset puolustusmarkkinat (EDEM, European defence equipment market). Markkinoiden toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja hallitustenväliseen, EDA:n johtamaan yhteistyöhön. Markkinoiden toiminta nojaa puolustushankintojen käytäntesäännöstöön, jonka EDA:ssa mukana olevien maiden puolustusministerit allekirjoittivat vuoden 2005 marraskuussa. Säännöstö kattaa puolustusmateriaalihankinnat, joita jäsenmaat voivat halutessaan vapauttaa EU:n julkisia hankintoja koskevan, Euroopan perustamissopimukseen kirjatun 296:n artiklan piiristä. Käytännössä tämä tarkoittaa siis puolustusmateriaalihankintojen siirtymistä EU:n yhtenäismarkkinoita koskevien säännösten mukaisiin käytäntöihin eli tavallisen valtioiden rajat ylittävän kilpailun alueelle, pois artiklan tarjoaman erityisaseman alta. Tavoitteena olisi antaa osallistujamaiden yrityksille tasa-arvoinen ja syrjimätön mahdollisuus kilpailla osallistujamaiden puolustusvälinehankinnoista. Jäsenmaat sitoutuvat avaamaan ennalta puolustustarvikehankintojensa tarpeet ja tarjouspyynnöt todelliselle eurooppalaiselle kilpailulle. Käytännön työkaluna on vireillä olevien hankintojen ennakkollinen ilmoittaminen yhteisessä sähköisessä portaalissa Euroopan laajuisesti teollisuuden tarjousosallistumista varten. Pienten teollisuusyritysten erityisosaamisen kehittämistä korostetaan säännöstämällä toimitusketjun parhaita käytäntöjä ja luomalla sähköinen markkinapaikka sekä mahdollistamalla toimivat alihankintajärjestelyt.⁹²

EDA:n tämänhetkinen tärkein tehtävä on ECAP-prosessin puutteiden korjaamiseen tähtäävien ohjelmien koordinointi sekä yhteistyö jo olemassa olevien muiden järjestelyjen kuten OCCAR:n kanssa. EDA ei ainakaan vielä ole tuottanut merkittäviä tuloksia ja jää nähtäväksi minkälainen rooli sille lopulta muotoutuu. Mikäli sen toiminta tulevaisuudessa tehostuu, mikä edellyttää jäsenvaltioiden yhtenäistä voimakkaampaa panostusta, voi EDA:sta muotoutua linkki sotilaallisen suunnittelun ja puolustusmateriaalialan välille, erityisesti puolustuksen tutkimukseen ja hankintoihin liittyen. Tämä olisi tärkeää hankintojen ja vaatimusten yhtenäistämiseksi ja yleisten standardien luomiselle. Samalla virasto voisi mahdollistaa eurooppalaisten puolustusmateriaalijärjestelyjen rationalisointia, mikäli se onnistuisi muuntamaan jo olemassa olevat rakenteet yhtenäisemmiksi.⁹³ Yhteistyön järjestyttäminen, siten että se hyödyntäisi kaikkia jäsenmaita, ei kuitenkaan voi edetä elleivät erityisesti suuret

⁹² European Defence Agency: Birth of European Defence Equipment Market with Launch of Code of Conduct. Lehdistötiedote. Brussels 30.6.2006.

⁹³ Schmitt (2005) s. 7-8.

jäsenmaat panosta siihen nykyistä huomattavasti enemmän. EDEM on vasta kehityksessä eikä sen toimivuudesta pysty vielä sanomaan mitään varmaa.

Vuonna 2007 on päätetty aloittaa nyt kaksi vuotta valmisteilla ollut Euroopan turvallisuustutkimusohjelma (The European Security Research Programme, ESRP). Ohjelman tarkoituksena olisi keskittyä pääasiassa sisäiseen turvallisuuteen ja teknologian tutkimuksen rahoitukseen. ESRP ei rahoita suoraan puhtaasti sotilaallista tutkimusta. Siitä voi kuitenkin olla hyötyä epäsuorasti, sillä sen olisi tarkoitus rahoittaa esimerkiksi monikäyttötutkimusta ja näin ollen sen antama rahallinen tuki voi suuntautua myös sotilaallisten alojen tutkimukseen, jopa suoraan EDA:n puitteissa tapahtuvaan tutkimustoimintaan.⁹⁴

4.8 Johtopäätöksiä

Vaikka pyrkimys yhteistyön kehittämiseen on ollut vahvassa kasvussa, voidaan kuitenkin todeta, ettei toimivaa kaikkia jäsenmaita hyödyntävää rakennetta ole saatu ponnisteluista huolimatta kehitettyä. Tähän ei ole olemassa yhtä yksittäistä syytä. Ongelmat näyttäisivät johtuvan monien eri tekijöiden yhtenäisvaikutuksesta. Näistä ongelmista saadaan myös vastaus tutkimuskysymykseen miksi Euroopan unionin puitteissa tapahtuva puolustusmateriaaliyhteistyö ei näytä tuottavan odotusten mukaisia tuloksia.

Yhtenä suurimmista häiritseviksi tekijöistä on ollut kansallisten markkinoiden koko. Nykyisten teknisesti kehittyneiden asejärjestelmien ja niihin liittyvien komponenttien kehittäminen ja valmistaminen on erittäin kallista ja muuttuu yhä kalliimmaksi. Niiden tuottaminen pelkästään yksittäisten valtioiden markkinoille on kannattamatonta. Jotta tällaisia hintavia ja pitkälle kehittyneitä järjestelmiä olisi kannattavaa valmistaa, edellyttää se huomattavasti suurempia tilauskantoja ja vankempaa taloudellista tukea kuin mitä yksikään euroopan maa pystyy yksinään, nyt tai tulevaisuudessa, yrityksille tarjoamaan. Kansalliset reformit eivät ole riittäviä paikkaamaan näitä puutteita. Tämä on toki lisännyt Euroopan maiden välistä puolustusmateriaaliyhteistyötä juuri OCCAR:n ja WEAG:n kaltaisissa järjestöissä, joissa kahden- ja monenvälinen yhteistyö on edesauttanut materiaalin hankintojen koordinoitua, Euroopan unionin

⁹⁴ Euroopan Yhteisöjen Komissio: Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Turvallisuutta koskeva tutkimus: seuraavat toimenpiteet, KOM (2004) 590 lopullinen.

kuitenkin jäädessä lähes säännöllisesti syrjään hankkeita koordinoivana elimenä. Tällä alalla integraatio ei ole edennyt kuin vasta parin viime vuoden aikana EDA:n aloittaessa toimintansa. Kehitystä vaivaa edelleen hitaus ja byrokratia.

Samalla kun asejärjestelmien hinnat ovat nousseet, ovat EU:n jäsenmaiden puolustusbudjetit säännöllisesti pienentyneet. Lisäksi puolustusmäärärahoista yhä suurempi osa menee kasvavien henkilöstökulujen kattamiseen ja tämä kaikki on pois materiaalin hankintaan ja kehittämiseen käytettävästä rahasta. Samanaikaisesti eurooppalaisten asevoimien tehtäväkenttä on muuttunut yhä vaativammaksi ESDP:n kehityksen ja etenkin sen kriisinhallintakomponentin myötä. Tällä hetkellä vain pieni osa suurienkin jäsenmaiden asevoimista pystyy tosiasiallisesti toteuttamaan Petersbergin tehtävien mukaisia vaativia kriisinhallintaoperaatioita eli toimimaan oman alueensa ulkopuolella. Tässä on lisäksi otettava huomioon etteivät edes nämä parhaiten varustetut ja koulutetut joukot vielä yksistään kykene toimimaan tehokkaasti ilman strategista kuljetus- tiedustelu- ja johtamiskykyä, jota EU:lla ei instituutiona omasta takaa edelleenkään ole.

Naton Euroopan joukkojen komentaja kenraali James Jones arvioi vuonna 2004, että vain 3-4%:a eurooppalaisista joukoista kyetään käyttämään oman alueensa ulkopuolella (expeditionary deployable)⁹⁵. Määrä on riittämätön aiheuttaen haasteita Natolle ja aivan varmasti myös EU:n omille operaatioille. Esimerkiksi Saksan, Hollannin ja Suomen muodostama EU:n taisteluosasto (EUBG) turvautuu osittain strategisen ilmakuljetuskyvyn väliaikaisjärjestelyyn.⁹⁶

Uusien tehtävien vaatima erikoiskalusto, kuten nykyaikaiset johtamis- ja tiedustelujärjestelmät, ovat edelleen hyvin monenkirjavia ja maakeskeisiä. Tähän mennessä tehty yhtenäistäminen perustuu lähes kokonaan Naton standardeihin koska EU:ssa ei ole kehitetty vastaavaa yhtenäistämiseen tähtäävää toimintaa, eikä se toisaalta olisi järkevääkään. EU:lla on mahdollisuus lainata resursseja Natolta operaatioiden suunnitteluun, komentorakenteeseen ja sotilaallisiin resursseihin liittyen. Sotilaallinen yhteistyö EU:n ja Naton välillä onkin ollut kohtuullisen toimivaa

⁹⁵ Congressional Research Service report for congress: Nato and the European Union. January 3. 2006. s. 5.

⁹⁶ EU:n voimavarojen kehittämissuunnitelman (ECAP) puitteissa solmittavaan strategisen ilmakuljetuksen väliaikaisjärjestelyyn (SALIS). Järjestelyyn osallistuvat maat ostavat kollektiivisesti AN-124 kuljetuskoneiden lentotunteja jaettuna kansallisiin kiintiöihin. (Puolustusministeriö, Puolustuspoliittinen osasto: Suomen osallistuminen Euroopan unionin taisteluosastoihin. 8.12. 2004).

mutta poliittisella tasolla se on jäänyt lähinnä puheiden tasolle. Suurin syy tähän on ollut Turkin ja Kreikan Kyprosta koskevan kiistan käyttö toimivan yhteistyön säännölliseksi vesittämiseksi. Kreikka on sekä EU:n että Naton jäsen ja Turkki EU-jäseneksi kovasti haluava Natomaa. Näin ollen useat EU:n suunnitelmat, joissa Naton resursseja on suunniteltu käytettäväksi, ovat kaatuneet Natossa Turkin vastustukseen.

Haasteita tuottaa myös se, että suurin osa EU-jäsenvaltioista on myös Naton jäseniä, jolloin EU:n omiin operaatioihin suunnittelemaat joukot ovat samoja mitä ne käyttävät Nato-johtoisiin operaatioihin. Resurssit ovat siis samat. EU:ssa on myös jäsenmaita, kuten Suomi ja Irlanti, jotka eivät ole täysvaltaisia Naton jäsenmaita. Tästä aiheutuu ongelmia kun EU-johtoisissa operaatioissa käytetään esimerkiksi Naton tieduselujärjestelmiä, koska tällä hetkellä se ei anna resursseja kuin jäseniensä käyttöön. Tämä voi muodostua vaikeaksi ongelmaksi EU-johtoisissa operaatioissa, joihin osallistuu yhteistyössä sekä Natoon kuuluvia että kuulumattomia maita.

Materiaalin yhtenäistäminen on useimmiten ollut tuskallista, johtuen pitkälti suurten jäsenmaiden sooloilusta. Hyvänä esimerkkinä Eurocopterin valmistaman Tiger-taisteluhelikopterin ohjusjärjestelmään liittyvä kilpailu. Helikoptereita on tilattu Saksaan, Ranskaan ja Espanjaan, mitä sinänsä voi jo pitää saavutuksena puolustusmateriaaliyhteistyössä. Ohjusjärjestelmien toimituksesta kilpailevat tällä hetkellä israelilainen Rafael, yhteiseurooppalainen MBDA ja amerikkalainen Lockheed Martin.⁹⁷ Koptereita tilanneet maat eivät ainakaan tähän mennessä ole tehneet lainkaan yhteistyötä hankittavan asejärjestelmän valinnassa, vaan kaikki ovat valitsemassa eri järjestelmää. Tällainen menettely suurten jäsenmaiden puolustusmateriaalipolitiikassa on hyvin yleistä, eikä se ole omiaan edistämään eurooppalaisen puolustusmateriaaliteollisuuden kilpailukykyä tai EU:n puolustusmateriaaliyhteistyötä.

⁹⁷ Tuikka, Matti: Ohjusjärjestelmäkilpailu Tiger-helikopterin ympärillä kiihtyy. Sotilasaikakauslehti 1/2007, 82. vuosikerta, s. 61-62.

5 KILPAILU EU-USA

Tässä kappaleessa käsittelen Euroopan ja Yhdysvaltojen puolustusteollisuuden piirteitä ja eroja sekä pyrin esittämään vastauksia kysymyksiin miksi Yhdysvaltojen aseeteollisuuden kilpailukyky on tällä hetkellä niin ylivoimainen verrattuna Eurooppaan ja käytännössä koko muuhun maailmaan. Lisäksi pyrin vastaamaan kysymykseen onko eurooppalaisilla yrityksillä keinoja vastata maailman suurimman sotilasmahdin teolliseen ylivoimaan tulevaisuudessa.

Tässä kappaleessa käytettävät tilastotiedot pohjautuvat lähtökohtaisesti Tukholman rauhantutkimuslaitoksen (SIPRI) julkaisemiin sotilas-ja puolustusmenoja koskeviin tilastoihin sekä EDA:n julkaisemaan vertailuun EU:n ja USA:n puolustusmenoista vuodelta 2005.

5.1 Yhdysvaltojen ja Euroopan puolustusmenojen kehitys

Vuonna 2005 maailmassa käytettiin sotilasmenoihin arviolta noin 1000 miljardia dollaria. Vuoteen 2004 verrattuna kasvua tuli noin 3.4% ja vuoteen 1998 verrattuna, jolloin menot olivat alhaisimmat sitten Kylmän sodan päättymisen jälkeen, peräti 34%. Suurinta kasvu on ollut Yhdysvalloissa, "terrorismin vastaisen sodan" sekä Afghanistanin ja Irakin operaatioiden seurauksena. USA:n osuus kasvusta vuoteen 2004 verrattuna oli noin 80%, rahallisesti 26 miljardia dollaria kun kokonaiskasvu oli noin 33 miljardia. Huomattavaa on että USA:n sotilasmenoihin käyttämä summa kasvoi aikavälillä 1996-2005, 160 miljardia dollaria, maailmanlaajuisesti kasvun ollessa yhteensä noin 254 miljardia.⁹⁸ Yhdysvaltain puolustusministeriön menoarvio verovuodelle 2007 on 439 miljardia dollaria.⁹⁹ Tämä ei sisällä Irakin ja Afghanistanin operaatioiden kustannuksia. Vuonna 2006 kyseisiin operaatioihin käytettiin noin 120 miljardia ja niiden arvioidaan nousevan lisää vuoden 2007 aikana. Joidenkin arvioiden mukaan laskettaessa kaikkien hallinnonalojen puolustusmenot, kokonaisumma tarkoittaisi noin 1,5 miljardia dollaria päivässä, mikä on noin 4%

⁹⁸ Stålenheim, P.- Fruchart, D.- Omitoogun, W. ja Perdomo, C.: Military expenditure, teoksessa SIPRI Yearbook 2006. Oxford University Press, Oxford 2006. s. 297.

⁹⁹ Department of Defense: National defense budget estimates for FY 2007. Office of the Under Secretary of Defense (Comptroller). March 2006. taulukko 1-1.

USA:n koko bruttokansantuotteesta.¹⁰⁰ Yhdysvallat käyttää tällä hetkellä noin puolet kaikista maailman sotilasmenoista. Puolustusmenojen kokoluokasta saa hyvän kuvan kun vertaa sitä esimerkiksi Suomen valtion puolustusbudjettiin, mikä oli vuonna 2006 Yhdysvaltain dollareiksi muunnettuna vajaat 3 miljardia.

Euroopassa kehitys on ollut päinvastaista. Eurooppa oli vuonna 2005 ainoa alue jolla puolustusmenoihin käytettävän rahan määrä väheni. Koko alueella laskua oli 1.7%. Tämä kehitys on ollut ominaista etenkin Länsi-Euroopassa, missä rahoitusta leikattiin yhteensä 6 miljardilla dollarilla, noin 2,8 prosenttia. Keski-Euroopassa taso pysyi suunnilleen samana ja Itä-Euroopan maat kasvattivat puolustusmenojaan noin 9%. Tässä on otettava huomioon, että Länsi-Euroopassa puolustukseen käytettävä raha muodostaa koko Euroopan sotilasmenoista lähes 90%, mikä näkyy selvänä vähenemisenä tarkasteltaessa koko Eurooppaa. Viisi eniten puolustukseensa käyttävää Euroopan maata Yhdistyneet Kuningaskunnat, Ranska, Saksa, Italia ja Espanja, jotka kaikki mahtuvat viidentoista eniten puolustukseensa käyttävän maan listalle, leikkasivat budjettejaan vuonna 2005. Suurimmat leikkaukset tehtiin Englannissa ja Italiassa. Lista eniten puolustukseensa käyttävistä maista on liitteessä 2. Yhteensä Euroopassa käytettiin vuonna 2005 puolustukseen noin 196 miljardia dollaria, noin 1.8% bruttokansantuotteesta (tässä yhteydessä Euroopalla tarkoitetaan 24 EDA:ssa mukana olevaa maata).¹⁰¹ Verrattaessa tätä Yhdysvaltojen vastaavaan lukemaan havaitaan, että Eurooppa käyttää omaan puolustukseensa yli puolet vähemmän rahaa.

Tätä taustaa vasten tarkasteltuna ei siis ole mikään ihme että eurooppalainen puolustusmateriaaliteollisuus on joutunut taloudellisiin vaikeuksiin, samanaikaisesti kun sen vastapelurit Atlantin toisella puolella ovat käärineet vuosi vuodelta suurempia voittoja koko 2000-luvun ajan.

¹⁰⁰ Kauppapolitiikka, Ulkoasiainministeriön kauppapolitiittinen julkaisu: Yhdysvallat; Bushin budjettiesitys jatkaa kasvupolitiikkaa ja tiukkaa menokuria. Raportti 13.2.2006.

<<http://www.kauppapolitiikka.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=47721>>23.1.2007

¹⁰¹ European Defence Agency: European-United States Defence Expenditure in 2005. Bryssel 19.12.2006.

5.2 Transatlanttinen asetelma

Ylläpitoon menevät kustannukset ovat Euroopassa verrattain suuret vaikkei sillä ole käynnissä yhtä laajoja sotilaallisia operaatioita kuin USA:lla. Euroopan asevoimissa palvelee tällä hetkellä lähes 2 miljoonaa sotilasta, Yhdysvalloilla vastaava luku on noin 1,4 miljoonaa¹⁰². Väestön koko on suunnilleen sama. Eurooppalainen järjestelmä koostuu yksittäisten valtioiden asevoimista ja on näin ollen taloudellisesti raskaampi. Puolustukseen käytettävän rahan määrä vaihtelee jyrkästi eri jäsenmaiden välillä ja koordinointi on ollut haasteellista. Ylläpitokustannukset ovat siis raskaat verrattuna siihen minkälaisiin tehtäviin joukkoja käytetään ja mihin ne kykenevät. Eurooppalaisista joukoista vain 4-10% kykenee toimimaan oman alueensa ulkopuolella kun vastaavasti amerikkalaisilla luku on arviolta 16%.

Eurooppalaisten ja amerikkalaisten joukkojen suorituskyvyn välinen kuilu huolestuttaa myös Washingtonissa, joka on toistuvasti kehottanut Eurooppaa kehittämään sotilaallista toimintakykyään tasapuolisemman vastuunjaon nimissä. Yhdysvalloille sotilaallisesti heikko Eurooppa tarkoittaa sitä, että sen täytyy edelleen sitoutua vanhan mantereen turvallisuudesta huolehtimiseen. Vaikka Yhdysvalloissa EU:n toivotaan ottavan enemmän vastuuta sotilaallisissa asioissa, suhtautuminen integraation syvenemiseen puolustukseen liittyen on ristiriitaista. Yhdysvalloissa tämänkaltaisen kehityksen pelätään heikentävän Naton asemaa tärkeimpänä sotilaallisena yhteistyöelimenä. Yhdysvaltojen olisi kuitenkin hyväksyttävä puolustusintegraation eteneminen, mikäli se haluaa Euroopan kykenevän tulevaisuudessa ottamaan enemmän vastuuta turvallisuusasioissa.¹⁰³

Naton aseman heikentäminen EU:n oman puolustuksellisen elementin kehittämisen kustannuksella ei kuitenkaan palvele eurooppalaisten turvallisuusetuja, eikä sen vaikutusvallan vähentäminen näin ollen edes ole rationaalinen tavoite. Toisaalta EU:n sotilaallisen ulottuvuuden kehittäminen voi johtaa resurssiristiriitoihin Naton kanssa. Näiden asioiden sopiminen olisikin ensiarvoisen tärkeää kun turvallisuuskysymyksistä päätetään. Eurooppa tarvitsee edelleen Natoa ja sen

¹⁰² EDA: National Breakdowns of European Defence Expenditure, January 24, 2007 <http://www.eda.europa.eu/facts/National%20Defence%20Expenditure%20in%202005.pdf> 25.1.2007

¹⁰³ Larrabee, Stephen: The United States and the European Security and Defence Policy: Old Fears and New Approaches, teoksessa Strategic Yearbook 2006. European Security Policy A European Challenge. The Swedish National Defence College, Vällingby 2006. s. 173-178.

mahdollistamaa transatlanttista puolustusyhteistyötä vaikka se omaa sotilaallista kapasiteettiaan kehittääkin.

5.3 Euroopan haasteet

Ottaen huomioon vallitsevan poliittisen ja taloudellisen ilmapiirin, on epätodennäköistä että puolustukseen suunnattavien varojen määrä kasvaisi lähitulevaisuudessa. Verojen nostaminen tai esimerkiksi sosiaalipuolen rahoituksen leikkaaminen puolustusmenojen kasvattamiseksi tuskin saisi suurta kannatusta osakseen. Euroopassa rahan puute on johtanut moniin ongelmiin, jotka eivät koske pelkästään puolustusteollisuutta. Rahoituksen puute on jo johtanut sotilaallisen toimintakyvyn kehittymättömyyteen vastata uhkakuvien mukaisiin, nykyaikaisiin kriiseihin tehokkaasti. Tutkimukseen ja kehittämiseen ei ole suunnattu riittävästi rahoitusta, mikä on syönyt pahasti eurooppalaisten yritysten kilpailukykyä, yhdessä pienentyneiden tilauskantojen ja tästä johtuvan kannattamattomuuden kanssa. Hankintojen koordinointi siten, että toiminta olisi kustannustehokasta sekä hankintoja tekeville valtioille että tuotteita valmistaville yrityksille, on takkuillut.

Voidaan todeta että raha on suurin vaikutin muttei suinkaan ainoa ongelmia tuottava elementti. Rahoituksen oikeanlainen jakaminen on myös tärkeää puolustusteollisuuden toiminnan kannalta. Alla oleva taulukko ilmentää, miksi eurooppalainen puolustusmateriaaliteollisuus ei pärjää kilpailussa Yhdysvaltojen kanssa.

Euroopan ja USA:n puolustusmenojen jakautuminen (2005)		
	Eurooppa	USA
Ylläpito	40,2 miljardia € (20,8% kaikista menoista)	159 miljardia € (39%)
Materiaalin hankinnat	26,4 mlrd €	77,6 mlrd €
Tutkimus&kehitys (T&K)	9 mlrd €	53,2 mlrd €

Taulukko 1. Puolustusmenojen jakautuminen EU-USA¹⁰⁴

¹⁰⁴ EDA: National Breakdowns of European Defence Expenditure, january 24. 2007.
<<http://www.eda.europa.eu/facts/National%20Defence%20Expenditure%20in%202005.pdf>>
25.1.2007

Taulukosta tehtävä tärkein havainto keskittyy tutkimukseen ja kehitykseen liittyvään rahoitukseen. T&K-toiminta on tilausten ohella tärkein yritysten kilpailukykyyn vaikuttava tekijä. Yhdysvalloissa siihen panostetaan huomattavan paljon, mikä auttaa yrityksiä pysymään teknologisen kehityksen kärjessä, edistää innovaatiota ja luo edellytykset liiketoiminnan kasvulle sekä kilpailukykyyn säilymiselle.

Euroopassa rahoitus on tapahtunut pitkälti kansalliselta pohjalta. Eurooppalainen teollisuus laahaa teknologisesti USA:n jäljessä ja ei siksi pysty kilpailemaan varteenotettavasti. EDA:n avulla pyritään kuromaan kiinni tätä teknologista etumatkaa sekä hallinnoimaan keskitetysti Euroopassa puolustukseen liittyvää tutkimus- ja kehitystoimintaa ja sen rahoitusta. Tämä ei ainakaan vielä ole tuottanut tulosta ja jää nähtäväksi miten johtoajatus: "spend more, spend better and spend more together", käytännössä toteutuu. Tällä hetkellä tilanne ei vaikuta erityisen valoisalta. Tämän totesivat myös EU-maiden puolustusministerit yksimielisesti viitatessaan seikkaan, että nykyinen puolustusalan T&K-taso, 1,3% kaikista EU:n puolustusmenoista on yksinkertaisesti liian vähän, mikäli Euroopassa aiotaan saavuttaa globaalisti kilpailukykyinen puolustusteknologinen ja teollinen perusta.¹⁰⁵

5.4 Puolustusteollisuus Yhdysvalloissa ja kasvavien puolustusmenojen vaikutukset

Syyskuun 11. päivän iskujen jälkeinen muutos poliittisessa ilmapiirissä sekä mittavat sotilasoperaatiot ulkomailla ovat olleet amerikkalaisille puolustusalan yrityksille taloudellisesti erittäin hyödyllisiä. Muun muassa sellaisten amerikkalaisten yritysten kuten Boeingin, McDonnell-Douglasin tai Lockheed-Martinin näkökulmasta terrorismin vastainen sota, sekä pitkittyneet operaatiot Irakissa ja Afganistanissa, ovat lisänneet huomattavasti tulosten kasvua ja niiden globaali kilpailukyky on tällä hetkellä aivan omaa luokkaansa. Voitaisiin puhua jopa jonkinlaisesta puolustusalan buumista. Yritysten integraatiot ovat, kuten euroopassa, myös Yhdysvalloissa yleistyneet. Syytkin ovat samat: toiminnan ja tuotannon tehostaminen. Kun eurooppalaiset yritykset ovat joutuneet läpi 2000-luvun alun painimaan heikkojen tilauskantojen ja riittämättömän rahoituksen kanssa, on yhdysvaltojen massiivinen ja alati kasvava puolustusbudjetti pitänyt tilauskirjat täynnä ja myös teknologinen kehitystyö edennyt suurin harppauksin.

¹⁰⁵ EDA: Annual Report by the Head of the European Defence Agency to the Council: November 2006. s. 3.

Edellä mainitut amerikkalaisyritykset toimivat maailmanlaajuisesti ja ne ovat useilla aloilla markkinajohtajia myös Euroopassa. Ne pystyvät usein tarjoamaan eurooppalaisille puolustusvoimille edullisempia ja kilpailukykyisempiä hankintaratkaisuja kuin eurooppalaiset kilpailijansa. Hyvänä esimerkkinä Suomen Hornet- hävittäjäkalusto, mikä on McDonnell-Douglasin kehittämä. Yhdysvaltain puolustusteollisuudelle ominaista on ollut korkean teknologian järjestelmiin keskittyminen. Informaatioteknologiasta ja elektroniikasta on tullut puolustusteollisuuden ydin ja teknologiavetoisuudesta trendi.

Puolustusmenojen jatkuva kasvu on hyödyttänyt yrityksiä mutta sen vaikutus yhdessä muiden taloudellisten tekijöiden kanssa on ollut haitallista USA:n kansantalouden kehitykselle. Taloutta rasittaa ennenkaikkea syvä kaksoisvaje. Kaksoisvajeessa on kyse tilanteesta, jossa maan vaihtotase ja julkinen talous ovat yhtä aikaa alijäämäisiä. Tähän kehitykseen ovat vaikuttaneet huomattavasti informaatioteknologiabuumin ja sen muodostaman taloudellisen ”kuplan” puhkeamisesta johtunut väliaikainen taantuma vuosina 2000-2003, mikä johti maan talouskasvun hidastumiseen ja työttömyyden kasvuun. Ennenkaikkea vajeeseen ovat kuitenkin vaikuttaneet poliittiset tekijät, joista tärkeimpinä veronalennukset ja puolustusmenojen kasvattaminen. Julkisen talouden vaje, käytännössä budjettivaje, johtuu siitä että valtio käyttää yhä enemmän sosiaali- ja puolustusmenoihin samalla kun sen tulot vähenevät. Tässä tapauksessa veroalennusten ja kasvaneen työttömyyden seurauksena. Vaihtotase kuvaa muun muassa tavaroiden ja palveluiden virtaa maasta maahan. Sen tärkein osatekijä on kauppataase, mikä kuvaa edellämainittujen asioiden tuonnin ja viennin erotusta. Kun maahan tuodaan enemmän kuin sieltä viedään on kauppataase alijäämäinen valuutan virratessa ulkomaille. Yhdysvalloissa nykyisen vaihtotaseen vajeen taustalla ovat budjettivaje, alhainen säästämisaste, tuottavuuden kasvu ja heikko amerikkalaisten hyödykkeiden kysyntä maailmalla.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Pikkarainen, Joonas: Yhdysvaltain talouden kaksoisvajeen vaikutukset dollarin arvoon sekä korkotasoon. Tutkimus vuosien 1972-2005 aineistolla. Kansantaloustieteen Pro Gradu-tutkielma. Kansantaloustieteen Laitos, Vaasan yliopisto. Vaasa 2006. s. 5-20.

Kaksoisvajeen myötä liittovaltion julkisen velan taakka kasvaa. Velka oli vuoden 2006 lopussa yli 8,6 triljoonaa dollaria.¹⁰⁷ Onkin mielenkiintoista kuinka kauan velanottoon perustuva talous ja varsinkin puolustustalous voi tällaisenaan jatkua. Pahimmillaan vajeen vaikutus voi johtaa Yhdysvaltain talouden pitkäaikaiseen taantumiseen, jolla olisi väistämättä seurauksia myös maailmantalouden kehitykselle. Tämän suuntaisesta kehityksestä varoitti esimerkiksi Yhdysvaltain keskuspankin FED:n pääjohtaja Ben S. Bernanke, jonka mukaan jatkuvat budjettivajeet voivat aikaansaada vaikeasti pysäytettävän kierteen, kun valtion korkomenot kasvavat ja velkaa tarvitaan aina lisää. Vuonna 2006 USA:n budjettivaje oli 248 miljardia dollaria, mikä on pienin neljään vuoteen. Vajeen arvioidaan kuitenkin kasvavan.¹⁰⁸

Vaihtotaseen vajeen suuruus oli vuonna 2005 noussut jo yli 800 miljardiin dollariin, noin 7 prosenttiin kokonaistuotannosta. Vajeen suuruus on näin ollen peräti noin 2% koko maailman tuotannosta. Vaje on suurempi kuin millään muulla maalla koskaan aiemmin. Vaihtotaseen alijäämän rahoittavat etupäässä öljynviejämaiden ja Itä-Aasian maiden keskuspankit. Tämä lisää Yhdysvaltain talouden haavoittuvuutta. Tähän mennessä liittovaltiolla ei ole ollut vaikeuksia rahoittaa alijäämäänsä, mutta tilanne voi muuttua yllättävänkin nopeasti. Vaikka yhdysvallat pystyisi rahoittamaan vajeen ilman vaikeuksia, on maan velkaantumistahdin hidastuttava. Nykyinen vaihtotaseen alijäämä on yksinkertaisesti pitemmän päälle kestämaton.¹⁰⁹

Yhdysvallat on joutunut tilanteeseen, jossa se on sitoutunut poliittisesti ja taloudellisesti raskaisiin sotilaallisiin operaatioihin ulkomailla. Etenkin Irakin vakauttamisen epäonnistuminen ja tilanteen hallitsemattomuus ovat osoittautuneet presidentti George W. Bushin hallinnon vaikeimmaksi poliittiseksi ja taloudelliseksi haasteeksi. Yhdessä muun globaalin terrorsmin vastaisen sodan kanssa nämä operaatiot ovat olleet kuitenkin amerikkalaiselle puolustusmateriaaliteollisuudelle oikea rahasampo. Kauppa käy kuumana, osakkeet ovat nousussa ja teknologian kehitykseen panostetaan lähes samalla volyymilla kuin Kylmän sodan aikana. Sodat ovatkin yleensä olleet puolustusteollisuudelle suurten voittojen aikaa.

¹⁰⁷ Bureau of the Public Debt: Table 1—Summary of Treasury Securities Outstanding, December 31. 2006. <<http://www.publicdebt.treas.gov/opd/opds122006.htm>> 29.1.2007

¹⁰⁸ The Federal Reserve Board: Testimony of Chairman Ben S. Bernanke—Long Term Fiscal Challenges Facing the United States, Before the Committee of Budget, U.S. Senate. January 18. 2007. <<http://www.federalreserve.gov/boarddocs/testimony/2007/20070118/default.htm>> 29.1.2007

¹⁰⁹ Salo, Sinikka: EU:n ja maailman talous uudessa tilanteessa, miten Eurooppa ja Suomi pärjäävät. Esitelmä kunta-alan talous- ja rahoitusfoorumissa 15.2.2006.

Yhdysvaltojen aseteollisuus on ollut lähes koko sen historian ajan myös erittäin voimakas poliittinen ja taloudellinen vaikuttaja. Sen palveluksessa on satoja tuhansia ihmisiä ja statusarvo suurvallalle kiistämätön sen vaikuttaessa suoraan aseelliseen voimaan. Tässä voidaan palata jälleen tutkimuksen viitekehykseen ja aseteollisuuden kaksinaiseen rooliin. Vaikka aseteollisuus onkin valjastettu palvelemaan Yhdysvaltojen poliittisia intressejä, on hyvin vaikeaa nähdä länsimaisen markkinatalouden pelisääntöjen mukaan toimivien, miljardien liikevaihtoa tekevien suuryritysten, joiden tavoitteena on voiton maksimointi, luopuvan helpolla suurista voitoista. Voittoa niille tuo juuri USA:n tämänhetkinen kova ulkopoliittikka ja sen mukainen suuri puolustusbudjetti. Tästä herää myös kysymys siitä, minkä verran aseteollisuus pyrkii vaikuttamaan Washingtonin poliittiseen päätöksentekoon? Nykyisen politiikan jatkaminen näyttäisi olevan pidemmän päälle epäsuotuisaa, muille kuin yksityisille yrityksille ja suurille pääomasijoittajille jos asiaa tarkastellaan edellä mainittujen taloudellisten vaikutusten valossa. Poliittinen suunnanmuutos vaikuttaa kuitenkin epätodennäköiseltä, eikä se ole edes välttämättä mahdollista nykyisessä tilanteessa, jossa Yhdysvallat on sitoutunut sille oletettua vaikeammaksi osoittautuneisiin ja pitkäkestoisiin sotilasoperaatioihin.

5.5 Yhteenveto

Kilpailuasetelma EU:n ja USA:n puolustusmateriaaliteollisuuden välillä säilynee lähitulevaisuudessa ennallaan. Amerikkalaiset suuryritykset jatkavat markkinoilla hallitsevassa asemassa, pääasiassa suurten puolustusmäärärahojen tuoman hyödyn ja teknologisen etulyöntiaseman turvin, ainakin siihen asti kun valtion taloudelliset resurssit sen mahdollistavat. Euroopassa puolustusbudjettien huomattava kasvattaminen ei nykyisessä tilanteessa näytä todennäköiseltä, eivätkä yritykset pystyne haastamaan amerikkalaisia kuin matalamman teknologian, kuten panssaroitujen ajoneuvojen tai raskaiden aseiden sektorilla.

Miten eurooppalaiset sitten voisivat tulevaisuudessa vastata USA:n ylivoimaan? Toimivia vaihtoehtoja on mielestäni olemassa kaksi. Joko Euroopan on kehitettävä aktiivisemmin yhteistä puolustusta ja suunnattava siihen nykyistä enemmän resursseja tai yritysten on siirryttävä toimimaan yhä enemmän Pohjois-Amerikan markkinoilla, missä niiden tuotteille on selkeästi enemmän kysyntää. Ensimmäinen vaihtoehto edellyttää muutosta USA:n suhtautumisessa Eurooppaan ja EU:n

tehokkaampaa koordinaatiota ja halua kehittää puolustustaan. USA:n olisi hyväksyttävä, että Eurooppa tarvitsee jonkinasteista Natosta irrallaan olevaa operationaalista toimintakykyä. Tämä ei tarkoita Naton roolin heikentämistä, vaan sen rinnalla tapahtuvaa eurooppalaisen turvallisuusulottuvuuden kehitystä, mikä osaltaan hyödyntäisi myös Yhdysvaltoja, kun sen ei enää tarvitsisi sitoutua tiukasti Eurooppaan, joka ei muutenkaan ole sen intresseissä enää niin merkittävässä asemassa. Yhdysvaltojen olisi rakennettava tiiviimpi kumppanuussuhde Eurooppaan ja suhtauduttava ESDP:n kehitykseen Natoa täydentävänä elementtinä, ei kilpailijana. Tämä voisi vähentää eurooppalaisten ja amerikkalaisten asevoimien suorituskyvyn välistä eroa, mikä on jo nyt kasvanut huolestuttavan suureksi.

Eurooppalaisen puolustuskyvyn kehittäminen vaatii kuitenkin ennenkaikkea jäsenmaiden tiukempaa sitoutumista yhteisten puolustuspäämäärien tavoitteluun. Tämä parantaisi samalla oleellisesti puolustusteollisten yritysten markkina-asemaa alueellisesti ja globaalisti. Ongelmana tässä voidaan nähdä transatlanttisen suhteen piirre, jossa Yhdysvallat haluaa Euroopan kehittyvän omavaraisemmaksi strategiseksi kumppaniksi, muttei kuitenkaan siinä määrin että se vähentäisi Yhdysvaltojen asemaa ja vaikutusvaltaa Euroopassa. Eurooppa ja Yhdysvallat ovat edelleen toistensa tärkeimmät liittolaiset, joten liiallisen kilpailuasetelman syntymistä ja sen mahdollista negatiivista vaikutusta transatlanttisiin suhteisiin poliittisella tasolla halutaan kummallakin puolella välttää.

Toinen vaihtoehto on seurata brittiläisen BAE Systemsin viitoittamalla tiellä. Se on siirtämässä kaupallista painopistettä Yhdysvaltoihin ostamalla esimerkiksi amerikkalaisen United Defence Industriesin vuonna 2005. Samana vuonna yritys keräsi jo kolmasosan myynnistään Yhdysvalloista. Perustamalla tuotantoyksiköitä Amerikkaan, eurooppalaisilla yrityksillä on mahdollisuus päästä mukaan Pentagonin tarjouskilpailuihin. Tarjouksissa pitää aina olla päävastuullisena amerikkalainen yritys, joka nauttii kotipaikkaoikeutta yhdysvalloissa, joten virallisesti BAE onkin USA:ssa ”kotimainen” yritys. Samanaikaisesti monet amerikkalaisyritykset ovat ostaneet eurooppalaisia puolustusmateriaalivalmistajia päästäkseen paremmin euroopan markkinoille.¹¹⁰ Atlantin ylittävät yritysostot tulevat luultavasti yleistymään kummallakin puolella edelleen tulevaisuudessa.

¹¹⁰ Bergqvist (2006) s. 15.

Mahdollisuus päästä USA:n puolustusmarkkinoille vaatii kuitenkin huomattavia investointeja, mikä tarkoittaa myös suuria taloudellisia riskejä. Käytännössä rahakkaille amerikkalaismarkkinoille pääsy onkin mahdollista vain suurimmille eurooppalaisille toimijoille. Pienempien eurooppalaisten yritysten mahdollisuudet lepäävät suurempien toimijoiden alihankintasopimusten varassa.

Eurooppa on tärkeiden ratkaisujen edessä. Tehtiinpä puolustusalan kehittämisen tai tehostamisen suhteen minkälainen päätös tahansa, on selvää että tilanne tulee lähivuosien aikana säilymään ennallaan, eikä Euroopasta ole Yhdysvaltojen haastajaksi. Potentiaalia toki on, mutta sen hyödyntäminen vaatii luultavasti vielä useiden vuosien järjestelyt ja ennen kaikkea toimivampaa puolustusmateriaalipolitiikkaa.

6 PUOLUSTUSJÄRJESTELMIEN HINTAKEHITYS

Tässä tutkimuksen viimeisessä pääluvussa luon katsauksen ase- ja muuhun teknologisen kehityksen kustannusvaikutuksiin. Pyrin selvittämään mitä haasteita järjestelmien kehitykseen ja tuotteiden käyttöönottoon liittyy ja miten hankintaprosessit yleensä etenevät. Euroopassa asiaa ei unionin puitteissa ole vielä ehditty tutkia yhtä paljon kuin Yhdysvalloissa. Tutkimusta kuitenkin tehdään koko ajan yhä enemmän, varsinkin EDA:n toiminnan nyt päästyä hiljalleen käyntiin. Tässä luvussa käyttämäni esimerkit ovatkin pääosin amerikkalaispohjaiseen tutkimukseen perustuvia. Hyviä lähteitä hankintaohjelmien ongelmien havainnollistamiseksi ovat olleet Yhdysvaltain hallinnon tilintarkastusviraston GAO:n (General Accountability Office) tuottamat raportit. Raporteista saa hyvän kuvan mitä ongelmia hankintaohjelmiin liittyy. Niistä selviää myös, ettei hankintaohjelmien tehottomuuden ja kustannusten jatkuvan nousun tärkein taustatekijä olekaan pelkästään järjestelmää kehittävän yrityksen toiminta, vaan yleensä huonosti johdettu valtiollinen hankintapolitiikka. Samojen ongelmien kanssa painivat kaikki nykyaikaisilla sotavoimilla varustetut maat myös Euroopassa.

6.1 Teknologinen muutos

Puolustusjärjestelmien kehityksen luonne on muuttunut. Tähän on vaikuttanut ennenkaikkea informaatioteknologian nopea kehittyminen 1990- ja 2000-luvuilla. Tietoteknologian nopea tuotekehityssykli on muokannut puolustusteollisuutta yhä enemmän kahtaistuotannon suuntaan, jossa siviili- ja sotilasteknologian raja on hämärtynyt. Tämä koskee ennekaikkea ilmailuteollisuutta sekä johtamisjärjestelmiä kehittäviä toimijoita.

Teknologian kehittyminen ja uusien teknologioiden käyttöönotto nopeutuvat. Sotilasteknologian kehittäminen ja ylläpitäminen on resurssien riittävyyden kannalta haasteellista. Modernin puolustusmateriaalin hinnan arvioidaan kaksinkertaistuvan aina seitsemän vuoden kuluessa.¹¹¹ Uuden materiaalin ylläpitokustannukset kasvavat samassa suhteessa ja kallis sotilasteknologia pakottaa etsimään

¹¹¹ Turvallisesti tulevaisuuteen, Puolustusministeriön strategia 2025. Puolustusministeriö 2006. Kirjapaino Keili Oy 2006. s. 6.

tulevaisuuden ratkaisuja yhdistämällä korkean teknologian asejärjestelmiä ja kustannustehokkaita kaupallisia järjestelmiä.

Uusien järjestelmien ja varusteiden kehittäminen on pitkäaikainen prosessi. Aikaa materiaalin tuotekehityksestä siihen, kun sillä varustettu joukko on toimintakykyinen kuluu edelleen yli kaksikymmentä vuotta. Esimerkkejä on useita. Esimerkiksi NH90-kuljetushelikopteri, Eurofighter-hävittäjä tai vaikkapa amerikkalaisten uusi valmiusprikaati (Future Combat System), on kukin käynyt läpi vuosikymmeniä kestäneen kehitystyön. Todellisuudessa tulevaisuuden puolustusmateriaali on siis jo tänään suunnittelussa.¹¹² Järjestelmien elinkaari on erittäin pitkä: operatiivisen tarpeen havaitsemisen ja järjestelmän käytöstä poistumisen välinen aika voi olla jopa 50 vuotta. Hinta-laatusuhde sekä elinkaaren tuki- ja huoltopalvelut on voitava varmistaa koko järjestelmän elinkaaren ajan.

6.2 Hankintojen luonne

Asejärjestelmien teknistyminen ja siitä aiheutuvat kehitys- ja tuotantokulut eivät yksin riitä selittämään nousujohteista hintakehitystä. Historiallisesti tarkasteltuna havaitaan järjestelmien hankintaan liittyneen samoja ongelmia jo vuosikymmenien ajan. Tyypillisesti hankittava järjestelmä on tullut käyttöön myöhässä, ylittänyt kehittämiseen käytettävän rahoituskehyksen, eikä se välttämättä ole vastannut käyttäjän sille asettamia vaatimuksia.

Yhdysvalloissa tutkimusta asian suhteen on tehty 1970-luvun alusta alkaen. Ongelmia on pyritty vähentämään räätälöimällä hankintapolitiikkaa kustannustehokkaammaksi. Tulokset eivät ole kuitenkaan olleet kovin vakuuttavia. GAO:n tekemien uusimpien tutkimusten mukaan linjaukset eivät ole tuottaneet toivottua tulosta tai niitä ei ole noudatettu. Ongelma tulee hyvin selville tutkimuksesta, jossa oli mukana 23 kehitteillä olevaa järjestelmää tai asejärjestelmän päivitystä. Kymmenessä tapauksessa kehityskustannukset olivat nousseet yli 30 prosenttia alun perin arvioidusta tai järjestelmien ilmoitettiin viivästyvän vähintään vuodella toimitusaikataulusta. Kuusi kymmenestä suurimmasta hankinta- tai kehitysohjelmasta, joihin kuuluvat muun muassa Joint Strike Fighter-monitoimihävittäjä ja aiemmin mainittu Future Combat System, ovat myöhässä

¹¹² Ihantola, Markku teoksessa Teknologian kehitys, Sotatekninen arvio ja ennuste 2020, STAE 2020, osa 1. Pääesikunta Sotatalousosasto 2004. Edita Prima Oy. Helsinki 2004. s. 9-11.

kehitys- ja toimitusaikataulusta ja nielleet rahaa rutkasti yli arvioiden.¹¹³ Esimerkkinä Joint Strike Fighter- koneet, joita Yhdysvaltain puolustusministeriö aikoi hankkia projektin alkuvaiheessa asevoimien tarpeiden kattamiseksi kaikkiaan 2886 kappaletta. Teknologia- ja suunnitteluongelmien seurauksena hinta on noussut merkittävästi ja hankittavien koneiden määrää on karsittu. Alkuvaiheessa koneen kappalehinnaksi arvioitiin noin 66 miljoonaa dollaria, nyttemmin hinta on noussut arviolta jo 84 miljoonaan. Kustannusten arvioidaan nousevan lisää koska kehitystyö on kesken, eikä koneella olla vielä päästy tekemään esimerkiksi koelentoja.¹¹⁴

6.3 Kolmijakoinen ongelma

Puolustusmateriaalin kustannusten nousun perustekijöinä voidaan nähdä kolme merkittävää toisiinsa sidoksissa olevaa syytä. Yhtenä ongelmana on teknologinen kehitys ja varsinkin sen nopeus, toisena huonosti noudatettu ja johdettu valtiollinen hankintapolitiikka ja kolmantena armeijan sekä puolustusteollisten yritysten toiminta.

Teknologinen kehitystaso on aina ollut yksi asevoimien suorituskyvyn mittari ja teknologinen ylivoima voi tarkoittaa ratkaisevaa etulyöntiasemaa taistelukentällä. Uuden teknologian hankkiminen on siten aseellisen voiman tärkeä elementti. Nykyisessä teknologisessa kehityksessä mukana pysyminen sekä sen luomiin uhkiin ja mahdollisuuksiin vastaaminen vaatii asevoimilta yhä nopeampaa sopeutumista.

Uusimman teknologian modifiointi sotilaskäyttöön vie huomattavasti aikaa ja resursseja. Siviilisektorilla tämä ei ole ongelma koska tuotteet, joita sotavoimat käyttävät ovat nykyisin yhä enenevässä määrin suunnattu lähtökohtaisesti siviilikäyttöön. Näiden järjestelmien räätälöiminen sotilaskäyttöön soveltuviksi vaatii kallista erityisosaamista, testaamista ja pitkäjänteistä kehitystyötä. Tämä nostaa kustannuksia lisää ja vie paljon aikaa. Tänäpä huipputeknologiaa edustavat tuotteet ovatkin usein asevoimien käytössä vasta kahdenkymmenen vuoden kuluttua. Erityisesti tämä koskee informaatioteknologiaa, josta on tullut nykyaikaisen verkostokeskeisen sodankäynnin avaintekijä.

¹¹³ United States Government Accountability Office Report to Congressional Committee: Defense Acquisitions, Major Weapon systems Continue to Experience Cost and Schedule Problems Under DOD's Revised Policy. GAO-06-368. April 2006. s. 8-11.

¹¹⁴ Sama.

Järjestelmien kustannusten nousun suurin syy löytyy hankintapolitiikasta. Hankintoihin liittyvät päätökset tehdään usein ilman riittävää taustatutkimusta. Projekteja käynnistetään vaikkei niihin liittyvä teknologia ole vielä riittävän kypsää, vaan vasta kehitysasteella olevaa. Tästä johtuen huomattavat kustannusylitykset ovat enemmän sääntö kuin poikkeus ja tuotteen toimittaminen kentällä oleville joukoille viivästyy. Vaikka järjestelmän hankkivalla ostajalla on usein nämä ongelmat tiedostava ja niiden välttämiseen suunnattu ohjelma, sitä ei välttämättä noudateta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa suurin osa järjestelmähankkeista etenee kehitysohjelman tasolle vaikka teknologinen osaaminen on puutteellista. Edellä mainituista 23 kehitysohjelmasta ainoastaan 5 on sellaisia, joiden kehitykseen tarvittava teknologia on riittävän kypsää jatkokehityksen mahdollistamiseksi. Tämä siitä huolimatta että Yhdysvaltain puolustusministeriöllä on nämä seikat huomioon ottava hankintapolitiittinen strategia.¹¹⁵ Euroopassa ongelmat ovat samoja ja usein jopa vaikeampia, kun järjestelmän rahoitukseen, kehittämiseen ja hankintaan osallistuu useita maita, eikä rahoituksellinen vastuunjako ole aina selkeää.

Ongelman kolmantena tekijänä on asevoimien ja järjestelmiä tuottavien yritysten rooli ja toiminta. Uusien järjestelmien rahoitus ja hankkiminen on aina pystyttävä perustelemaan. Asevoimien rooli on avainasemassa sen toimiessa asiantuntijana ja vaatimusmäärittelijänä hankinnoissa ja näin ollen rahoituksen saamisessa ja suuntaamisessa oikeasti tärkeisiin sekä hinta-laatusuhteeltaan järkeviin kohteisiin.

Yritysten kilpailu rahakkaista sopimuksista on kovaa ja markkinointi sen mukaista. Usein yritysten kauppaama uusi entistä ”parempi” ja käänteentekevä kaupattava tekniikka, saattaa oikeasti olla olemassa vasta messuilla esiteltävän prototyypin asteella, mutta silti sitä pyritään myymään toimivana järjestelmänä. Kun järjestelmä päätetään sitten hankkia havaitaan, että sen kehittäminen vaatimuksia vastaavalle tasolle vaatii huomattavaa lisärahoitusta ja vie aikaa vuosia. Hankintapolitiikasta vastaavien ja asiantuntijaroolissa olevien asevoimien olisikin tehtävä usein tarkempaa tutkimusta ja tiiviimpää yhteistyötä, jotta rahoille saataisiin oikeasti vastinetta.

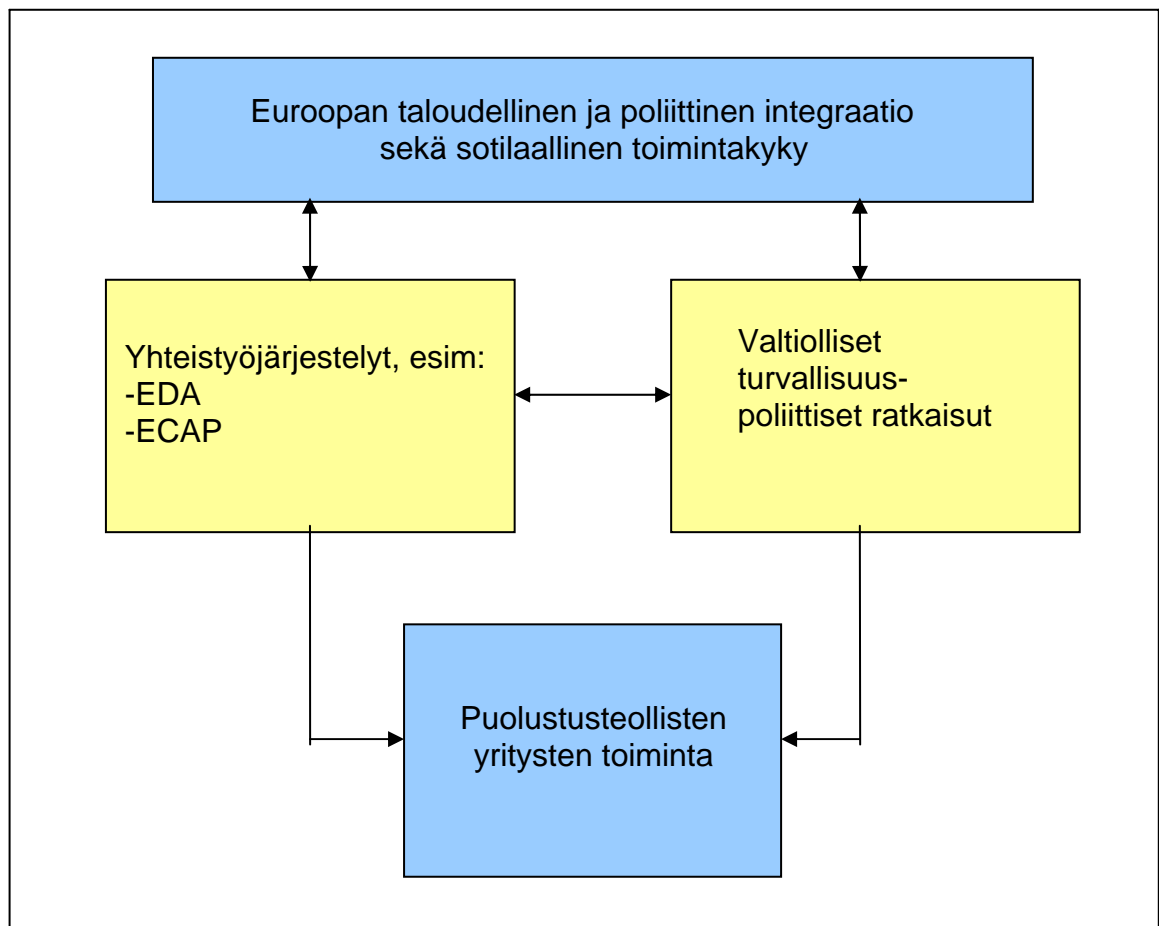
Hintojen nousua ei voi käytännössä pysäyttää mutta kustannuksissa voidaan saada aikaan huomattavia säästöjä, mikäli hankintoja ja kehittämisohjelmia järkevöitetään. Yritysten ja tuotteita ostavien asevoimien yhteistyön on oltava tiivimpää, muutoin on

¹¹⁵ Sama s. 12-16.

vaarana että rahoitus suuntautuu hinta-laatusuhteeltaan sekä kustannustehokkuudeltaan surkeisiin projekteihin. Kustannusten noususta voidaan siis osittain syyttää sekä yritysten epäeettistä toimintaa, mutta ennenkaikkea ostajan usein heikkoa asiantuntemusta ja huonosti johdettua hankintapolitiikkaa.

7 LOPPUPÄÄTELMÄ JA DISKUSSIO

Tämän tutkimuksen kohteena olleesta puolustusmateriaalialasta ja siihen liittyvistä poliittisista ja taloudellisista ominaisuuksista tehtävä ensimmäinen johtopäätös on havainto eri tekijöiden välillä vallitsevasta, usein ongelmallisestakin vuorovaikutussuhteesta. Euroopassa tapahtuva integraatio vaikuttaa valtiolliseen turvallisuuspolitiikkaan erilaisten yhteistyöjärjestelyjen muodossa, jotka puolestaan vaikuttavat valtioissa toimiviin puolustusalan yrityksiin. Samalla valtioiden politiikka vaikuttaa hyvin paljon siihen, mihin suuntaan integraatio Euroopassa etenee ja miten Euroopan sotilaallinen toimintakyky kehittyy. Alla olevan kuvan on tarkoitus selvittää näiden tekijöiden suhteita ja vaikutusta toisiinsa.

Kuva 3. Tutkimuksessa havaitut vuorovaikutussuhteet

Tässä tutkimuksessa käytetyt integraatioteoriat eivät näyttäisi suoraan sellaisenaan soveltuvan puolustusmateriaalialan tutkimukseen vaikka ne antavat hyviä työkaluja asioiden välisten vuorovaikutussuhteiden selvittämiseen. Niiden käyttö yhteistyötä käsittelevässä tutkimuksessa on kuitenkin perustellumpaa kuin esimerkiksi

poliittiseen realismiin nojaavan tutkimusperinteen hyödyntäminen. Olisikin mielenkiintoista nähdä millaisiin tutkimustuloksiin olisi päästy käyttämällä tarkastelun lähtökohtana jotain muuta teoriaa. Tulokset olisivat luultavasti olleet jopa merkittäväällä tavalla erisuuntaisia. Huolimatta siitä että liberaalit teoriat ovat poliittiseen ja taloudelliseen kehitykseen positiivisesti suhtautuvia, on eurooppalaisen puolustusalan yhteistyön nykytilasta ja toimivuudesta saatava kuva kohtuullisen huolestuttava. Yhteistyö ei näyttäisi toimivan kaikkia osallistujia hyödyntävästi ja valtioiden omat edut ovat usein ristiriidassa monissa puolustukseen liittyvissä kysymyksissä estäen integraatioteorioiden esittämän yhteistyön syvenemisen.

Yhteistyön tulevaisuuden näkymät eivät välttämättä kuitenkaan ole niin lohduttomia, kuin mitä useat esimerkit antavat ymmärtää. Eurooppalainen puolustusmateriaaliala on tällä hetkellä jatkuvassa muutos- ja käymistilassa. On tärkeää ottaa huomioon seikka, että koko Euroopan unionia koskevaa yhteistyötä on alettu tehdä vasta tällä vuosituhanella. EDA aloitti toimintansa vuonna 2004 ja yhteiset eurooppalaiset puolustusalan markkinat avattiin vuoden 2006 kesällä. Toiminta on siis vasta hakemassa muotoaan ja on selvää ettei kaikki tule menemään suunnitellusti ja haasteita riittää myös tulevaisuudessa.

Tässä vaiheessa ei tarkkojen ennusteiden laatiminen siitä, mihin suuntaan kehitys etenee, ole vielä realistista riittämättömän näytön puuttuessa. Kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden kuluttua tilanne on varmasti toinen. Suurimman esteen yhteistyön onnistumiselle näyttäisivät muodostavan jäsenvaltioiden poliittiset erimielisyydet. Poliittisen halun puuttuminen on ainakin tähän mennessä ollut merkittävin syy yhteistyön lamaantumiseen.

Eurooppalainen puolustusmateriaaliteollisuus joutuu sopeutumaan muuttuviin olosuhteisiin. Muutos on ollut jatkuvaa Kylmän sodan päättymisen jälkeen ja se jatkuu edelleen vahvana. Vaikka suurimmat rakenteelliset muutokset tapahtuivat vuosituhanen vaihteen molemmin puolin on selvää, että toiminnan on vallitsevassa tilanteessa tehostuttava edelleen.

Tällä hetkellä puolustukseen käytettävä rahamäärä on Euroopassa säännöllisesti niin pieni, että pelkkään puolustusmateriaaliin keskittyvien yritysten määrä tulee luultavasti vähenemään. Tulevaisuudessa yritykset joutunevat keskittymään yhä enemmän kaksi- tai monikäyttötuotteiden kehittämiseen ja tuotantoon mikäli ne

aikovat jatkaa toimintaansa voittoisasti. Samalla sellaisten yritysten rooli, joita ei perinteisesti pidetä puolustusalaan kuuluvina, tulee korostumaan.

Eurooppalaiset yritykset eivät kykene haastamaan amerikkalaisia kilpakumppaneitaan, mikäli niille ei pystytä takaamaan pitkän aikavälin tuottoisia tilauksia, eikä nykyistä suurempaa tutkimusrahoitusta. Vallitsevassa tilanteessa on jopa vaarana, että amerikkalaiset suuryritykset valtaavat eurooppalaiset markkinat kokonaan. Eurooppalaisten yritysten mahdollisuus päästä Pohjois-Amerikan markkinoille rajoittuu suurimpiin toimijoihin ja edellyttää huomattavia investointeja ja taloudellista riskinottoa. Pienempien yritysten ainoa mahdollisuus toiminnan jatkamiselle nykytilanteessa on järkevien alihankintasopimusten solmiminen ja hyödyntäminen sekä tiettyihin erityisosaamisalueisiin keskittyminen.

Tutkimuksessa käytetty lähteistö on pitkälti asiakirjoihin ja eri tutkimuslaitosten materiaaliin pohjautuvaa. Euroopan unionin eri instanssien tuottamat dokumentit ovat yleensä ottaen hyviä ja luotettavia. Erilaiset päätökset ja tiedotteet ovat kuitenkin pääsääntöisesti hyvin yleisluontoisia ja niiden sisältämää informaatiota on tarkasteltava kriittisesti sekä verrattava sitä olemassa oleviin faktoihin. Pelkkä paperilla oleva julistus esimerkiksi puolustusmateriaaliyhteistyön tehostamisesta ei aina tarkoita sitä, että näin käytännössä tapahtuu. Erilaiset dokumentit ovatkin ensisijaisesti hyviä lähteitä kartoitettaessa toimintaympäristöä ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Niitä ei kuitenkaan mielestäni tulisi käyttää syvällisempään tarkasteluun.

Tutkimuslaitosten tuottama materiaali taas soveltuu paremmin myös tutkittavan kohteen lähempään tarkasteluun ja tulkintaan. Vaikka tieteellisessä tutkimuksessa pyritään objektiivisuuteen, on huomioitava että tutkijan omat näkemykset ja mielipiteet heijastuvat aina, ainakin osittain myös tutkimukseen, mikä on otettava huomioon käytettäessä jonkun muun tekemää tutkimusta. Puolustusmateriaalialaa tutkittaessa on lisäksi huomioitava, että kyseessä on yksittäisten valtioiden turvallisuuteen vahvasti sidoksissa olevia tekijöitä. Tästä seikasta johtuen eri lähteissä esiintyviä tietoja voidaan pitää ainoastaan suuntaa antavina, ei täysin tarkkoina faktoina. Puolustusmateriaalin kauppa, valmistus ja hankinta on nykyäänkin vain harvoin täysin läpinäkyvää ja julkista.

Tämä tutkimus on ollut ennen kaikkea eurooppalaisen puolustusmateriaalialan ja siihen liittyvän yhteistyön kartoitus. Näin suppealla tutkimuksella ei voida, eikä

mielestäni tulekaan saavuttaa kattavaa kuvausta aihealueesta. Tutkimuksessa liikutaan hyvin yleisellä tasolla, eikä esimerkiksi yksittäisten valtioiden puolustuspolitiikkaan tai siihen liittyvään materiaalipuoleen voida keskittyä, tutkimuksen liiallisen laajenemisen ollessa vaarana. Tarkemmalle jatkotutkimukselle on mielestäni edelleen tarve. Ainakin useamman valtion hankintapolitiikan ja määrärahojen vertailuun perustuvaa tutkimusta olisi suositeltavaa tehdä enemmän. Tärkeää olisi tutkia myös Itä-Euroopan sekä kasvavien talouksien kuten Kiinan, Intian ja Venäjän puolustusmateriaaliteollisuutta.

Tästä voisi olla hyötyä myös Suomen tekemille turvallisuuspoliittisille ratkaisuille hankintapolitiikkaan liittyen. Nykyisessä leikkausten värittämässä puolustuspoliittisessa tilanteessa yhteistyö korostuu yhä enemmän ja uskottavan puolustuskyvyn ylläpitäminen on tärkeää. Sen näkyvin elementti ihmisten lisäksi ovat aseet, varusteet ja kalusto. Materiaalin hankinta- ja modernisointitahti tulee tulevaisuudessa luultavasti kiihtymään, joten alan tutkiminen voisi tarkoittaa suoraa hyötyä ainakin rationaalisemman hankintapolitiikan ja kustannussäästöjen muodossa.

LÄHTEET

1. JULKAISTUT LÄHTEET

Baldwin, Richard & Wyploz, Charles: The Economics of European Integration. McGraw-Hill Education 2004.

Chaillot Papers no. 59, European Armaments Cooperation, Core Documents. Institute for Security Studies 2003. Tutkimusraportti.

Congressional Research Service Report for Congress: Nato and the European Union. January 3. 2006. Yhdysvaltain kongressin asiakirja.

The Council of European Union: European Code of Conduct on Arms Exports. Bryssel 5. kesäkuuta 1998. Euroopan unionin neuvoston asiakirja.

Departement of Defense: National defense budget estimates for FY 2007, Office of the Under Secretary of Defense (Comptroller). March 2006. Yhdysvaltain puolustusministeriön asiakirja.

El-Agraa, Ali: International Economic Integration. MacMillan Press. London 1989.

Euroopan unionin neuvosto: Ehdotus: Neuvoston yhteinen toiminta Euroopan puolustusviraston (EPV) perustamisesta. Bryssel 14. kesäkuuta 2004. Asiakirja.

Euroopan unionin virallinen lehti: Neuvoston yhteinen toiminta 2004/551/YUTP, 12. päivä heinäkuuta 2004, Euroopan puolustusviraston perustamisesta.

Euroopan yhteisöjen komissio: Vihreä Kirja, Puolustusalan julkiset hankinnat. Bryssel 23.9.2004. Euroopan yhteisöjen komission asiakirja.

Euroopan yhteisöjen komissio: Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Turvallisuutta koskeva tutkimus. KOM (2004) 590 lopullinen.

European Defence Agency: European Defence Agency Steering Board agrees transfer of WEAG/WEAO activities to EDA. Lehdistötiedote. Bryssel 22. huhtikuuta 2005.

European Defence Agency: Birth of European Defence Equipment Market with Launch of Code of Conduct. Lehdistötiedote. Bryssel 30.6.2006.

European Defence Agency: Annual report by the head of the European Defence Agency to the Council. November 2006. EDA:n vuosikertomus.

European Defence Agency: European-United States Defence Expenditure in 2005. Bryssel 19.12.2006. EDA:n tutkimus.

Fontaine, Pascal: 12 oppituntia Euroopasta. Euroopan komissio. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto 2004.

Haas, Ernst B.: Beyond the Nation State, Functionalism and International Organization. Stanford University Press. Stanford California 1964.

Haine, Jean-Yves: ESDP: An Overview. European Union Institute for Security Studies.

International Affairs. vuosikerta 65, numero 3, 1989.

Jackson, Robert & Sörensen, Georg: Introduction to International Relations. Oxford University Press 2003.

Keohane, Robert & Nye, Joseph: Power and Interdependence: World Politics in Transition. Brown Little. Boston 1977.

Lintonen, Raimo: Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian Laitos. Helsinki 1999.

Mawdsley, Jocelyn: The European Union Defence Industry Policy, Paper 31. Bonn International Center of Conversion. Bonn 2003.

- Molle, Willem: The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy. Aldershot Dartmouth 1994.
- Moravcsik, Andrew: Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach. Journal of Common Market Studies 31, 1993.
- Nieminen, Ari: Towards a European Society? Integration and Regulation of Capitalism. University of Helsinki, Department of Sociology, Research Reports no. 245, 2005.
- Pikkarainen, Joonas: Yhdysvaltain talouden kaksoisvajeen vaikutukset dollarin arvoon sekä korkotasoon, Tutkimus vuosien 1972-2005 aineistolla. kansantaloustieteen Pro Gradu- tutkielma. Kansantaloustieteen Laitos, Vaasan yliopisto. Vaasa 2006.
- Puolustusministeriö: Turvallisesti tulevaisuuteen, Puolustusministeriön strategia 2025. Kirjapaino Keili Oy 2006.
- Puolustusministeriön puolustuspoliittinen osasto: Suomen osallistuminen Euroopan unionin taisteluosastoihin 8.12.2004. Asiakirja.
- Rosamond, Ben: Theories of European Integration. St. Martin's Press. New York 2000
- Russett, Bruce – Starr, Harvey: Regional Economic Integration and Globalization teoksessa World Politics The Menu for Choice, 7th Edition. Thomson Wadworth 2004.
- Salo, Sinikka: EU:n ja maailman talous uudessa tilanteessa, miten Eurooppa ja Suomi pärjäävät. Esitelmä kunta-alan talous- ja rahoitusfoorumissa 15.2.2006.
- Schmitt, Burkard: A common European export policy for defence and dual-use items? Occasional paper 25. The Institute for Security Studies. WEU 2001.
- Schmitt, Burkard: Armaments Cooperation in Europe. European Institute for Strategic Studies 2005.

Schmitt, Burkard: European Capabilities action Plan (ECAP). European Union Institute for Strategic Studies 2005.

SIPRI Yearbook 2006. Oxford University Press 2006.

Sköns, Elisabeth: The European Defense Industry. CIAO case study, maaliskuu 2002. Tutkimusraportti.

Sotataloustietoutta VIII. Sotataloudellinen seura-krigsekonomiska Samfundet ry, Pääesikunta sotatalousosasto, Helsinki 2004. RT-Print Oy.

Sotilasaikakauslehti 1/2007, 82. vuosikerta. ISSN 0038-1675.

Strategic Yearbook 2006, European Security Policy A European Challenge. The Swedish National Defence College. Vällingby 2006.

Suomen rahoitusmarkkinat 2002. Suomen Pankki. Vammalan kirjapaino Oy. Vammala 2003.

Suomen Sotilas. Vuosikerta 87, numero 5/2006. ISSN 1237-8704.

Surry, Eamon: Transparency in the Arms Industry. SIPRI Policy Paper No. 12. January 2006.

Teknologinen kehitys, sotatekninen arvio ja ennuste 2020, STAE 2020 osa 1. Pääesikunta sotatalousosasto 2004. Edita Prima Oy. Helsinki 2004.

Turvallisempi Eurooppa oikeudenmukaisemmassa maailmassa. EU:n turvallisuusstrategia. Bryssel 12. joulukuuta 2003.

United States Government Accountability Office Report to Congressional Committee: Defense Acquisitions, Major Weapon Systems Continue to Experience Cost and Schedule Problems Under DOD's Revised Policy. GAO 06-368. April 2006. Yhdysvaltain tilintarkastusviraston asiakirja.

Van Eekelen, Willem: the Parliamentary Dimension of Defence Procurement, Requirements, Production, Cooperation and Acquisition. Geneva Centre For The Democratic Control of Armed Forces (DCAF). Occasional Paper no. 5. Geneva march 2005.

2. MUUT LÄHTEET

Kerttunen, Mika: Suomi ja EU:n puolustusulottuvuus. Luento Maanpuolustuskorkeakoululla 4.9.2006.

<http://www.defmin.fi/>

<http://www.eda.europa.eu/>

<http://www.eisenhower.gov/>

<http://www.europa.eu/>

<http://federalreserve.gov/>

<http://www.isn.ethz.ch/>

<http://www.kauppapolitiikka.fi/>

<http://news.bbc.co.uk/>

<http://www.occar-ea.org/>

<http://www.publicdebt.treas.gov/>

<http://www.sipri.org/>

LIITTEET

- Liite 1 Tutkimuksessa käytetyt lyhenteet
- Liite 2 Tärkeimmät järjestelmähankkeet Euroopassa
- Liite 3 Puolustusmenoihin eniten käyttävät maat (2005)

Tutkimuksessa käytetyt lyhenteet

CFSP, YUTP	Common Foreign and Security Policy, Yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka
DTIB	Defence Technology Industrial Base, Puolustuksen teollinen ja teknologinen perusta
EAA	European Armaments Agency, Euroopan puolustusmateriaalivirasto
ECAP	European Capabilities Action Plan, Euroopan voimavarojen kehittämissuunnitelma
ECSC, EHTY	European Coal and Steel Community, Euroopan hiili- ja teräsyhteisö
EDA, EPV	European Defence Agency, Euroopan puolustusvirasto
EDC	European Defence Community, Euroopan puolustusyhteisö
EDEM	European Defence Equipment Market, Eurooppalaiset puolustusvälinemarkkinat
EEC, ETY	European Economic Community, Euroopan talousyhteisö
EFTA	European Free Trade Area, Euroopan vapaan kaupan alue
EMS	European Monetary System, Euroopan valuuttajärjestelmä
EMU	European Monetary Union, Euroopan talous- ja rahaliitto
ESDP, ETPP	European Security and Defence Policy, Euroopan turvallisuus- ja puolustuspolitiikka
ESRP	European Security Research Program, Euroopan turvallisuustutkimusohjelma
EU	Euroopan unioni
EU15	Saksa, Ranska, Yhdistyneet Kuningaskunnat, Italia, Espanja, Kreikka, Irlanti, Ruotsi, Suomi, Tanska, Portugali, Belgia, Alankomaat, Itävalta ja Luxemburg
EUBG	European Union Battlegroup, EU:n taisteluosastot
EUMC	European Union Military Committee, EU:n sotilaskomitea
EUMS	European Union Military Staff, EU:n sotilasesikunta
Euratom	Euroopan atomienergiajärjestö
EY	Euroopan yhteisö
FED	Federal Reserve, Yhdysvaltain keskuspankki

GAERC	General Affairs & External Relations Council, Yleisten asioiden ja ulkosuhteiden neuvosto
GAO	United States Government Accountability Office, Yhdysvaltain hallinnon tilintarkastusvirasto
IPE	International Political Economy, Kansainvälinen poliittinen talous
LoI	Letter of Intent, Aiesopimus
NATO	North Atlantic Treaty Organization, Pohjois-Atlantin sopimusjärjestö
OCCAR/JOAC	Organization for Joint Armament Cooperation
POLARM	Euroopan neuvoston asevarustelupolitiikkaa käsittelevä työryhmä
PSC/COPS	Political and Security Committee, Poliittisten ja turvallisuusasioiden komitea
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute, Tukholman rauhantutkimuslaitos
T&K	Tutkimus ja kehitys
WEAG	Western European Armament Group
WEAO	Western European Armament Organisation
WEU	Western European Union, Länsi-Euroopan Unioni

Tärkeimmät järjestelmähankkeet Euroopassa

OHJELMA	OSALLISET	KUVAUS
A400M	Saksa, Belgia, Espanja, Ranska, Luxemburg, UK, Portugali, Turkki	Strateginen ilmakuljetuskone
ACCS Air command and control system	NATO-maat	Euroopan tasolla tapahtuvien ilmaoperaatioiden integroitu johtamisjärjestelmä
BONUS	Ranska, Ruotsi	Ohjautuva tykistön pst-ammus
BREVEL	Ranska, Saksa	Kauko-ohjattava kevyt lennokkijärjestelmä
COBRA	Saksa, Ranska, UK	Vastatykistötutka
EH 101	Italia, UK	Kuljetushelikopteri
EUROFIGHTER	Saksa, Espanja, Italia, UK	Uuden sukupolven hävittäjälentokone
FSAF Future Ground-to-Air Family	Ranska, Italia	Ilmapuolustusjärjestelmä
HELIOS	Helios I: Ranska, Italia, Espanja Helios II: Ranska, Belgia	Optinen valvontajärjestelmä
HORIZON	Ranska, Italia	Uuden sukupolven ilmatorjuntafregatti
HOT	Saksa, Ranska	Pitkän matkan lankaohjattu pst-ohjus
NG MRL New Generation multiple rocket launcher	Saksa, USA, Ranska, Italia, UK	Taisteluraketin, modernisoidun ammunnanhallintajärjestelmän ja harjoitusraketin kehitysohjelma
METEOR	Saksa, Espanja, Ranska, Italia, UK, Ruotsi	Keskimatkan ilmasta-ilmaan ohjus
MIDS Multifunctional Information Distribution System	Espanja, USA, Ranska, Italia, Saksa	Nopea sotilaskäyttöön kehitetty tiedonsiirtojärjestelmä
MILAN	Saksa, Ranska, UK	Keskimatkan lankaohjattu pst-ohjus
MRV / GTK	Saksa, Hollanti	monikäyttöinen panssaroitu ajoneuvo
MU90	Saksa, Ranska	Sukellusvenetorjuntaan tarkoitettu kevyt torpedo

NGIFF New generation Identification Friend or Foe	Saksa, Ranska	Uuden sukupolven ilma-ja maavoimien käyttöön kehitettävä tunnistusjärjestelmä
NH90	Saksa, Ranska, Italia, Hollanti, Portugali	Kuljetushelikopteri
PAAMS Principal Anti- Aircraft Missile System	Ranska, Italia, UK	Ranskalais-italialaiseen Horizon fregattiin ja brittiläiseen T45- fregattiin tuleva pääasejärjestelmä
POLYPHEME	Saksa, Ranska, Italia	Valokuituohjatut ohjukset
RITA	Belgia, Ranska	Taktisen RITA- johtamisjärjestelmän modernisointiohjelma
SCALP EG/Storm Shadow	Ranska, Italia, UK	Pitkän matkan ilmasta-maahan ohjus
SLAT Anti-torpedo combat system	Ranska, Italia	Omasuojajärjestelmä torpedoita vastaan pinta-aluksille
TIGER	Saksa, Ranska	Uuden sukupolven taisteluhelikopteri
FREMM	Ranska, Italia	Monikäyttöinen fregatti

(Lähde: <http://www.iss-eu.org/>)

Puolustusmenoihin eniten käyttävät maat (2005)

Puolustusmenot vuonna 2005 (Vuoden 2003 US\$ kurssin mukaan)					
sijoitus	Maa	menot miljardia \$	menot asukasta kohden \$	Globaali osuus (%)	
				puol.menoista	väestöstä
1	USA	478.2	1604	48	5
2	UK	48.3	809	5	1
3	Ranska	46.2	763	5	1
4	Japani	42.1	329	4	2
5	Kiina	41	31.2	4	20
6	Saksa	33.2	401	3	1
7	Italia	27.2	468	3	0
8	Saudi-arabia	25.2	1025	3	0
9	Venäjä	21.0	147	2	2
10	Intia	20.4	18.5	2	17
11	Etelä-korea	16.4	344	2	1
12	Kanada	10.6	327	1	0
13	Australia	10.5	522	1	0
14	Espanja	9.9	10.5	1	1
15	Israel	9.6	1430	1	0
yhteensä		839.8		84	53
koko		1001	155	100	100
maailma					

Huom. Australian, Kanadan, Israelin ja Saudi-Arabian väestöstä kukin muodostaa alle 0,5% maailman väestöstä, tästä johtuen ne on merkitty nolaksi.

(Lähde: SIPRI Yearbook 2006)